

EDİTÖRLER | EDITORS

Dr. Necip İhsan ARIKAN

ALAN EDİTÖRLERİ | FIELD EDITORS

Prof. Dr. Yunus BULUT

Doç. Dr. Gökhan KONAT

Dr. Hüseyin TAŞLI

Dr. Ayşegül TAŞDEMİR

INTERNATIONAL
Scientific Indexing

ROOTINDEXING
JOURNAL ABSTRACTING AND INDEXING SERVICE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ResearchGate

İLETİŞİM / CONTACT

editor@ijesos.com & ijeseoutlook.com

www.ijesos.com

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Orhan YÜCEL

Türkülerde Kültür ve Yaşam Ögelerinin İzleri: Malatya Örneği
Traces of Cultural and Life Elements in Folk Songs: The Case of Malatya City
Araştırma Makalesi - Research Article

87-111

Pınar ÇINAR & Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ

Dikkat Eksikliği, Hiperaktivite Bozukluğu ve Neurofeedback Tedavi
Yöntemi Üzerine Bir İnceleme

*A Study on Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Neurofeedback
Treatment Method*

Araştırma Makalesi - Research Article

112-132

Neymet RÜSTEMLİ, Zehra ZEYNALOVA & Günay RÜSTEMLİ

The Role of Schools in Enhancing the Well-being of Students Affected by War
Savaştan Etkilenen Öğrencilerin Refahını Artırmada Okulların Rolü

Araştırma Makalesi - Research Article

133-148

Şerife KIRATLI & Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ

'Forrest Gump' Filminin Kabul ve Kararlılık Terapisi Bağlamında İncelenmesi
*Analysis of the Movie 'Forrest Gump' in the Context of Acceptance and
Commitment Therapy*

Araştırma Makalesi - Research Article

149-157

Dr. Hüseyin TAŞLI

Türk Sosyolojik Düşün Geleneğinde Tarihselciliğin Gerekliliğine
İlişkin Görüşler

*Opinions on the Necessity of Historicalism in Turkish Sociology Tradition
of Thought*

Derleme Makale - Review Article

158-168

KURULLAR| EDITORIAL BOARDS

Baş Editör / Chief Editor

Dr. Necip İhsan Arıkan

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Yunus Bulut

Doç. Dr. Gökhan Konat

Dr. Hüseyin Taşlı

Dr. Ayşegül TAŞDEMİR

Yayın Kurulu / Publication Editors

Prof. Dr. Abdullah Temizkan

Prof. Dr. M. Fatih Sansar

Doç. Dr. Selim Demez

Doç. Dr. Oktay Kızılkaya

Dr. Ayşe Birhanlı

Danışma Kurulu / Advisory Board

Dr. Mustafa Gökçe

Abdullah Cinkara

Haluk Topsakal

Redaktör - Redactor

İsa Karacan

Tasarım - Design

N. İhsan Arıkan

İLETİŞİM / CONTACT

editore@ijesos.com & ijesos@outlook.com

www.ijesos.com

ESBİD, Eğitim ve Sosyal Bilimlerin çeşitli yönlerini ele alan çalışmalar yayınlamaktadır. Yaşam boyu öğrenmeyi disiplinler arası bir alan olarak görerek antropoloji, sosyal bilimler, demografi, eğitim, epidemiyoloji ve istatistik, ekonomi, ekonometri, yönetim ve organizasyon bilimi, politika çalışmaları, psikoloji, sosyoloji ve benzeri nitel araştırmalar bu kapsamdadır. Nitelikli ampirik analizler, teorik katkılar, metodolojik çalışmalar ve geniş bir okuyucu kitlesinin erişebileceği incelemeler memnuniyetle karşılanmaktadır. Makaleler, zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın koşullar, ilişkiler ve sonuçları dahil olmak üzere yaşam seyrinin tüm bölümlerine yada belirli olaylara odaklanabilir.

Editör

IJESOS publishes study dealing with various aspects of the Education and Social Sciences. Seeing lifelong learning as an interdisciplinary field of study, it invites and welcomes contributions from anthropology, social science, demography, education, epidemiology, economics, econometrics, management and organisation science, policy studies, psychology, statistics, sociology and research methodology. Original empirical analyses, theoretical contributions, methodological studies and reviews accessible to a broad set of readers are welcome. Articles might focus on specific events as well as on whole segments of the life course, including determinants and consequences, social relationships and policy implications, without restrictions over time and space.

Editor

TÜRKÜLERDE KÜLTÜR VE YAŞAM ÖĞELERİNİN İZLERİ: MALATYA ÖRNEĞİ

Traces of Cultural and Life Elements in Folk Songs: The Case of Malatya City

Orhan YÜCEL

Milli Eğitim Bakanlığı, Battalgazi Bilim ve Sanat Merkezi, Türkçe Öğretmeni
Education Ministry, Battalgazi Science and Art Centre, Teacher, Department of Turkish
e-posta: pyucel44@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7596-5361>

Makale bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 21 Ekim/ 21 October

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15 Kasım / 15 November

Yayın Tarihi / Date Published: 01 Aralık / 01 December

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14253156>

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Türkülerde Kültür ve Yaşam Öğelerinin İzleri: Malatya Örneği. *IJESOS International Journal Of Educational and Social Sciences* 3(2), 87-111.

İntihal: Bu makale turnitin.com yazılımınca yazar tarafından taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned with turnitin.com by writer. No
plagiarism detected.

İletişim:

e-posta: editor@ijesos.com

Web: www.ijesos.com

Öz:

Bu çalışmanın amacı geçmişi oldukça köklü bir tarihe sahip Malatya ilinin geleneksel kültürünün ve yaşam öğeleri unsurlarının türkülerdeki görünümünü tespit etmektir. Çalışmada sanat, müzik, Türk Halk Müziği, kültür, edebiyat, sözlü anlatım, söz varlığı, yaşam öğeleri, türkü, Malatya, Malatya türküleri kavramlarında alan yazın taraması yapılmıştır. Şimdiye kadar Malatya türküleri ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmışsa da bu çalışmalarda yöre türkülerinde yer alan kültürel unsurlara ve yaşam öğelerine yeterince yer verilmediği görülmüştür. Amaç çerçevesinde Türkiye Radyo Televizyon Kurumu repertuarına girmiş Malatya yöresine ait 225 türküde simge, motif, sembol, kavram ve anlatılar tespit edilmiştir. Betimsel nitelikli bu çalışmada veriler doküman incelemesi yapılarak çözümlenmiştir. Yöreyle ait türküler kültür ve yaşam öğeleri açısından sınıflandırılmıştır. Yöre türkülerinde; doğa olayları-afetler, düğün-törenler, giyim-kuşam, inançlar, tarımsal faaliyetler-geçim-canlılar, ulaşım-iletişim, yaşam alanları, yeme-içme ve meslekler olmak üzere kültür ve yaşam öğeleri başlıkları belirlenmiştir. Bulgular değerlendirildiğinde yöre türkülerinin yerel dokuyla ilişkileri ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak eğitim kurumlarında kültürel mirasın aktarılmasıyla ilgili yapılacak etkinliklerde bu türkülerin birer araç olarak kullanılabilmesi sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkü, Malatya türküleri, kültür, yaşam öğeleri.

Abstract:

The purpose of this study is to identify the representation of the traditional culture and life elements of Malatya, a city with a deep-rooted history, within its folk songs. In the study, a literature review was conducted on concepts such as art, music, Turkish Folk Music, culture, literature, oral tradition, vocabulary, life elements, folk songs, Malatya, and Malatya folk songs. Although various studies on Malatya folk songs have been conducted, no comprehensive research focusing on the cultural and life elements within these regional songs has been encountered. In line with the study's objective, symbols, motifs, concepts, and narratives were identified and analyzed in 225 folk songs from Malatya included in the Turkish Radio and Television Corporation (TRT) repertoire. In this descriptive study, the data were analyzed through document analysis. The folk songs of the region were classified based on cultural and life elements. The headings of cultural and life elements identified in the region's folk songs include: natural events-disasters, weddings-ceremonies, clothing-attire, beliefs, agricultural activities-livelihood-animals, transportation-communication, living spaces, food-drink, and professions. The findings suggest that the folk songs are closely tied to the local texture. Consequently, the use of regional folk songs in educational institutions could be considered as an option for the transmission of cultural heritage.

Key Words: Folk song, Malatya folk songs, culture, life elements.

Giriş

Ahmet Hamdi Tanpınar, "Anadolu ve Türk insanının romanını yazmak isteyen, türkülerle başvurmalıdır," der (Tanpınar, 2017: 55). Bu açıdan Türk milletinin öyküsünü, tarihini, kültürünü kısaca tüm değerlerini türkülerde bulmak mümkündür.

Geçmiş çok eskilere dayanan halk müziği temelde sanat endişesi taşımadığı gibi duygulardan ve yaşantılardan ortaya çıkmış olup ritim bağlamında ve ezgisel bakımdan ise oldukça renklidir (Karaburun, 2020: 2). Kendine has yapısıyla dikkat çeken halk müziği, bilindik ya da hiç tanınmamış sanatçıların veya doğrudan halkın yaşadığı olayların etkilerini farklı ezgi ve nağmelerle yine yöresel bir üslup eşliğinde anlatımıyla ortaya çıkar (Çiftci, 2016: 144). Halkın duygu, düşünce ve anılarını kültürel öğeler ile harmanlayan halk müziği açık ve net bir yapıya sahiptir (Dursun & Bahşi, 2023: 632). Türk halk müziği içeriğinde insanımızın bütün yaşamışlıklarından izler taşır (Çiftci & Karaöncel, 2019: 79). Kültürel mirasın aktarımında türküler Anadolu için önemli bir edebi yoldur. (Gülüm & Ulusoy, 2014: 114).

Anadolu'da farklı coğrafi bölgeler mevcuttur. Yörelere hayat şartları, iklimleri ve yerel ağızlarından gelen renkler Türk Halk Müziğinin zenginliğine zenginlik katan etmenlerdir. Sadece Anadolu değil Rumeli de dâhil olmak üzere ülkemizin her yöresinde tarih boyunca var olmuş birçok uygarlık, kendine özgü kültürel farklılıklarıyla halk müziğine katkıda bulunmuş ve bu durum, zengin ve çeşitli bir müzikal yapının oluşmasına yol açmıştır. (Dursun & Bahşi, 2023: 634).

Türk Dil Kurumu güncel Türkçe Sözlüğünde türkü; hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2024a). Türkülerde karşımıza çıkan simge, sembol ve öğeler, ait olduğu yörenin kültürel varlığına dair önemli bilgileri barındırmaktadır (Öztürk, 2019: 179). Türkü Anadolu halkının yaşam şeklinin müzikle buluşup ezgisel ve ritimsel bir forma dönüşmesidir (İmik, 2014: 183).

İnsanoğlunun yaşamında doğal faktörlerin (iklim, yer şekilleri, bitki örtüsü) yanı sıra, sosyal etkileşimler, komşularla kurulan ilişkiler, göçler, ekonomik faaliyetler ve gelenek-görenekler gibi beşerî ve ekonomik unsurlar da büyük bir etkiye sahiptir. Bu unsurlar, toplumların kültürel yapısını inşa eden temel öğelerdir. Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe sözlüğünde kültür, tarihsel ve toplumsal gelişim sürecinde üretilen maddi ve manevi değerler bütünü olarak tanımlanmakta; bu değerlerin üretilmesi ve sonraki kuşaklara aktarılmasında kullanılan araçlarla birlikte, insanın doğaya ve topluma hükmetme düzeyini gösteren bir kavram olarak ele alınmaktadır (TDK, 2024b). Günay (2011: 99) ise kültürü, bir toplumun maddi ve manevi alanlarda ürettiği her türlü ürün, temel gereksinimlerin karşılanması için kullanılan araçlar ve yöntemler, inançlar, düşünceler, geleneksel ve toplumsal kurumlar ile yaşam biçimlerinin tamamı olarak tanımlamaktadır.

Çalışmanın daha anlaşılır bir hâle getirilebilmesi amacıyla Malatya ilini kısaca tanıtmak gerekmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Yukarı Fırat Havzası'nın bir parçası olan Malatya gerek nüfus gerekse ekonomik açıdan tarih boyunca önemli

bir merkez olmuştur. Kültürel olarak da bölgenin önde gelen kenti konumundadır. Güneydoğu Torosların yüksek batı tarafındaki sıradağlar, bölgenin güneyini kaplar. İçerisinde meşhur Beydağı'nın olduğu bu dağ sırasının kuzeyinde ise Malatya Ovası yer alır. Kuzeyden Sivas ve Erzincan, doğudan Elâziğ ve Diyarbakır, güneyden Adıyaman, batıdan da Kahramanmaraş illeri ile çevrilidir. Malatya, Sürgü Çayı ve Sultan Suyu vadileri ile Akdeniz'e, Tohma çayı vadileriyle İç Anadolu'ya, Fırat ırmağı vadisi ile hem Anadolu'ya açılmakta hem de bölgeler arasında bir geçiş alanı olmaktadır. Aynı zamanda Anadolu ve Mezopotamya kültürlerinin karşılaştıkları geçiş bölgesinde olması nedeniyle kültürel gelişmesinde bu merkezlerin etkileri görülür. Persler, Helenler, Romalılar da yöre kültürünün biçimlenmesinde etkili olmuştur. Türklerin gelmesiyle de Türk-İslam kültürü, yöre kültürünü biçimlendirmiştir. İlin bölgedeki konumu; toplumsal yapıdaki etnik, kültürel ve ekonomik alanlardaki farklılıklar; yöre yaşamına da çeşitlilik kazandırmıştır. Yörede pek çok halk ozanı yetişmiştir (T.C. Malatya Valiliği, 2024a).

Kültürel yapıların sanata yönelerek üst düzeye ulaşmaları; yerelden geleneksele, gelenekselden bölgesel düzeye ve nihayetinde ulusal boyuta taşınmalarını mümkün kılan güçlü bir kültürel altyapının varlığı dikkat çekmektedir (Şahin, 2011: 11). Bir bölgeyi anlamamanın en etkili yolu, o bölgenin türkülerini tanımaktan geçer. Türküler, doğdukları coğrafyanın karakteristik özelliklerini, tarihini, kültürel birikimini, geleneklerini ve o toplumun insanların duygusal hallerini yansıtan benzersiz halk bilimi kaynaklarıdır (Çiftci, 2016: 145). Türkülerin içerikleri, ait oldukları toplumun en ince detaylarına; gelenek, görenek, eğlence tarzları, inanç sistemleri ve toplumsal yapısına ışık tutar. Bu içerikler, geçmişten günümüze o toplumun daha derinlemesine anlaşılmasına olanak sağlar. Türküler, yöre halkının yaşam tarzının müziksel bir ifadesi olarak karşımıza çıkar. Malatya iline özgü türküler incelendiğinde, bölgenin kültürel ve sosyal dinamiklerine dair zengin ayrıntılar ortaya çıkar. Yörenin kültürel, ekonomik, sosyal, politik ve dini yapısı, Malatya türkülerinde belirgin şekilde kendini ifade eder.

Alan yazınında türkülerini çeşitli yönleriyle inceleyen (Kınık, 2011; Vural, 2013; Sert, 2017; Şen, 2018; Öztürk, 2019; Erdal, 2019; Güneş, 2020; Kaplan, 2020; Bahşi, 2023) birçok çalışma bulunmaktadır. Malatya türkülerini incelemelerinde söz varlığı, göç, yayla ve musiki yönleri ile Arguvan türkülerini değerlendirmiştir (Haşhaş, İmik & Aydoğdu, 2015; Karaburun, 2020; Kurt, 2020; Akkuş & Akkuş, 2021; Dursun & Bahşi, 2023). Malatya yöresi türkülerinde kültürel değerlerle yaşam öğeleri ilişkilerini ortaya çıkarması açısından çalışmamız özgün bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir.

Milletlerin kendi kültürlerini gelecek kuşaklara aktardıkları yazılı, sözlü ya da görsel araçlar. Bu edebî değerlerin önemli bir türü de türkülerdir. Türkü, ezgi eşliğinde söylenen halk şiirinin sözlü anlatım geleneğidir. Türkülerde yer alan simge, sembol, öge, kavram ve anlatımlar söylendiği bölgenin kültürel değerleri hakkında önemli bilgiler verebilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde halk ezgilerinin, toplumun sosyal dokusunu çözümlenmek, ulusal kimliği pekiştirmek ve toplumsal sorunlara çözüm yolları üretmek amacıyla kapsamlı incelemelere tabi tutulduğu görülmektedir (Güven, 2009, s.13). Bu

bağlamda, Türk Halk Müziği ürünlerine yönelik gerçekleştirilen ve gelecekte yapılacak olan araştırmalar, yalnızca müzikal bir değer taşımakla kalmayıp, aynı zamanda toplumun kültürel mirasını anlamak, korumak ve geleceğe aktarmaya hizmet etmek adına büyük öneme sahiptir.

Çalışmamızın genel amacı geleneksel Malatya türkülerini inceleyerek kültür ve yaşam öğelerini tespit etmektir. Araştırmamız Malatya türkülerinde işlenen temaların oluşumunda, gelenek, göreneklerin ve yaşanan tarihsel olayların önemini ortaya koyması bakımından değerlidir.

Çalışmamız TRT repertuarında yer alan Malatya türküleriyle sınırlandırılmıştır.

2. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan betimsel içerik analizi kullanılarak Malatya iline ait türkülerde yer alan simge, motif, sembol, kavram ve anlatılar, dolayısıyla türkülerin söz varlığı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Betimsel içerik analizi, belirli bir tema çerçevesinde yayımlanmış veya yayımlanmamış tüm çalışmaların sistematik bir şekilde ele alınıp, bu çalışmaların eğilimlerinin ve sonuçlarının betimleyici bir perspektifle değerlendirilmesini amaçlayan bir yöntemdir. Bu yöntemin temel amacı, mevcut araştırmalardan elde edilen bulguların gelecekteki çalışmalara yön göstermesi ve ilgili konularda yapılacak yeni araştırmalara katkı sağlamasıdır. Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre, bu analiz yöntemi, özellikle belirli bir konu üzerinde yoğunlaşan araştırmaların değerlendirilmesi ve sonuçlarının çıkarılması açısından oldukça etkilidir. Bu doğrultuda, Malatya türkülerinde yer alan kültürel ve dilsel unsurların çözümlemesi, ileride yapılacak çalışmalara hem yerel kültürün korunması hem de sözlü kültür mirasının daha geniş bir perspektifte anlaşılması açısından ışık tutacaktır.

Araştırmada kullanılan çalışmanın verilerini türlerine göre incelenen eserlerde yer alan sözcükler ve kavramlar oluşturmaktadır. Bu araştırmada türküler bir halk kültürü ürünü olarak ele alınmış ve toplumdaki değişimlerle birlikte nasıl şekillendiği incelenmiştir. Toplumda meydana gelen her türlü olay, olgu ve durumun, türküler aracılığıyla nasıl ifade bulduğu ve bu yansımaların halkın duygusal, sosyal ve kültürel birikimleriyle nasıl örtüştüğü üzerinde durulmuştur. Türkülerin, halkın günlük yaşamında, sosyal ilişkilerinde, sevinç ve acılarında, tarihsel süreçlerde yaşadığı önemli olaylarda bir tür kayıt ve ifade biçimi olarak işlev gördüğü göz önünde bulundurulmuş; bu bağlamda, türkülerdeki temalar detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Malatya iline ait türküler oluşturmaktadır. Güvenilir kaynak olarak Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) repertuarına girmiş Malatya yöresine ait 88 adet Kırık Havalar, 116 adet Uzun Havalar ve 11 adet Repertuar Dışı olmak üzere toplam 225 adet türkü esas alınmıştır (Türküpedia, 2024).

2.1. Verilerin Elde Edilmesi

Bu araştırmada; sanat, mzık, Türk Halk Müziği, kültür, edebiyat, sözlü anlatım, söz varlığı, yaşam öğeleri, türkü, Malatya, Malatya türküleri, Malatya gelenek görenekleri konularında alan taraması Google akademi, Yüksek ğretim Kurulu Ulusal Tez Tarama Merkezi, Tübitak Ulakbim çatısı altında hizmet sunan DergiPark veri tabanında, Malatya resmi kurum sitelerinde araştırmalar yapılmıştır. Türkülerin tespitinde ise Türkiye Radyo Televizyon Kurumu repertuarı kurumsal internet sitesi incelenmiştir. Dipnotlardaki açıklamalar Türk Dil Kurumunun internet sitesindeki sözlükten alınmıştır.

2.2. Verilerin Analizi

Araştırma neticesinde repertuvar numarası ile alıntılanan türkü verileri pdf dosyasına dönüştürülerek türkü metinleri elde edilmiştir. Araştırma alt amacına göre türkü sözlerinde geçen kavram, simge, imge, sembol ve anlatılar kodlanarak 9 ana başlık 35 alt başlık oluşturularak tasnif edilmiştir. Daha sonra kategorik başlıklara göre alt başlıklar oluşturularak türkü sözlerindeki mısralar repertuvar numarası ile birlikte sunulmuştur. Trk sözlerinde geçen kültür ve yaşam öğelerine ait bulgular yöresel kaynaklar taranarak değerlendirilmiştir.

3. Bulgular

Alan yazın taramasıyla Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) repertuarına girmiş Malatya yöresine ait 88 adet Kırık Havalar, 116 adet Uzun Havalar ve 11 adet Repertuar Dışı olmak üzere toplam 225 adet türkü tespit edilmiştir.

Araştırma neticesinde alıntılanan türkü sözlerinde geçen kavram, simge, imge, sembol ve anlatılar 9 ana başlık 35 alt başlık oluşturularak tasnif edilmiştir. Mısraların sonundaki parantez içerisindeki rakamlar TRT repertuarındaki numarasıdır. Tasnifin ardından kültürel ve yaşam öğelerine ait bulgular şöyle değerlendirilmiştir;

3.1. Doğa Olayları, Afetler

3.1.1.Sel

Asiye'yi sele verdik. (2051) ay ağzına da bükme bktm sel aldı. (425)

Malatya'da en fazla su baskınları Kale, Akçadağ, Yeşilyurt ve Arguvan ilçelerinde görülmektedir (Gökçe vd., 2008, s.86). Tarihi kayıtlar incelendiğinde dağlık bir coğrafyada olan Malatya'da birçok derenin bulunması ile birlikte sık sık sel vakası yaşandığı görülmektedir. En son 1991 yılında Yeşilyurt'ta büyük bir sel felaketi yaşanmıştır. Sellerde can ve mal kayıplarının yaşanması, insanların birçok yönden etkilenmesi haliyle trklere konu olmuştur.

3.2. Düğün ve Törenler

3.2.1. Gelin- Evlilik:

Al yeşil giyinmiş geline bakın. (1410)

Yeri yeri gelin yeri. (1007)

Aman gelin bensiz gelin. (387)

Aman gelin de soysuz gellin. (429)

Gelini gelini de köyün gelini. (618)
Gelin oldum Karabekir eline. (4205)
Sen kendi başına gelin olmuşsun. (1009)
Gelin gelin ağlama. (1022)

Terk etmiş evini gitmiş bu gelin. (380)
Gözünü sevdiğim güççücük gelin. (1014)
Küçük yaşta evlenenin. Elbet gözü elde olur. (1007)

Malatya'da evlilikler, genellikle görücü usulüyle veya karşılıklı rızaya dayalı olarak gerçekleşmekle birlikte nadir de olsa kız kaçırma yoluyla yapılan evlilikler de görülmektedir. Erkekler için evlenme yaşı 18 civarında başlar, ancak bu yaş genellikle ailenin ekonomik durumu ve erken evliliği gerektiren koşullara göre değişiklik gösterebilir. Ortalama evlenme yaşı ise askerlik sonrası dönemdir. Kızlar için daha önce yaygın olan 15-16 yaşlarında evlenme yaşı, günümüzde 18-19 yaşlarına yükselmiştir. Evlilik arzusunu belirten gençler, bu isteklerini geleneklere uygun bazı davranışlarla dile getirirler. Erkekler, eve geç gelme, bıyık bırakma, huysuz tavırlar sergileme, hastalık bahanesiyle işten kaçma, pişirilen yemekleri beğenmeme gibi davranışlarla evlenmek istediklerini ima ederler. Aynı zamanda ev eşyası almak veya dış görünüşlerine daha fazla özen göstermek gibi hareketler de evlilik arzusunu işaretler arasında yer alır. Genç kızlarda ise bu gibi davranışlar daha gizli ve imalıdır; çeşitli zamanlarda yakınma ve serzenişler görülür. Aile, gençlerini evlendirme kararı aldığı anda "Görücü Gezme" ya da "Kız Bakma" süreci başlar. Gencin ailesi, toplumda itibarlı ve "helal süt emmiş" bir kız arayışına girer. Bu süreçte düğün, nişan, komşu ziyaretleri ve akraba tavsiyeleri önemli rol oynar. Kız bakmaya gitmeden önce aracılar vasıtasıyla kız tarafına haber gönderilir. Ziyaret sırasında genç kız misafirlere kahve ikram eder ve kendisi hakkında bir izlenim bırakır. Kızın davranışları yakından incelenir; hamaratlığı ve sağlık durumu sorgulanır. Kız evlenmek istemiyorsa, görüçülere asık suratla karşılık verir ve mesafeli davranır. Görücü ziyaretlerinde kız beğenilirse aileler arasında durum görüşülür ve kız isteme kararı alınır. Kız tarafı, geleneklere uygun olarak naz yapar ve hemen onay vermez, danışma süreci uzatılır. Ziyaretler birkaç kez tekrarlanır ve sonunda kız isteme günü belirlenir. Kız isteme merasimine her iki ailenin yakın akrabaları katılır. Oğlan ve kız babalarını temsilen vekiller seçilir ve oğlan tarafını temsil eden kişi, "Allah'ın emri, Peygamberin kavliyle" üç defa kızı ister. Üçüncü istemenin ardından kız babası, "Allah yazdıysa bize diyecek bir söz yok, biz de verdik" diyerek onay verir. Hoca dua okur ve "Allah hayırlı eylesin" diyerek töreni sonlandırır. Bu tören, Malatya köylerinde kız isteme, söz kesme veya el öpme olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca, köylerde yaygın olan bir diğer gelenek ise, gencin kulağının çekilmesi ve bahşiş alınmasıdır (T.C. Malatya Valiliği, 2024b).

3.2.2.Çeyiz:

Kız çeyizin topla doldur terkiye. Şimdi kızlar başlar yanık türküye. (300)
Gönderdiğim yüzükler parmağına oldu mu? (4743)
Çeyizim sandıkta. (3630)

Nişan sonrasında düğün tarihi belirlenir ve hazırlık süreci başlar. Kız evinde, genellikle yatak odası ve mutfak eşyalarının hazırlanmasına öncelik verilir; kız, çocukluğundan itibaren biriktirilen çeyiz eşyalarını tamamlamak amacıyla büyük

bir çaba gösterir. Erkek tarafı ise maddi gücü doğrultusunda salon takımı ve diğer gerekli ev eşyalarını temin eder. Ev, her iki ailenin katkılarıyla ortak bir şekilde döşenir. Düğünden bir gün önce, kızın çeyiz eşyaları sergilenir; bu sergileme, bazen bizzat hazırlanan evde yapılır ve ev gezdirilerek gösterilir. Kız tarafının akrabaları bu sergi esnasında hediyelerini takdim eder. Çeyiz sergisi, düğün sürecinin önemli bir aşaması olarak hem ailelerin hem de yakın çevrenin katkılarını sembolize eder. Bu ritüel, evlilik hazırlıklarının tamamlandığını ve gelinin ev yaşamına adım atmaya hazır olduğunu gösteren bir gelenektir (T.C. Malatya Valiliği, 2024b).

3.2.3. Kına:

Çarşamba gecesi aman yakın kınanı. (300)

Elinin kınasın al eylemişler. (669)

Mosmor olmuş ellerinin kınası. (1098)

Kınalı parmağın beşi mi değdi. (1000)

Yedi bayram kına yakmak eline. (4205)

Elleri gınalı bir güzel gördüm. (1024)

Kınalı topuğundan. (5213)

Yarın bayram diye kına yollarım. (919)

Kına gecesi, düğünden bir gün önce akşam vakti düzenlenir. Erkekler dışarıda eğlenirken, kadınlar içeride kına hazırlıklarını yaparlar. Gelinin ailesi, gelini özel bir odaya alır ve giysilerini giydirmeden önce erkek tarafına göstermezler. Gelin odadan çıkarılırken erkek tarafından gelen misafirler, geline takılar takarlar. Bu sırada hem gelin hem de damat oynatılır ve etrafa şeker ile çikolatalar dağıtılır. Kına merasimi başladığında, gelinin ellerine kına yakılır ve aynı kınadan misafirlere de dağıtılır. Gelin arzu ederse, bir eline kendi adının baş harfini, diğer eline ise nişanlısının adının baş harfini yazarak kınayı yakar. Genç kızlar, bu esnada maniler söyleyerek geline moral vermeye çalışır; çeşitli oyunlar oynanır ve türküler söylenir. Bu gelenek, düğün öncesi gelini hem hazırlamak hem de ona destek olmak amacıyla gerçekleştirilen duygusal ve eğlenceli bir ritüeldir (T.C. Malatya Valiliği, 2024b).

3.2.4. Düğün- Eğlence- Müzik:

Çattılar çatak taşını. Vurdular düğün aşını. (5214)

Akşam oldu vakt'oldu. Eğlenceye başlayalım. (948)

Al sazın eline de dokun tellere. (356)

Baş perdeden çalınayı bağlama. (1027)

Çekerim halay ben dizi dizi. (3504)

Getirin damadı bugün oynasın. Oynasın oynasın ahdı kalmasın. Düğünde aranmaz akça parasın. (3504)

Düğünler genellikle davul ve zurna eşliğinde gerçekleştirilmektedir. Törenler sırasında, o bölgeye özgü danslar sergilenir. Kadınlar erkekleri izlerken, erkeklerin kadınları izlemesi hoş karşılanmaz. Aileler arasında farklılıklar gösterebilir. Bu süreçte gelin hazırlanır ve öğle saatlerine doğru gelin alma merasimi başlar. Gelin kapısının açılması için bahşiş verilmesi gerekmektedir. Gelinin erkek kardeşi, gelinin beline kırmızı bir kurdele bağlayarak bu geleneği pekiştirir. Ardından gelin, aile üyeleriyle vedalaşır. Eğer gelin evden çıkmasına izin verirse, damat gelinin koluna girerek evden çıkar; aksi halde bu görev gelinin babası veya kardeşi tarafından yerine getirilir. Gelin damat evine götürülürken arabası süslenir ve bir konvoy oluşturulur. Yol boyunca durdurulan araçlardan sağdıç para talep eder. Ayrıca, yöredeki ziyaretlerden birine uğramanın hayırlı olduğuna inanılır. Eğer gidilecek mesafe uzunsa, uygun bir yerde araçlar durdurularak damadın arkadaşları halay çekip oyunlar oynar. Damat evine varıldığında, kaynana gelini eşikte bekler. Gelin, eşikte yer alan buğday dolu küpü kırar. Ardından, kaynana tarafından tutulan Kur'an-ı Kerim'in ve aynanın altından geçirilir. Gelin, ilk olarak çeyiz odasına alınır; damat yüz görümlüğünü alır ve süzülme adı verilen salona geçer. Düğün misafirleri çeşitli takılar takarak katılır. İkram edilen yemeklerin ardından, tören sona erer. Düğün bittikten bir hafta sonra, sağdıç baklava yaptırıp getirir ve baklavanın ortasından gelin ile damada yedirilir. Üçüncü günde gelinin ablası gelir ve bir hediye veya tatlı getirir. Dördüncü günde sağdıç, gelin ve damadı davet eder. Gelin ve damat sağdıçın bohçasıyla birlikte onun evine giderler. Gelinin babası, gelin ve damada çeşitli hediyeler sunar. On beşinci gün, gelinin ailesi damat evine davet edilir. Gelin haftasında, kaynanası, görümceleri ve eltileri ile birlikte kız evine gidilir. Kız tarafında, gelinin arkadaşları, samimi komşuları ve aile büyükleri toplanır. Gelen misafirler, hediyelerle birlikte gelir ve yemek ile tatlılar ikram edilir. Gelin ve damat akşam misafir olur. Gelin, babasının elini öperek, önceden hazırladığı hediyeyi kızı ve damadına verir. On beş gün sonra gelinin bütün akrabaları damat evine davet edilir; düğünde hediye getirmeyen yakın akrabalar burada hediyelerini sunar. Yemek ve tüm ikramların ardından, kızın birinci dereceden akrabaları dışındaki misafirler ayrılır, böylece gelinin kendi ailesiyle baş başa kalma fırsatı sağlanır (T.C. Malatya Valiliği, 2024b).

3.2.5. Kirvelik:

Kirve bayramınız, karalı geçe. (1347)

Kirve bayramımız karalı geldi. (532)

Malatya ve köylerinde, dinî vecibelerin bir gereği olarak erkek çocuklarına yapılan sünnet ve geleneksel bir kurum olarak kirvelik, toplum yaşamında önemli bir yere sahiptir. Kirvelik, yerleşik bir geleneğin parçası olarak, çocuğun sünneti ile birlikte, önceden tesis edilmiş yakın dostlukları ve sosyal ilişkileri pekiştirir. Yörede sünnet törenine katılan kirve, çocuğun manevi babası olarak kabul edilir. Kirvelik ilişkisinin oluşumunda, geleneksel seçim ve teklif süreçleri belirleyici rol oynar. Kirve, çocuğun babasının yakın bir arkadaşı veya sevdiği bir dostu olabilir ve bu teklifi gelenek gereği reddetmek söz konusu değildir. Kirvelik, "Peygamber Dostluğu" olarak adlandırılır; bu nedenle kirve olmaya karar veren bireyler, kendilerini birbirleriyle akraba kabul ederler. Çocuklar ise bu bağlamda kardeş olarak kabul edilir. Bazı yörelerde ise, çocuk kirvenin kızıyla evlenemez; bu gelenek, çocuğun kanının kirvenin kucağına düşmesi inancına dayanmaktadır. Sünnet işlemi, bebeklik döneminden 11-12 yaşına kadar olan bir zaman diliminde gerçekleştirilir. Sünnet düğününe davet, genellikle okuyucu aracılığıyla veya

davetiye gönderilerek yapılır. Bu törenler, müzik eşliğinde veya sessiz gerçekleştirilebilir. Ayrıca, sünnet düğünlerinde mevlit okutma geleneği de yaygındır. Düğüne katılan misafirlere yemek ikram edilmesi ise bir başka gelenektir. Sünnet olacak çocuğun giysisi kirve tarafından temin edilir. Kirve, çocuğa altın, saat gibi hediyeler getirir. Çocuğun babası da kirveye halı, elbise gibi armağanlar sunar. Çocuk, sünnet töreninden önce otomobil veya atla gezdirilir. Sünnet işlemi, genellikle sünnetçi veya bir sağlık memuru tarafından yapılır. Sünnet esnasında çocuğun acı hissetmemesi için ağzına lokum verilir. Bazen de çocuk, şaka amacıyla eline aldığı çiğ yumurtayı sünnetçinin kafasına atarak eğlenceli anlar yaratır. Sünnetten sonra, ziyaretçiler çocuğu ziyaret ederek çeşitli hediyeler sunarlar (T.C. Malatya Valiliği, 2024b).

3.2.6. Askerlik:

Asker idim bağladılar kolumu. (996)

Askere gidecek olan gençlerin ailelerine "asker görme" adı verilen geleneksel bir ziyaret gerçekleştirilir ve bu ziyarette hediyeler takdim edilir. Sahadaki gözlemlerimize göre askerlik çağına gelen gençler için bir kına gecesi düzenlenir; bu gecede gençlerin ellerine kına yakılır. Ardından, davul ve zurna eşliğinde coşkulu bir şekilde askere uğurlama töreni gerçekleştirilir. Bu tören sırasında, dualar okunur ve gençlerin arkasından maşrapa ile su dökülerek, uğurlama ritüeli tamamlanır. Bu uygulama, toplumsal dayanışma ve gençlerin askere gitme sürecinde moral desteği sağlama amacını taşır.

3.2.7. Bayram:

Bayram kurbansız olmaz. (214) Kurbanlar keseyim geldiğin gece. (3888)

Sahadaki gözlemlerimize göre bayram gelmeden bir hafta öncesinden bayram hazırlıklarına başlanır. Evler ve önleri temizlenir, tatlılar yapılır. Kuruyemiş, şeker alınır, sarma, dolmalar yapılır. Bayram sabahı namaz dağılınca sadakalar verilir. Cami çıkışı bayramlaşma yapılır. Kurban kesimi yalnızca Kurban Bayramı'na özgü bir uygulama değildir; arife gününde de küçükbaş hayvanlar kesilerek, bu etler fakir komşulara dağıtılır. Bayram namazının ardından, çocuklar ellerinde bez torbalarla mahalleleri dolaşır ve evlerin kapılarını çalarak, misafirperverlikleri gereği kendilerine para, şeker ve çikolata ikram edilmesini talep ederler. İlk olarak komşular ziyaret edilir, ardından akrabalara yönelir. Bu özel gün vesilesiyle, aralarındaki dargınlıkları sonlandırmak amacıyla kūs olanlar arasında barış sağlanır. Bu gelenekler, toplumda yardımlaşma ve dayanışmayı pekiştiren önemli unsurlar arasında yer alır.

3.3. Giyim, Kuşam

Ayağında yemeni. (2075)

Esvabım bohçada basılı kaldı. (4746)

Gutnu gumaş fistan yârin giydiği. (4954)

Mendil almış yar gözlerin siliyi. (4954)

İçini döşedim acem şalından. (3888)

Ayağında yemeni. (235)
Beyaza bürünmüş renkli şalların cananım. (53)
Kulakta mengiç küpeler (2105)
Sandıktadır abası. (5214)
Saatimin zinciri. (2615)
Allı yazman başında. (2615)
İpek kumaş olsaydım. (684)
Elinde de basma. (1003)
Yünlü alamazsam alırım basma. (3634)
Zenne alamazsam alırım terlik. (3634)
Sen seni topla da kuşağın kuşan. (2516)
Başındaki puşi benim aldığım. (270)
Elinde ipek mendil. (1232)
Başını bağlamış da çapraz alınan. (467)
Salınarak gelir geyinmiş fistan. (992)
Çıkardı cebinden bir mendil verdi. (427)
İpek mendil diye de koynunda saklar. (990)
Körüklü çizmeyi giymeliyimiş. (856)
Yârin mendilinin de ucunu yaktım. 1001)

Kadınların dış giyim tercihi genellikle el dokuması peştamallar ile hazır satılan çarşaflardan oluşmaktadır. Çarşafların altına zıbın ve şalvar giyilir. Başlarına, geleneksel bir şıklık katmak için küllük geçirilmekte ve bu küllüğün çevresine altın veya gümüş dizilerek, al renkli bir fes yerleştirilmektedir. Fesin üzerine çiçekli bir yazma sarılırken, saçlar örgülü bir şekilde bırakılmaktadır. Erkekler için yaygın olan baş giysileri arasında küm ve papak yer almakta; genellikle işlemeli olanlar tercih edilmektedir. Çubuklu, yakasız, kolları yırtmaçlı ve düğmesiz keten gömlekler ile şalvarlar da sıkça kullanılan kıyafetler arasındadır. Erkekler, yeleklerine bağlı zincirli saat taşırken, mendil hem erkekler hem de kadınlar için önemli bir aksesuar işlevi görmektedir (Peri, 2017).

3.4. İnançlar

3.4.1. Felek / Kader:

Bilmem felek beni neyle. (292)	Şu feleğin bana vurduğu daşı. (952)
Felek senin de bir gününü görmedim. (494)	Zalım felek tebdilimi şaşırdı. (497)
Neydem felek neydem aldığım gam beni. (430)	Şu feleğin bana vurduğu yükü. (992)
Felek gülme dedi biz de gülüşek. (993)	Feleğin çarkı kırılınsın. (1478)

Feleğe borçlu kaldım. (4747)	Bu felek oncasın eyledi berbat (1847)
Anlıma yazdı felek. (2377)	Akıttın gözümde yaşımı felek. (1004)
Silinmez bahtın karası. (3648)	Yar talih bizi attı da gurbet ellere. (356)
Kaderimde böyle yazılmış ferman. Aşkın yarasına da olur mu derman. (356)	
Kimse kurtulamaz gara yazıdan. (380)	Alnıma yazılmış bu kara yazı. (432)
Günümü görmedim ey çark-ı devran. (2856)	

Yıldızların insanların kaderi üzerindeki etkisine dair inançlar, feleğin sürekli değişen konumlarıyla birlikte her türlü olumsuzluğun ve talihsizliklerin kaynağı olarak görülmesine yol açmıştır. Bu nedenle, felek kavramı "kader" anlamında bir yere sahip olmuştur. Malatya türkülerinde, bireyler yaşadıkları olumsuzluklardan ötürü feleği sorumlu tutarlar. Böylelikle, türkülerde felek genellikle kötü şans ve zorlayıcı durumlarla ilişkilendirilmekte, ondan sürekli olarak şikâyet edilmektedir. Edebi eserlerde de bu kavram, kader, baht ve şans gibi anlamlar taşıyarak kullanılmaktadır (TDV,2024a).

Mezar- Ziyaret:

Bazı bazı mezarıma gelesin. (573)	Gitmiş ziyarete dilek dilemiş. (1023)
Yüce dağ başında bir ulu dikme. (1001)	Kapıdan geçiyi kanlı salaca. ¹ (1020)
Komşu hazırlamış kefenini bezini. (380)	İşte görünüyor şu soyka ² alvar. (497)
Dertli yazın mezarım taşını, ölem taşını. (993)	

Vefat eden kişinin yakınları, cenaze hazırlıkları için kefen hazırlarlar. Ölü evinin pencereleri açılarak havalandırılır; ölenin giysileri, yatak ve yorganı bir kadın tarafından yıkanır. Bu kadına yıkama işlemi için birkaç kalıp sabun verilir. Gelenek gereği, cenaze akşam gün batımına yakın bir zamanda defnedilmez, çünkü inanışa göre gün batımından sonra yer mühürlüdür ve kimseyi kabul etmez. Bu bekleme, uzaktaki yakınlarının gelmesi için de bir fırsat olarak görülmektedir. Erkek cenazesini erkekler, kadın cenazesini kadınlar yıkar ve yıkama işlemi "Teneşir" denilen tahta bir kerevet üzerinde gerçekleştirilir. Eğer ölen kişi nişanlı veya yeni gelin ise, yanına gelinliği konulup saçının arkasına kına yakılabilir. Ölen kişinin saçları örülür veya boynuna dolanır. Kefenlenen cenaze çam veya kavak ağacından yapılmış kapaklı bir tabuta ya da "Salaca" adı verilen dört kollu bir tabuta konur. Kadın cenazesinin üzerine yazma atılırken, erkek cenazesini genellikle giysi ile kaplanmaz, üzerine bir örtü atılır. 3-4 aylık çocuklar, bir kişinin kollarında mezara götürülür. Yıkama işlemi tamamlandıktan sonra, bazı yörelerde kazan ters çevrilir ve orada bir ışık yakılır. Cenaze, yıkanma işlemi tamamlandıktan sonra bekletilmeden mezara götürülür. Bazı yörelerde gelenek gereği mezara madeni para atılır; böylece o yerin alınmış sayıldığına inanılır. Cenaze namazı kılındıktan sonra cenaze mezara indirilir ve kapatma işlemi bittikten sonra üzerine su dökülür. Bu, bazı yörelerde sorgusunun ve sualinin çabuk ve kolay verilmesi için bir gelenektir. Mezarın yanında gün batımından sonra ateş yakma geleneği de yaygındır; bu, yabani hayvanların cenazeye zarar vermesini önlemek amacı taşır. Mezardan dönüştü, cenaze evine gelinerek Kur'an

¹ Salaca: sedye, tabut.

² Soyka: ölüden çıkan elbise. İşe yaramaz, uğursuz.

okunur ve kadınlar ağıt yakarlar. Ölen kişinin kadın olması durumunda, sağlığında komşularından ödünç alınan eşyaların hakkının geçmemesi düşüncesiyle, kadınlara sabun, iplik gibi şeyler dağıtılır. Yas evinde genellikle üç ila yedi gün yemek yapılmaz, yemekler komşular tarafından getirilir. Cenaze sahipleri, ikinci günün sabahında mezarı ziyaret ederler. Ölü çıkan eve komşu, tanıdık ve akrabalar başsağlığı dilemek için gelirler. Cenaze çıkan evin erkekleri en az bir hafta sakal tıraşı olmazken, kadınlar alınlarına siyah veya beyaz bir yazma bağlarlar. Ölümün üçüncü veya yedinci günü, ölü evinde yemek yapılarak mevlit okutulur, helva dağıtılır ve köy halkı bu yemeğe katılır. Ölümünden sonraki üçüncü gün ile kırkıncı gün arasında hatim indirilirken, elli ikinci günün akşamında Kur'an okunur. Ölümünden sonra gelen Ramazan ve Kurban Bayramı, ölen kişi için "İlk Yas Bayramı" olarak adlandırılır. Bayramlaşma, öncelikle bu evlere ve hasta olanlara gidilerek yapılır. İlk yas bayramında mezara gidilir ve şeker, leblebi gibi yiyecekler dağıtılır (Malatya Valiliği, 2024b). Yörede ayrıca türbe ziyaretleri yapılarak dilek dileme adetleri de bulunmaktadır.

3.4.2. Nazar:

Eller görmüş nazar eylemiş. (550)

Nazar, uğursuz gözlerden gelen kötü enerjilerin veya fenalıkların insanları etkileyebileceğine inanılan bir kavramdır. Bu inanç doğrultusunda nazar değmesinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli pratikler uygulanır. Yörede yaygın olarak mavi boncuk, delikli taş, nal, yumurta kabuğu gibi nesnelere nazarlık olarak kullanılır. Bu nesnelere, kötü enerjileri savuşturduğuna inanılır. Ayrıca, nazardan korunmak için hocalara muska yazdırmak, kurşun dökme gibi uygulamalar da sıklıkla tercih edilir. Muska, özel dualarla yazılan ve kişinin nazardan korunmasına yardımcı olduğuna inanılan bir tür tılsımdır. Kurşun dökme ise, kişinin üzerindeki nazar etkisini hafifletmek veya temizlemek amacıyla yapılan bir ritüeldir. Bu yöntemler, toplumsal inanç ve geleneklerin bir parçası olarak, insanların ruhsal ve fiziksel sağlığını koruma çabalarını yansıtır. (TDV, 2024b).

3.4.3. Dostluk – Muhabbet:

Bugün ben dostumu gördüm, doyamadım dillerinden. Sual ettim nerelisin (dost dost vay) dedi dostun ellerinden. (1805)

Muhabbet eyledim sadık yar ile. (2109)

Toplumun somut olmayan önemli kültürel miraslarından olan sohbet, geçmişten beri insanların bir araya gelerek düşüncelerini, deneyimlerini ve duygularını paylaştıkları bir platform sunar. Bu köklü geleneğin insanlar arasında sevgi, saygı, dostluk ve kardeşliği pekiştirerek toplumsal birliğin sağlanmasında etkin bir rolü vardır. Sohbetler, bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini güçlendirirken, aynı zamanda kültürel değerlerin ve bilgilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasına olanak tanır. Yöre türkülerinde de sohbet geleneğine dair izler bulunur; bu türkülerin sözlerinde dostluğun, dayanışmanın ve karşılıklı desteğin önemi vurgulanır. Türküler, sadece eğlenceli bir sanat dalı olmanın ötesinde, insanların duygusal dünyalarını ifade ettikleri ve toplumsal değerleri yansıttıkları birer belgedir. Sohbet geleneği sayesinde, bireyler arasında oluşan samimiyet ve paylaşım, kültürel bir kimliğin oluşumunda da önemli bir yer tutar. Bu nedenle sohbet, toplumun sosyal yapısını

güçlendirirken, bireylerin duygusal ihtiyaçlarını karşılamada da kritik bir rol oynamaktadır. (Yaşar, 2022).

3.4.4. Dua- Beddua:

Gaderim gaderim soyha³ gaderim. (928) Kırıl kolların da murat almaya. (421)
Kurşuna gelesice zalımın kızı. (126) Kurban olam da bu nasıl bakış. (467)
Yıkılaydı da hanen harap olaydı. (921) Yıkılasın memleket. (922)
Olmıyasıca da şu gurbet eli nereden çıktı. (692) Kurban olam hepinize. (998)
Yeti yıl yatasın bir yan üstüne. Etin gide kemiklerin çürüye. Sonra döndürel bir yan üstüne. (1014)

Türkü sözlerinde de görüldüğü gibi insanların zaman zaman karşılaştığı sıkıntılı aşamama, felaket ve düşmana karşı baş edememe durumlarında kullandığı psikolojik bir araç olarak beddualar, tarih boyunca toplumların gündelik yaşamında yer edinmiştir. Beddualar, muhatabına yönelik bir cezalandırma dileği olarak ifade edilse de aynı zamanda bir tür dua niteliği taşır. Bireyler, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında duydukları çaresizlik ve öfkeyi bu yolla dışa vurur. Bu bağlamda, beddua, bireylerin kendilerini güçsüz hissettikleri anlarda başvurdukları bir savunma mekanizmasıdır. Duygusal bir boşalma aracı olarak kullanılan beddualar, kişinin içinde bulunduğu zor durumlarla baş etme çabasının bir yansımasıdır. Ayrıca, toplumda adaletin sağlanması ya da intikam alma arzusunun bir ifadesi olarak da görülmektedir. Bedduaların kökeni, pek çok kültürde ortak bir tema olan adalet ve denge arayışına dayanmaktadır. İnsanlar, başlarına gelen olumsuzluklar karşısında beddualarla bir nevi rahatlama sağlarken, bu davranışları toplumsal normların ve değerlerin bir parçası olarak da kabul edilir. Dolayısıyla beddualar, sadece bireysel bir tepki değil, aynı zamanda toplumsal bir olgudur ve kültürel mirasın önemli bir parçasını oluşturur. (TDV, 2024c).

3.5. Tarımsal Faaliyetler- Geçim ve Canlılar

3.5.1. Bağ- Bahçe – Bostan- Ürünler:

Atladım girdim bağa. (2389) Hasbahçe içinde seyran edersin. (1410)
Bir kız bostan ekıyor. (1254) Açılmış bahçadan gonca gül derdim. (1453)
Akçadağ'ın düzüne. Buğday ekim yüzüne. (3602) Bahçelere ay doğdu. (2166)
Arpa derdim süt iken. İçinde sarı diken. (299) Bağ gel bostana gel. (2296)
Elliğim elimde olsa, orağım belimde olsa. (1254) Yoncalık siyeç⁴ ekili. (1237)
Yorgun yorgun vardım orak biçmeye. (1347) Üç gün arpanı derem. (2075)
Bahçenizde bir taş attım vişneye. (3256) Orak getirin biçek. (2615)
Girme bostan içidir. (2896) Üç gün arpanı derem. Beş gün buğdanı derem. (235)
Yetiştirdim bir bağ yemedim üzüm. (999) Bahçelerde açın gülüm solmasın. (1011)
Bağlarına vardım bağlar bozulmuş. (1019) Tarlaya gidiyor da tütün kırmaya. (421)
Sen bahçıvan ol da ben bağında gül olam. (89) Tarlalarda arpa, buğday ekili. (1021)

³ Soyha: beddua anlamında. Kötü, yaramaz, belalı

⁴ Siyeç: bağ, bahçe kenarına dikilen meyvesiz ağaç.

Gazel dökmüş solmuş bağlar. (292)	Karşiki tarlanın ekini seyrek. (1001)
Çaşırını biçti m'ola. (387)	Yoncalığın ince yolu. (398)
Yoncalığa dikmiş söğüt. (398)	Yüksek yerde harman kurdum yel aldı. (425)
Yorgun yorgun geldim orak biçmeden. (532)	Harmadadır yabası. (5214)
Sen gunduru buğda ben olam şahra. (1013)	Tabakta darı gördüm. (1088)
Tarlaya attım kürek. (2377)	Yol üstüne koymuş saman tozunu. (4787)
Sallandım girdim başa. (852)	Her tarafı bahçe bağlı. (1478)
Halpuz'un altında harman yeri var. (4175)	Bostan ektim meyvasını alamadım. (419)
Yaz gelince yazı yaban yurt olur. (1021)	Bahçenize ektim bağ ile bostan. (992)
Önüme koydular ıssı ⁵ hediği. ⁶ (2074)	Nazlı yar honunu ⁷ deren oldu mu. (1017)
Sen bahçivan ol ki ben bahçende gül olam. (856)	

Torosların devamı olan Beydağlarının kuzeyinde sıralandığı Malatya, akarsuların ve kaynak sularının bolluğu sayesinde zengin bir tarımsal potansiyele sahiptir. Bu doğal kaynaklar, yörede bahçelerin ve yeşilliğin yaygınlaşmasına olanak tanımıştır. Malatya'nın iklimi ve toprak yapısı, bölgenin tarım için elverişli olmasını sağlamakta, bu da çeşitli tarımsal faaliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Elma, armut, kiraz ve şeftali gibi meyveler, bu bölgenin iklimine ve toprak özelliklerine uygun olarak yetiştirilen ürünler arasında yer alır. Bunun yanı sıra, tahıl ürünleri de Malatya tarımında önemli bir yer tutar. Buğday, arpa ve mısır gibi ürünler, Malatya'nın tarımsal üretiminde temel unsurlardır. Yöredeki tarımsal faaliyetler hem yerel ekonomiye hem de bölge halkının geçim kaynağına katkıda bulunmaktadır. Malatya, zengin tarım potansiyeli ile sadece iç piyasaya değil, aynı zamanda ihracat pazarlarına da önemli miktarda ürün sağlamaktadır. Bu nedenle, Malatya'nın tarımsal zenginlikleri, bölgenin kültürel ve ekonomik yapısının önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Malatya Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024a).

3.5.2. Yayla:

Yar yaylada ben burada galam yar. (1254)	Yaylacılar göçtü m'ola. (387)
Yaylasına vardım yağmur yağıyor. (3256)	Yaylanıza da çadır olsam. (429)
Karşiki yaylanın cılga ⁸ yolları. (26)	Yarinen yaylayı da gezdiğim zaman ey. (468)
Yayladan gel suna gelin yayladan. (4205)	Göçmüştür yaylasına. (5213)
Yayladan gel kömür gözlüm yayladan. (2074)	Bizim yayla da göründü. (399)
Ben bu yaylaları yaylayamadım. (1026)	Hani çıktığımız da serin yaylalar. (513)
Yaylayı goyup da çölde duramaz. (930)	Bu gelin yaylayı yaslı yaylamış. (1023)
Yayla yüksek alamadım uykumu. (1009)	Sen yaylalara ben de diyara. (1008)
Göçü gitmiş viran kalmış yaylalar. (856)	Çekip gider de yaylasına bir gelin. (990)

⁵ Issı: sıcak.

⁶ Hedik: kaynatılmış buğday, mısır.

⁷ Hon: ekin derme, biçme.

⁸ Cılga: patika yol.

Yaylacılar da yürüdü. Yaylacılar da göçtü m'ola kurban olam. (429)

Malatya yaylalar yöresidir. Malatya, yaylalarıyla ünlü bir bölge olup, coğrafi yapısının sağladığı geniş ve verimli alanlar ile doğa güzellikleri, yöreye özgü türkülerde sıkça işlenmiştir. Bu yaylalar hem doğal güzellikleriyle hem de zengin bitki örtüsüyle dikkat çekerken, yöre halkının yaşam tarzını da şekillendirmiştir. Malatya yaylaları, yüksek rakımlı dağlık bölgelerde bulunan ve genellikle yaz aylarında hayvancılık ve tarım için kullanılan açık alanlardır. Yaylalar, sıcak yaz aylarında sıcak bölgelerde yaşayan insanlar için serinlemek ve hayvanlarını otlatmak amacıyla kullanılmaktadır. Yaylalar, Malatya'nın doğal güzelliklerini ve geleneklerini gözler önüne sererken, bu yerlerdeki yaşam, bölgenin kültürel zenginliğinin de bir yansımasıdır. Malatya'nın yaylacılık geleneği, geçmişten günümüze kadar ulaşarak yöre halkının kimliğini oluşturan önemli bir unsurdur (Malatya Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024b).

3.5.3. Dağ – Ova- Dere

Dağı var ovası var. (3256)	Derelerde sular çağlar. (292)
Başı duman duman dağlar. (292)	Erisin dağların karı erisin. (292)
Beydağı'nın da başı dumandır bazı. (69)	Dağlar hoy lele yollar hey lele. (567)
Yüce dağ başından aşırın beni. (405)	Yüce dağdan bir yol iner. (431)
Çıktım dağların başına. (1774)	Dereden duman kalktı. (2106)
Yüce dağ başına çadır açarım. (3634)	Köprü kurdum dereye. (4745)
Beydağı'na kar yağar. (2348)	Dereye aşağı iğde ağaçlar. (1025)
Yüksek dağlar serin olur. (325)	Nerde indiğimiz de yeşil ovalar. (513)

Malatya Torosların uzantısı Beydağı'yla iç içedir. Yılın ilk karı oraya düşer en önce. Aynı zamanda dağlar yaylaların da mekânıdır. Yerleşim ise ova üzerine kuruludur. İrili ufaklı birçok dere bulunmaktadır. Haliyle yaşam öğeleri arasında önemli bir yer edinirler.

3.5.4. Bitkiler:

Çiğdem de karışmış güle nergize. (1347)	Bizim elin menevşesi kokulu. (1021)
Karamık ⁹ dalını eğmiş kenara. (270)	Karanfil ekmişim gül ekmemişim. (271)
Mor karanfil ekerim. (3365)	Sümbülü bol yaylalar yaylalar. (856)
Kırmızı güllerin sarı tohumu. (1009)	Kaya başı gürgenlik. (5213)
Dibini nevrüz bağladı. (2886)	Yaylanıza da çadır olsam. (429)

Malatya'nın zengin doğal kaynakları ve çeşitliliği, özellikle yöresel bitki örtüsüyle dikkat çeker. Bu bağlamda, Malatya türkülerinde sıkça bahsedilen yabancı bitkiler arasında çadır otu öne çıkmaktadır. Uzun boylu, kalın ve sert bir gövdeye sahip olan çadır otu, özellikle sarı çiçekleriyle tanınır. Yörede birçok hastalığın tedavisinde geleneksel olarak kullanılması, bu bitkinin yerel kültürdeki önemini artırmaktadır. Malatya'nın coğrafi yapısı, farklı iklim ve toprak koşullarına olanak tanıyarak, çeşitli endemik bitkilerin yetişmesine imkân sağlar. Bu bitkiler hem ekosistemin dengesi hem de yerel halkın

⁹ Karamık: bir çeşit ot, dağ yemişi, böğürtlen.

yaşam tarzı açısından büyük bir öneme sahiptir. Endemik bitkiler, bölgenin biyoçeşitliliğini artırırken, aynı zamanda halk tıbbında ve geleneksel sağlık uygulamalarında da kullanılmaktadır (Malatya Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024c).

3.5.5. Sebze- Meyveler:

Bahçenizde bir taş attım vişneye. (3256) Armudu taşlayalım. (948)
Çarşıya kiraz geldi. (948) Armut dalda sallanır. Yere düşer ballanır. (948)
Evlerinin önü uzunca erik. (3634) Evlerinin önü uzunca asma. (3634)
Karşıda kara erik. (852) Dut dibinde kaynar su. (5213)
Bağlarına vardım armutlu dutlu. (1019) Yüce dağ başında armut ağacı. (930)
Armut ağacına da yaslanmayasın. (421) Büyük cevizin dibi (1838)
Yetişmiş yemişler yenir meyvalar. Dalda ayva turunç nar belli belli. (1004)
Çık daldan erik devşir. (3363) Kanlar akar ışkın vakit geçmeden. (532)
Malatya'nın içi dolu narınan. (405) Kapısının önü bir tarla nahna. (1013)
Al Polat'tan aldım bir salkım üzüm. (427) Kapısının önü bir tarla nohut. (1014)
Daşa serdim üzümü. (2377)

Malatya'da iklim ve toprağın elverdiği bütün sebzeler ve birçok meyve yetiştirilir. Haliyle bunlara bağlı yeme içme kültürleri oluşmuştur. Üzüm, kiraz yaprakları sarması, lahana sarması, erik ekşisi, dut, üzüm pekmezi, elma, armut, üzüm kurutması gibi ürünlerin yapım aşamasında kültürel öğeler oluşmuştur.

3.5.6. Hayvanlar:

Bülbüller ötüşüyor. (3602) Ördeğin sürüsü kaz ilen gelir. (195)
Dost eline giden durnam. Kurbanın olayım senin. (2108) Kayadan öküz bakar. (5213)
Yabancılar vurmuş telli durnamı. (536) Mor koyun da kuzusuna kurt olur. (3899)
Yılan ağrısına em olmazmış. (3331) Viranda baykuşlar öter. (292)
Keklikte benim kekliğim. (1007) Yeşil ördek gölde olur. (1007)
Şahinler de çölde olur. (1007) Gül dalına konmuş bülbül yuvası. (226)
Sen bir kara koyun ben de bir kuzu. Böyle olmayacak öküzü satak. (1024)
İki keklik seke seke. (254) Baykuş gibi de taş başında oturdum. (927)
Kalenin dibinde mal mı yayılır. (271) Yüksek ayvanlarda¹⁰ bülbüller öter. (669)
Kayanın dibinde mal mı yayılır. (994) Kınalı kekliğim indi pınara. (285)
Alucu guşu da yüksek yapar yuvayı. (990) Kekliğimi doyurdular. (325)
Oturmuş gölgeye koyun sağıyı. (1017) Sofu dibinde kuzu. (1022)
Yılana bak yılana. (1022) Keklik gibi de kanadımı süzmedim. (432)
Aşağıdan gelir develer m'ola. (993) Bir ceylan iniler de peşinde kuzu. (69)

¹⁰ Eyvan: teras, sundurma, balkon.

Sabah olur koyun kuşluğa gelir. (2826)

Bahçede bir bülbül ağlar. (292)

Türkü sözlerinin bir kısmında geçen koyun, öküz, mal (sığır) gibi havyanlar geçim kaynağının belirtisidir. Bülbül, ceylan, keklik, yeşil ördek sevgiliye aşk için benzetmelerde kullanılmıştır. Hayvan çeşitliliği doğal olarak onlarla kurulan ilişkide yaşamın bir parçası olmuştur. Turna kuşu ise birçok kültürde derin anlamlara sahip olan ve sembolik olarak sadakat, gurur, sevgi, barış, umut ve mutluluğu temsil eden bir kuş türüdür. Tarih boyunca turna kuşlarının uzun yaşam süreleri —yaklaşık 100 yıl— ve tek eşli yaşam biçimleri, onları sadakatin ve bağlılığın sembolü haline getirmiştir. Eşlerinden biri öldüğünde, turna kuşlarının bir daha eşleşmemesi, sadakat ve derin bağlılık anlayışının bir ifadesidir (Türküpedia, 2024).

3.5.7.Avcılık:

Ben de gider idim geyik avına. (4746)

Avcular vuruyor ceren geyiği. (3738)

Yörede balık, tavşan, keklik, bıldırcın, karatavuk, karabatak, yaban ördeği avcılığı öteden beri yapılmaktadır. Günümüzde geyik avcılığı yapılmamaktadır. Türkü sözlerinden anlaşıldığına göre geçmişte yöre de geyik bulunmaktadır.

3.6. Ulaşım ve İletişim

3.6.1. Mektup:

Bir mektup yazdırdım. (1625)

Mektubumu almaz m'ola. (3486)

Yârimden mektup gelmiş. (3602)

Yardan bir name gelmiş. (1232)

Yazam arzuhalimi yâre gönderem. (606)

Mektup ile konuşak. (2615)

Mektubun gelirse haftada ayda. (372)

Söyleyin o yara yazmasın mektup. (226)

Nazlı yar yollamış bir mektup aldım. (1017)

Yörede asker, yatılı okul, gurbet, bayram, yılbaşı mektuplarının yanında sevgili için yazılan mektuplar da önemli iletişim araçlarıdır.

3.6.2.At – Tren- Kayık:

Kervanın yürümüş gam yükün almış cananım. (53)

Katırcılar gidiyor. (299)

Altı aylık yolda ne var. (3401)

Atlar eyerlendi geldi kapıya. (300)

Deveyi deveye çattım. (2250)

Çekin kıratımı gideyim hana. (532)

Sür de şöfer de arabayı. (399)

Durma yerit arabayı.

Yaylıya bindim de yaylı. (497)

Kara tiren de yol alıyı Cürek'ten. (927)

Gara tiren yükün almış gidiyor. (1030)

Atı olan da ata biner atlanır. (428)

Kara tiren gelmez m'ola. (3486)

Fırat kenarında kayık değılem. (2825)

Fırat kenarında yüzen kayıklar. (3630)

Çırpınıp girata binmeliyimiş. (856)

Doğmuş kervan kıran¹¹ yolda galmışsın. (330)

Yarın tiren kalkacak. (2396)

¹¹ Kervan Kıran: Kutup yıldızının erken doğması nedeniyle sabah olduğunu düşünen kervancıların, eşkıyanın saldırısına uğramaları veya bir başka anlatımla soğuktan telef olmaları ifade edilmektedir.

Sabah yıldızı ayırdı bizi dost ikimiz. (987)

Tiren gelir hoş gelir. (2348)

Malatya, eski çağlardan beri Anadolu ve Ortadoğu'nun geçit veren kavşak noktasındadır. (Malatya Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024d). Güzergâh üzerinde bulunan yollarda kimi zaman at, katır, deve, yaylı kimi zaman da tren kullanılarak seyahat edilmiştir. Bölgede Fırat Nehrinin geçtiği Karakaya Barajı ve Keban barajı dolayısıyla kayak da kullanılmaktadır.

3.6.3. Gurbet:

Bize mesken oldu gurbet elleri. (26)

Benim vadem gurbet elde yeterse. (993)

Eğer gurbet ele gider gelmezsem. (1009)

Gurbet bana zor geliyor. (325)

Bu ne zalım gurbet imiş. (325)

Ben de gidiyom gurbete. (387)

Malatya'da iş için kırsaldan şehir merkezine gitmenin yanında 1960'tan sonra yurtdışına gidişler olmuştur. Askerlik, yatılı okul da gurbette olma durumundadır.

3.7. Yaşam Alanları

3.7.1. Ev – Konak- Han:

Bir oda yaptırdım hurma dalından. (3888)

Bir oda yaptırdım mavi boyası. (3888)

Çürük kerpiç lehim olmazmış. (3331)

Boyalı konaklara. (1088)

Odaları çamdan direk. (919)

Kanatlı kapının zenciri sarı. (3364)

Kanatlı kapının çifte sürgüsü. (4787)

Ganatlı kapının çifte sunası. (185)

Kanatlı kapının demir sürgüsü. (1098)

Misafir olmuşum bir han içinde. (3056)

Ören'in dar sokakları. Arğan'ın ak suvakları. Ben bu dertten kurtulursam. Yıkarım şu konakları (4742)

3.7.2. Dam- Eşik:

Siviğin ucunda ne salınırsın. (1098)

Atladı gitti eşiği. (5214)

Dam başında duran kız. (214)

Dama kurdum çatmayı. (2463)

Dam başında ufak ufak cızılar. (432)

Dam üstünde uzun uzun bacalar. (1002)

Dama koydum yakacak. (2396)

Dama çıktım dam başıma dönüyü. (529)

Çıktım dam loğlamaya. (214)

Siviğin başında da ne salınırsın. (684)

Siviğin¹² ucunda üşüdüm durdum. (1000)

3.7.3. Ocak:

Ocağa koyduğum dünkü suyudu. (4205)

Yar üşümüş gızınıyor fırından. (3738)

3.7.4. Çadır

Yüce dağ başına çadır açarım. (3634)

Malatya'nın geleneksel mimari yapıları, tarihsel süreç içinde kültürel ve sosyal dinamikleri sergileyen önemli bir bileşen olarak öne çıkmaktadır. Bu yapılar, genellikle

¹² Sivik: çatısız damın üst çıkıntısı

konak şeklinde, geniş ve görkemli bir mimari anlayışla inşa edilmiştir. Çoğunlukla kerpiç ve ahşap malzemelerin kullanıldığı bu evlerde, demir malzeme sınırlı oranda yer almaktadır. Duvarları destekleyen hatıllar, iç ve dış mekân donanımları, zemin kaplamaları ve mobilyalar büyük oranda ahşap malzemeden imal edilmiştir. Evlerin giriş kapıları genellikle çift kanatlı olup, bahçe kapıları da binek hayvanlarının rahatça geçebilmesi için yeterli genişlikte tasarlanmıştır. Kapılarda sıkça sade tokmaklar göze çarparken, kapıların üst kısımlarında birinci kat çıkmalarının veya şahnişlerin girişlerinde estetik bezemelerle süslemeler yer almaktadır. Ana giriş kapısının üzerinde, rüzgârlık veya aydınlık olarak bilinen elips biçimindeki pencereler bulunmaktadır; bu pencereler, demir kafeslerle korunarak güvence altına alınmıştır. Madeni unsurlar arasında kapı kilitleri ve dövme demir çiviler, estetik biçimlerle gövde üzerinde yer almakta ve mimari bütünlüğü desteklemektedir. Çatının üzerinden sarkan üç tarafı açık eyvanlar, yaz aylarında oturma ve sıcak yaz gecelerinde dinlenme alanı olarak kullanıma sunulmuştur. Giriş kısmında genellikle bir selamlık bölümü yer almakta; buradan geçilerek evin misafir odasına ulaşılmaktadır. Üst katlardaki başodalar, misafirlerin ağırlandığı alanlar olup, bu odalara "Makat" olarak adlandırılan sedirler konulmuştur. Misafirler, üzerleri halı, kilim ve minderlerle örtülü bu sedirlerde ağırlandıkça, ev sahipleri ise döşemedeki halı ve kilim üzerinde oturmaktadır. Yatak odalarında çift kanatlı ahşap kapaklı dolaplar mevcuttur ve bu dolapların yanında veya içinde gusülhaneler de bulunmaktadır. Yatak odasının dışında, kış mevsiminde ev halkının günlük yaşamını sürdürdüğü "Kış Damı" adı verilen bir alan yer almaktadır. Kış damında, duvara yerleştirilmiş yaşmaklı ve piramit külahlı bir ocak bulunmakta ve yanında çeşitli eşyaların depolanmasına yarayan kapaklı dolaplar mevcuttur. Kış damı, genellikle dikdörtgen planlı ve geniş bir oda şeklinde tasarlanmıştır; odanın girişine karşılık gelen bir "Limseki" bölümü de eklenmiştir. Limseki, oda seviyesinden daha yüksek olup, burada yer alan sekiler halı ve minderlerle kaplanmıştır. Diğer odalar da geniş ve ferah olup, zemin katta ambar, kiler ve tandır gibi alanlar bulunduğu için pencereler bu kısımlarda daha küçük tasarlanmıştır. Bu kattaki odalardan birine "Hızna Odası" denir; burası evin kileri olarak işlev görmektedir. Ek olarak, yayla yaşamının vazgeçilmez bir parçası olarak geleneksel çadırlar da önemli bir yaşam alanıdır. Bu çadırlar, göçebe yaşam tarzının izlerini taşıırken, insanların doğayla olan ilişkilerini sembolize eder ve Malatya'nın kültürel mirasının ayrılmaz bir bileşeni oluşturmaktadır (Peri, 2017).

3.7.5. Ören

Örene vardım da ören höyüğü. (3738)

Malatya, tarihsel süreç içerisinde birçok farklı kültür ve medeniyete ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Bu zengin geçmişin izlerini taşıyan önemli arkeolojik alanlar arasında Aslantepe, Nemrut Dağı, Fırıncılar Höyük, Bayramtepe Höyük, Ören Höyük, İkinciler Höyük, Aslantaş, Kaçköy Kaya Kabartmaları, Levent Vadisi, Ansur ve Kaletpe Höyük bulunmaktadır. Bu alanlar, antik dönemlerin kültürel mirasını gün yüzüne çıkararak, bölgenin tarihine ışık tutmakta ve Malatya'nın geçmişteki medeniyetlerle olan etkileşimlerini sergilemektedir. Her biri, arkeologlar ve tarihçiler için önemli keşifler sunmakta ve bu nedenle hem yerel hem de uluslararası düzeyde büyük bir ilgiyle araştırılmaktadır. Bu tarihi yerler, yalnızca yerel halk için değil, aynı zamanda dünya çapında ziyaretçiler için de kültürel ve turistik değer taşımaktadır. Malatya'nın bu

arkeolojik zenginlikleri, bölgenin tarihini ve kültürel çeşitliliğini anlamak adına eşsiz bir kaynak niteliğindedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024, a).

3.7.6. Pınar- Çeşme:

Pınara gel ki görem. (235)	Köyün çeşmesinden bir su içmeden. (532)
O gelin sudan geliyi. (743)	Nazlı yar sudan geliyi de. (399)
Pınarın başında yayık yayıyı. (1017)	Pınarın başında kavuştum yâre. (1008)
Bir akşamüzeri de çeşme başında. (701)	Pınarın başında söylenen sözler. (1010)
Pınarın yolunu cılga eylemiş. (992)	Pınara vardım da yüzüm yumaya. (995)
Pınardan geliyor gızın büyüğü. (3738)	Pınarın başında yosunlu taşlar. (226)
Pınar seni neydip neydip netmeli. (2825)	

Kış mevsiminde köylerinde, yaz aylarında ise yaylalarda ikamet etmeyi tercih eden insanlar hem hayvanlarını otlatmak hem de bol temiz hava ve su kaynaklarına erişmek amacıyla bu bölgeleri seçmişlerdir. İçme suyunun köy evlerine ulaştırılmadığı dönemlerde, köylüler su ihtiyaçlarını köy meydanındaki veya belirli noktalardaki pınarlardan karşılamış ve su taşıma görevini genellikle köyün genç kızları üstlenmiştir. Bu nedenle, genç kızlar ve delikanlıların birbirlerini rahatça görebildikleri ve sohbet edebildikleri yerler köy çeşmeleri ve pınarları olmuştur. Birçok genç, bu çeşme başlarında birbirine âşık olmuştur. Çeşme başlarında beklenmiş, âşıkların burada güzellere gönül verdikleri yazılıp söylenmiştir (Atmaca, 2023: 1173).

3.8. Yeme, İçme

3.8.1. Kahve:

Oğlan gayfe döğüyor. (2075)	Kahve bulamazsam kenger içerim. (3634)
Dibinde kahve pişir. (3363)	Kahve de gelir tabağınan. (1237)
Gayfe göydüm pişti mi? (1022)	

Sahadaki gözlemlerimize göre taze kavrulmuş kahve çekirdekleri, havanda incecik bir toz haline gelene dek özenle dövülür. Bu ritüel, misafirperverliğin ve dostluğun simgesi olarak kültürümüzde önemli bir yer tutar. Özel misafirlere, günlük hayatta kullanılanlardan daha zarif ve özenle seçilmiş fincanlarla kahve ikram edilir, bu da onlara duyulan saygının bir ifadesidir. Kahve içmek için arkadaşları davet etmek, samimi bir sohbetin veya günlük olayların paylaşılmasının bir işaretidir.

3.8.2. Şerbet (şıra):

Şerden şerbet ezerler, ince tülbentten süzerler. (2105)

Yörede başta dut olmak üzere üzüm, erik, kayısıdan şerbet yapılır. Gelenek olarak bayram, vefat, doğum, düğün, sünnet gibi özel günlerde ikram edilir.

3.9. Meslekler

3.9.1. Kalaycılık:

Galaylı bakraç kolunda. (1774)	Bebeğin beşiği bakır. (2250)
--------------------------------	------------------------------

Gümgümlere su doldurdum ılıdı. (2074)

Sitili koluna halka eylemiş. (992)

Helkeler¹³ kolunda suya giderken. (416)

Özellikle mutfak içinde kullanılan bakır kapların hızlıca oksitlenmemesi, böylelikle de zehirlenmelere sebep olmaması adına bakır kaplar kalaylanır. Dükkânı olan kalaycıların yanında gezici kalaycılar da bulunur.

3.9.2. Değirmencilik:

Değirmenin postu dar. (684)

Kalbur alır toprağını elerim.

Hiç oldum girdim eleğe. (1478)

Dünyayı halbura koysan elesen. (990)

Değirmen üstü çiçek. (2615)

Değirmene getirilen tüm ürünler, yalnızca değirmenci tarafından öğütülmekte olup, ürün sahipleri bu sürece müdahil olmamaktadır. Sıraya dayanan bu hizmetin karşılığında değirmenciye belirli bir pay verilmekte ve bu ciddi iş nispetinde önem atfedilmektedir.

3.9.3. Çobanlık:

Bacım sağdı ben yanına oturdum. (2826)

Ah çiftçi çoban gelmiş senin odana. (467)

Hayvancılığın ve yayla kültürünün önemli bir yere sahip olduğu Malatya'da çobanlık kırsal hayatın vazgeçilmez meslek erbabıdır. Sırtlarında abası, elinde kavalı, önünde heybeli eşeği ve yanında karabaş köpeği, büyük ve küçükbaş hayvanları ile çobanlar yaşamın önemli bir unsurudur.

3.9.4. Halıcılık:

Malatya, halılarıyla da ünlü bir kenttir ve bu halılar, bölgenin kültürel mirasının önemli bir parçasını oluşturur. Halılarda görülen çok sayıda motif, genellikle geleneksel öğelerden oluşmaktadır. Renk paleti açısından, kırmızı, siyah, kahverengi, sarı, lacivert, beyaz, turuncu, yeşil ve mavi gibi çeşitli tonlar hâkimdir. Göbek ya da göl adı verilen alanlar, geometrik veya bitki desenleriyle doldurulurken, dış alanlarda göz ve S şekilli damga motifleri dikkat çekmektedir.

Halı çeşitliliği, yan halıları, taban halıları, divan halıları, seccadeler, halı yastıkları, çantalar ve heybe gibi pek çok farklı ürünü kapsamaktadır. Bazı halıların saçakları düzken, bazıları örgülü olarak tasarlanmıştır. Kullanılan yün tamamen kök boyalarla boyandığı için bu halılar hem estetik açıdan hem de kaliteleri açısından ön plana çıkmaktadır. Malatya'nın kültürel kimliğini anlamak için türküler ve halılar, birer pencereden bölgeye ışık tutmaktadır. Türküler, toplumun sosyal yapısını ve bireylerin ruh halini yansıtırken, halılar ise el sanatlarının ve estetik değerlerin somut örneklerini sunar. Bu unsurlar, Malatya'nın kültürel mirasını ve toplumsal kimliğini oluşturan temel bileşenlerdir. Bu bağlamda, Malatya'nın kültürel değerlerinin korunması ve geleceğe taşınması büyük bir önem taşımaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024, b).

4. Sonuç ve Tartışma

¹³ Helkeler: bakırdan yapılan bakraç kova.

Türkülerde yörenin gelenekleri ve toplumsal hayatına dair izler açıkça hissedilir. Bu çalışmada Malatya yöresinde geçmişten günümüze kayıt altına alınmış 225 türkü incelenmiştir. Araştırma problemimiz olan; geçmişten günümüze Malatya türkülerinde kültürel simge, sembol, sözcük ve anlatımlar var mıdır? Malatya türkülerinde geçen kavramların günlük hayatla ilişkisi bulunmakta mıdır? Soruları içerik analizi yapılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular 9 ana madde 35 alt madde de topladığımız verilerle ortaya çıkmıştır. Malatya'nın yöresel türkülerinin bölgenin yerel özellikleriyle birlikte Türk kültürüne ait mirası da taşıdığı gözlenmiştir.

Bu doğrultuda Malatya türkülerinde yörede gerçekleşen doğal afetlerden ve bu doğal afetlerin etkilerinden bahsedilmiştir.

Gelin, kına, çeyiz, düğün, bayram, eğlence, müzik, kirvelik, askerlik kavramlarının sıkça geçmesi düğün ve tören adetlerine ait birçok ipucu vermektedir.

Giyim kuşama ait aksesuarlar yaşam öğelerine ait verileri barındırmaktadır.

Türkülerde kullanılan felek, kader, mezar, ziyaret, nazar, dua, beddua gibi dini öğeler inanç değerleri hakkında bilgi vermektedir.

Yöre türkülerinde bağ, bahçe, bostan, dağ, ova, dere, yayla, bitkiler, sebze, meyve, çeşitli hayvan sözcüklerinin yer alması, halkın temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılıkla uğraştığını göstermesi bakımından önemlidir. Yörede tarımsal ürünlerdeki çeşitlilik fazla olduğundan farklı tahıl ürünleri ile ilgili kelimeler türkülerin içerisinde fazlaca yer bulur. Yer şekillerine dair kelimeler coğrafyanın yaşamla ilişkisini hakkında bilgiler vermektedir.

Mektup, at, tren, kayık, kervan gibi sözcükler iletişim ve ulaşım araçlarının yaşam öğeleri hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca gurbet kavramının sık kullanımı yöre insanının iş, eğitim, askerlik gibi nedenlerden memleketten ayrılıkları hakkında veriler ortaya koymaktadır.

Ev, konak, han, dam, eşik, ocak, çadır, ören gibi sözcüklerin kullanılması insanların yaşam alanlarında oluşturduğu kültürü hissettirmektedir.

Kahve ve şerbet sözcüklerinin kullanılmasıyla oluşan yeme içme kültürünün izleri ortaya çıkmaktadır.

Kalaycılık, değirmencilik, çobanlık, halıcılığa ait sözcüklerin olması yörede geleneksel meslekler hakkında bilgi vermektedir.

5. Öneriler

Yöre insanının duygularını en yalın şekilde dile getirmesiyle dikkat çeken Malatya türküleri kültürel öğeler, toplumların zenginliklerini ve kimliklerini ifade eden unsurları içerisinde barındırması hasebiyle bu zenginliklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında yalnızca eğlence veya cenaze gibi belirli olaylarda hatırlanması yeterli değildir. Malatya'ya özgü türküler hem yöresel hem de geleneksel kültürün izlerini taşıdığından türküler kültürel aktarımın sağlanmasında etkili bir araç olarak öğretim faaliyetlerinde de kullanılabilir. Türküler, sadece birer melodik eserler değil, aynı zamanda yaşanmışlıkları, gelenekleri ve değerleri içeren sözlü belgeler niteliğindedir. Dolayısıyla, Malatya yöresine

ait türkülerin, eğitim süreçlerinde ve ders kitaplarındaki metinlerde yer alması, bu kültürel mirasın genç nesillere aktarılmasına önemli bir katkı sağlayacaktır.

Türkülerdeki söz varlığı, kuşaklar arası iletişimi güçlendirirken, toplumsal hafızanın da canlı kalmasına yardımcı olacaktır. Malatya'nın kültürel zenginliklerinin geleceğe taşınması açısından, bu tür eserlerin tanıtılması ve yaygınlaştırılması büyük bir öneme sahiptir. Bu sayede, yöre insanının duyguları, yaşam biçimleri ve gelenekleri daha geniş kitlelere ulaşacak ve zamanla yok olmaktan kurtulacaktır.

Ayrıca, âşıkların, ozanların, mahalli sanatçıların motive edilmesi, yöresel türkülerini tanıtmak, benimsetmek ve yaşatmak için, yeni türkülerin kazandırılması için, yarışmalar, etkinlikler düzenlenmelidir.

Kaynakça

- Akkuş, Ü. & Akkuş, G. (2021). Somut olmayan kültürel miras kapsamında Arguvan türkülerinin içerik analizi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(42), 5907-5941.
- Atmaca, S. Türkülemere ilham olan pınarlar. (2023). *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 1172-1182.
- Bahşi, B. (2023). Selanik türkülerinin söz varlığı ve kültürel motifler açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 144-155.
- Çiftci, E. (2016). Erzincan musikisine genel bakış. *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, 28, 143-154.
- Çiftci, E. & Karaönçel, F. (2019). Malatya musikisine genel bakış. *Kongre Kitabı*. 78-83
- Dursun, B. K. & Bahşi, N. (2023). Malatya türkülerinde söz varlığı. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (10), 632-647.
- Erdal, G. (2019). Yeni derlenen Kocaeli türkülerinin kültürel özellikleri. *Görünüm*, 5(5/6), 31-44.
- Gülüm, K. & Ulusoy, K. (2014). Sosyal bilgiler dersinde göç konusunun işlenişinde halk türkülerinin kullanılması (Örnek Bir Çalışma). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (26), 112-127.
- Günay, E. (2011). *Müzik sosyolojisi- sosyolojiden müzik kültürüne bir bakış*. Bağlam Yayıncılık
- Güneş, H. (2020). Safranbolu türkülerinin söz varlığı ve muhtevası üzerine bir inceleme "TRT Türk Halk Müziği Repertuarı ve Adnan Ataman'ın 'Safranbolu Türküleri ve Halk Oyunları Eserinde Yer Alan Türküler". Yüksek Lisans Tezi. Karabük: Karabük Üniversitesi.
- Güven, M. (2009). *Türküler dile geldi*. 408, Ötügen.
- Haşhaş, S., İmik, Ü. & Aydoğdu, C. (2015). Malatya/Arguvan halk müziği kültürü üzerine bir araştırma. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (75), 201-213.
- İmik, Ü. (2014). Türkülerimizde hoşgörü temasına toplumsal bakış ve Hacı Bektaş Veli. Türk kültürü ve Hacı Bektaş Veli. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (69), 181-200.
- Malatya Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024a,b,c,d. <https://malatya.tarimorman.gov.tr/Menu/18/Malatya-Hakkinda> (Erişim tarihi: 04.01.2024).
- Kaplan, N. (2020). *Denizli yöresi türkülerinin söz varlığı*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Karaburun, D. (2020). *Malatya yöresel müziğinin ilçelere göre dağılımı ve incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kurt, B. (2020). Geleneksel Türk kültüründe göç olgusunun türkülerle yansımaları ve Malatya yöresi yayla türkülerini. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 30-42.
- Öztürk, M. (2019). Ardahan türkülerinin söz varlığı ve kültürel motifler açısından değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7. 179-189.
- Peri, R. 2017. <https://www.haberinkapisi.com/malatya-da-giyim-kusam-ve-konaklar-makale,989.html> (Erişim tarihi: 08.06.2024).
- Sert, F. (2017). Elâzığ Harput türkülerini üzerine bir inceleme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(1), 65-86.
- Şahin, H. (2011). Arguvan türkülerinde geçen simgeler üzerine bir değerlendirme. *Malatya Uluslararası Türk Halk Müziği Sempozyumu*, (11-13 2011), *Bildiri Metni, Malatya*.

- Şen, Ş. (2018). *Antalya yöresi türkülerinin söz varlığı*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Tanpınar, A.H. (2017). *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları.
- T.C. Malatya Valiliği, 2024a. <http://www.malatya.gov.tr/tarihcemiz> (Erişim tarihi: 05.09.2024).
- T.C. Malatya Valiliği, 2024b. <http://www.malatya.gov.tr/gelenek-ve-gorenekler>, erişim tarihi: 06.10.2024.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024a,b. <https://malatya.ktb.gov.tr/TR-58287/geleneksel-el-sanatlari.html> (Erişim tarihi: 05.01.2024).
- TDK, 2024. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 04.05.2024).
- TDV,2024a, b, c. <https://islamansiklopedisi.org.tr/felek> (Erişim Tarihi: 04.05.2024).
- Türküpedia, <https://www.repertukul.com/Yoreler--MALATYA> (Erişim tarihi: 01.10.2024).
- Vural, T. (2013). Konya türkülerindeki konular. *TheJournal of SocialScienceStudies*. 6/4, 743-758.
- Yaşar, İ.H. (2022) <https://www.insaniyet.net/anadoluda-sohbet-kulturu> (Erişim Tarihi: 04.05.2024).
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Qualitative research methods in the social sciences*. (11th Edition). Ankara: Seçkin.
- Yücel, H. (2011). Türk halk müziği üzerine bir inceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 26, 1-13.

DİKKAT EKSİKLİĞİ, HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU VE NEUROFEEDBACK TEDAVİ YÖNTEMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Study on Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Neurofeedback Treatment Method

Pınar Çınar

Yakın Doğu Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, *Psikoloji Bölümü*, Kıbrıs.
Dep. of Psychology, Near East Univ., Faculty of Arts and Science, Nicosia-Cyprus.
e-posta: pinarcinar1881@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9687-7407>

Doç. Dr. Meryem Karaaziz

Yakın Doğu Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, *Psikoloji Bölümü*, Kıbrıs.
Dep. of Psychology, Near East Univ., Faculty of Arts and Science, Nicosia-Cyprus.
e-posta: meryem.karaaziz@neu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0085-612X>

Makale bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Derleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi / Date Received: 13 Ağustos/ 13 August

Kabul Tarihi / Date Accepted: 07 Kasım / 07 November

Yayın Tarihi / Date Published: 01 Aralık / 01 December

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14253197>

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Çınar, P. & Karaaziz, M. (2024). Dikkat Eksikliği, Hiperaktivite Bozukluğu ve Neurofeedback Tedavi Yöntemi Üzerine Bir İnceleme. *IJESOS International Journal Of Educational and Social Sciences* 3(2), 112-132.

İntihal: Bu makale turnitin.com yazılımınca yazar tarafından taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned with turnitin.com by writer. No plagiarism detected.

İletişim:

e-posta: editor@ijesos.com

Web: www.ijesos.com

Öz:

Anne karnından başlayıp yaşamımızın her anında bir öğrenme süreci içerisindeyiz. Bazen bunu taklit ederek, gözlemleyerek ya da doğrudan bilgi aktarımıyla gerçekleştiririz. Bu öğrenme durumlarında en önemli unsurlardan biri ise dikkattir. Eğer bir şeye yeteri kadar dikkatimizi vermezsek öğrenme gerçekleşmeyebilir. Dikkat gerçekleşirken çevreden bize pek çok uyarıcı gelmektedir. Eğer biz bu uyarıcıları doğru süzgeçten geçirip o anki ihtiyaç ve amaçlarımız doğrultusunda gerçekleştirirsek dikkat sonucu öğrenme ya da anlama gerçekleşir. Çocukluk çağı rahatsızlıklarından en çok karşılaştığımız bozukluklardan biri dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğudur. Tedavi yöntemlerinde pek çok çeşit vardır ve belirli düzelmelerde görülmektedir. Eğer tedavi edilmezse ve farkında olunmazsa çocukluktan yetişkinlik dönemine geçildiğinde de pek çok sorun olarak karşımıza çıkabilmektedir. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu hem sosyal olarak toplumsal problemlere, aile ve kişisel ilişkilere de etki edip sorunlar oluşturmaktadır. Neurofeedback kişinin beyin frekanslarını istedik yönde değiştirebilmesini öğretmektir. Bu değiştirme pek çok yöntemle yapılabilmektedir. Kişinin bunu yapması nörolojik geribildirim uygulayıcısının verdiği dönütlerle gerçekleşmektedir. Pek çok psikolojik rahatsızlık ve günlük sıkıntılarda etkinliğinin olduğu bilinmektedir. Kişinin kafasına ve kulaklarına yerleştirilen elektrotlarla birlikte uygulayıcı kendi ekranında kişinin beyin dalgalarını görüntüleyebilmektedir. Aynı zamanda hastanın ekranında çeşitli görev ve oyunlar yer almaktadır. Kişi göz hareketleriyle bu görevleri yerine getirmeye çalışırken uygulayıcı kendi ekranında sorunlu dalgaların tespitini yapmaktadır. Sorunlu dalgaların tespitiyle kişiye bunları nasıl değiştirilebileceği öğretilmeye çalışılır. Böylelikle kişi kendi beyin dalgalarını geri bildirimler sayesinde değiştirmeyi öğrenmektedir. Bu derleme çalışmasında, literatür araştırılması sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda neurofeedback tedavi yönteminin DEHB üzerindeki etkinliği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dikkat, dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, neurofeedback.

Abstract

We are in a learning process every moment of our lives, starting from the womb. Sometimes we do this by imitation, observation or direct transfer of information. One of the most important elements in these learning situations is attention. If we do not pay enough attention to something, learning may not take place. While attention is taking place, many stimuli come to us from the environment. If we filter these stimuli correctly and realize them in line with our current needs and goals, learning or understanding occurs as a result of attention. One of the most common childhood disorders is attention deficit and hyperactivity disorder. There are many types of treatment methods and certain improvements are seen. If left untreated and unrecognized, it can cause many problems from childhood to adulthood. Attention deficit and hyperactivity disorder causes social problems, social problems, family and personal relationships. Neurofeedback is teaching a person to change their brain frequencies in the desired direction. This can be done in many ways. This is done through the feedback given by the neurofeedback practitioner. It is known to be effective in many psychological disorders and daily problems. With electrodes placed on the person's head and ears, the practitioner can view the person's brain waves on their screen. At the same time, various tasks and games are displayed on the patient's screen. While the person tries to fulfill these tasks with eye movements, the practitioner detects problematic waves on his/her screen. By detecting the problematic waves, the person is tried to be taught how to change them. In this way, the person learns to change their own brain waves through feedback. In this review study, the effectiveness of neurofeedback treatment method on ADHD was examined in line with the findings obtained as a result of literature research.

Key Words: Attention, attention deficit, hyperactivity disorder, neurofeedback.

GİRİŞ

Çocukluk çağının önemli rahatsızlıklarından biri olarak DEHB örnek gösterilebilir. Bu çağlarda karşımıza oldukça fazla çıkmaktadır ve nöropsikiyatrik bir problemdir. Genellikle ilk belirtilerini çocukluk çağlarında görülmektedir. Bu rahatsızlıkta erken tanı oldukça önemlidir çünkü yaşam boyu süregiden bir bozukluktur. Belirtiler çocukluk çağında görülmeye başladıktan itibaren ergenlik ve yetişkinlikte de kendini göstermektedir. Her dönemin kendine has bazı belirtileri de bulunmaktadır (Zengin, 2017).

Bu tanıya sahip yetişkin sayısı çocuklara göre daha az bulunmaktadır. Ancak teşhis edilme oranlarına baktığımızda çocuklarda daha fazladır. Çünkü tanılama yapılırken yetişkinlerin DEHB tanısı alması daha zor olmaktadır. Genellikle tanı alındıysa her yaş dönemine özgü olarak dönem dönem belirtiler göstermektedir ve ömür boyu devam etmektedir. Bu bozuklukta yer alan belirtilerden en dikkat çekenleri, dikkat eksikliği, aşırı hareketlilik ve dürtüselliktir. Genellikle çocukluk dönemlerinde 3 yaşlarında belirtileri göstermeye başlar. Ancak çocuk ilköğretim çağına geldiğinde tanı konması için uygun olur (Özbay & Kayhan, 2024).

DEHB sahibi çocuklarda pek çok sosyal problemlerde görülebilmektedir. Örneğin dikkatsizlikten kaynaklı olarak akademik performanslarında düşüklük, arkadaşlık ilişkilerinde problemlerli davranışlar yer almaktadır. Yaşlılarıyla iletişim kurarken hareketlilik ve dikkatsizlikten kaynaklı olarak arkadaş gruplarına alınmama, arkadaş edinememe ve saldırgan davranışlar görülebilmektedir (Zengin, 2017).

Hastalığın farkında olup kliniğe başvurulduğunda oldukça kapsamlı bir süreç yer almaktadır. Çocukla ilgili olarak hangi alanlarda veya durumlarda sıkıntılar yaşıyorsa bunlar iyice öğrenilmelidir. Çocuğun herhangi fiziksel veya psikolojik geçmişinin olup olmadığı da incelenmelidir. Aynı zamanda tanılamada yanlıca çocuğa sorulan sorular üzerinden gidilmemelidir. Aynı zamanda okul ve aile yaşantısı, sosyal yaşantısı ile ilgili bilgiler de alınmalıdır. Hastanın iyi bir yaşam öyküsü alınmalıdır. Yani tedavi süreci oldukça detaylı aile hikayesi ve gelişim hikayesi alınmalıdır. Dışarıdan ne kadar çok gözlemci ile iletişim kurulabilirse daha detaylı bilgi elde edilebilir. Özellikle aile bireyleri ve çocuğun çok vakit geçirdiği okul öğretmenlerinden bilgi alınabilir (Ölçay, 2023).

Bu bozukluğun tedavisinde en bilindik yöntemlerden biri ilaçlı tedavidir. İlaç kullanan çocuklar incelendiğinde semptomlarda azalma ve dikkat becerilerinde iyileşme gözlemlenmektedir. Akademik başarılarında, arkadaşlık ilişkilerinde ve aile ilişkilerinde düzelme sağlanabilmektedir. Yıllardır en çok tercih edilen yöntem olan ilaçlı tedavide çocuğa iyi gelmesinin yanı sıra ailenin stresini ve kaygısını azalttığı da görülmektedir. Ama ailenin ilaç kullanımını reddettiği, yan etkilerin görüldüğü ve ilacın tercih dışı bırakıldığı zamanlarda ilaçsız tedavi de uygulanabilmektedir. Bu ilaçsız tedavide BDT temelli bir yöntem izlenmektedir. Aynı zamanda da çocuğun okul ve sosyal becerilerini düzenleyici psikoeğitimlerde verilebilmektedir (Şahin, 2019).

Nörogeri bildirim (Neurofeedback), bireyin sinirsel aktivitelerinin ölçüldüğü ve gerçek zamanlı duyuşsal bir kanal aracılığıyla gösterildiği, bir patoloji veya hastalığın görülmeyen sinirsel alt yapılarının kendi sayesinde düzenlenmesine yardımcı olan bir geribildirimdir (Sitaram ve ark., 2016). Bu yöntemin ilk gözlemleri EEG uygulanan klasik şartlandırma prensiplerine dayanmaktadır. Böylece beyin aktivitesi klasik şartlandırma koşullarına göre değiştirilebilmektedir. Günümüzde bu teknik ile alakalı pek çok tartışma halen

devam etse de çocuklarda DEHB tedavisinde potansiyel bir etki göstermektedir (Arns ve ark., 2017).

Neurofeedback pek çok rahatsızlıkta da etkisini gösterebilmektedir. Kontrol dışı olan epilepsi, DEHB, anksiyete, alkol bağımlılığı, travma sonrası stres bozukluğu gibi konularda halen daha araştırmalar devam etmektedir. Gün geçtikçe insanlar ilaç tedavilerine daha çok güvenmektedir. Bu ilaç tedavilerinin negatif etkilerinden endişelendikleri zamanlarda ise neurofeedback pek çok rahatsızlıkta ek bir tedavi seçeneği sunmaktadır (Hammond, 2007).

YÖNTEM

Yapılan bu çalışmada derleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada 2011'den 2024 yılına kadar olan Google Akademik, Ulakbim, ResearchGate ve YökTez veri tabanından Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanmış, ilgili anahtar kelimelerle özet ve tam metnine ulaşılabilen araştırma ve derleme makaleleri değerlendirilmiş olup, gözden geçirme sürecinde tutarlılığı sağlayabilmek için başlıktaki kelimelere yönelik basit bir arama algoritması uygulanmıştır. Araştırmacıdan kaynaklanabilecek hataları en az düzeyde tutabilmek için çalışmaların başlık ve özet kısımları uygunluk yönünden ilk olarak Haziran 2024 ve ikinci olarak Ağustos 2024'de sistemli bir şekilde incelenmiştir. Çalışmaların özetinde ve başlığında yeterli bilginin olmadığı durumlarda, gerekli verilere tam metinden ulaşılmış ve değerlendirilmiştir. DEHB ve Neurofeedback tedavisi ile ilgili konuları ele alan çalışmalar, Google Akademik, Ulakbim ve YökTez veri tabanında kullanılan Türkçe ve İngilizce makaleler, konuyla ilgili araştırma ve derleme makaleleri dahil etme kriterleri içerisinde yer almaktadır. Gri edebiyat, kohort tasarımına sahip el yazmaları, çalışma protokolleri, kurumsal raporlar veya yerel veya endekslenmemiş dergilerden veya kitaplardan metinler, Türkçe ve İngilizce dilleri dışındaki kaynaklar dışlama kriterleri içerisinde yer almaktadır.

1. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Tanımı

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) kısaca olduğu yerde duramama, fazla hareketlilik, dikkat konusunda uzun süre aynı şeye dikkatini verememe ve dürtüsellik ile ilgili durumdur. DEHB ilerisinde bulunan ana belirtileri üç başlıkta ayırabiliriz. Bu belirtiler arasında ilki hiperaktivite durumudur. İkinci belirti ise dikkat eksikliği ve temel olarak dikkat problemidir. Son olarak dürtüsellik durumudur. Genel olarak üç alanda belirti gösterilmektedir. Yaşamın her alanında teşhis ve tedavi durumu görülebilmektedir. Özellikle çocukluk çağında göze çarpmakla birlikte çevredekiler tarafından da fark edilebilmektedir. Bazen dikkat eksikliği ve hiperaktivite aynı anda görülmekle birlikte bazen ise biri diğerine göre daha ağır basabilmektedir. Örneğin bir çocukta aşırı hareketlilik durumu görülmede de uzun süre dikkatini sabit tutamama, dikkatinin çabuk dağılması, ayrıntılara odaklanamama, dikkat gerektiren konularda ise hatalar yapma, eşyalarını kaybetme veya unutma gibi belirtilerde dikkat eksikliğinin daha ağır bastığı bir hiperaktivite durumu vardır. Ya da bir başka örnekte dikkati yönünün iyi olup aşırı hareketli ve dürtüsel olabilir. Yani dikkatlerini uzun süre toplayabilirler, dikkatleri dağılmaz ama böyle çocuklar aşırı hareketlidir, yerinde duramazlar ve yorulmazlar. Enerjiklerdir ve çok çabuk sıkılabilirler. Bu durumda da hiperaktivitenin ağır bastığı bir dikkat eksikliği vardır (Abalı, 2012).

Genellikle 6-12 yaşlarında tanı konulabilmektedir, belirtiler ise 7 yaşından önce kendini göstermektedir. Ortaya çıkan belirtiler neredeyse yetişkinlik dönemine kadar devam edebilmektedir. Bu belirtilerin erişkinliğe kadar devam etmesi ilerleyen zamanlarda hastalığa dair ortaya çıkan belirtilerin tedavi edilmesinin giderek yaygınlaştırabilmektedir (Doksat, Zengin& Doksat, 2018).

DEHB çocukluk çağında görülmesinin en sık olduğu ve görüldüğü bir rahatsızlıktır. Buna sahip kişiler, sosyal ve kişisel ilişkilerde, okul veya iş yaşamında sıkıntılarda kendini göstererek toplumsal açıdan ve sağlık hizmetleri açısından önemli sorunlardan birisidir. Bu rahatsızlık yalnızca buna sahip bireyleri değil onların yakın çevrelerini, ailesi, akrabaları, arkadaşlarını da etkilemektedir. Ayrıca bu rahatsızlıkla birlikte özellikle ergenlik ve genç erişkinlik dönemlerinde sigara ve madde kullanımı, yaşlılarıyla sorunlu ilişkiler, okul başarısında düşüş, iş yaşamının iyi gitmemesi, kendine olan güvende eksiklik gözlenmektedir (Tuğlu & Şahin, 2010).

2. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Etiyolojisi

DEHB nedenleri kesin olarak bilinmemektedir. Diğer tüm patolojilerde olduğu gibi burada da biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel nedenlerin sebep olduğu söylenilebilir. Literatüre bakıldığında genetik, nörogelişimsel ve çevresel etkenler yer almaktadır. Kesin sonuçlar bilinmemektedir fakat genetik ve çevresel etkenlerin hastalığın seyrinde ve meydana gelmesinde ortak bir etkisinin olduğu bilinmektedir (Özbay & Kayhan, 2024).

2.1. Biyolojik Etkenler

Genel olarak baktığımızda biyolojik bir etken temel rol oynamamakla birlikte hastalığı hazırlayıcı ve seyrini hızlandırıcı bir etkisi vardır. Noradrenerjik iletimde bulunan artış, frontal engelleyici kontrolün limbik sistemde olan etkisinin azalması, fronto-striatal bağlantıda yer alan eksiklik ve merkezi noradrenerjik sistemin normale göre iyi çalışmaması gibi nedenlerden ortaya çıkabileceği vurgulanmaktadır (Ernekal, 2016).

Bilgisayarlı beyin görüntüleme ve manyetik rezonans görüntüleme çalışmalarının sonuçlarına göre, dikkat bağlantılı olan frontal lobun DEHB sebepleri arasında önemli bir etkisinin olduğu ve görüntülemeler sonucunda bu kişilerin sağ frontal loblarının sol loblarına göre boyutlarının daha küçük olduğu söylenmiştir. Aynı şekilde görüntülemeler sonucunda normal çocuklara göre bu çocukların frontal loblarının hareketlerinde bir azlık tespit edilmiştir. Frontal loblarında metabolik hız azalması ve beyin kan akımı bulunduğu gözlenmiştir (Levent, 2011).

2.2. Sosyal Faktörler

DEHB ile ilgili sosyal faktörler içerisinde, çocuğun doğumu öncesinde ve doğduktan sonraki süreçte çocuğun birtakım maddelere maruz kalması yer almaktadır. Bu maddeler ise, kurşun, farklı bazı hormonlar, gıda içerisinde bulunan katkı maddeleri ve gıda boyalarıdır. Yalnızca bunlara maruz kalmanın etkilediği söylenemez çünkü bunlar tek başına sebep olmamaktadır (Ernekal,2016).

Genetik etkenlerin DEHB ilerlemesinde özellikle son yıllarda önemli bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında sırasıyla en çok anne ve babasında bulunan, tek yumurta ikizleri, çift yumurta ikizleri ve yakın akrabalarda görülmesi olarak sıralanabilmektedir. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

kalıtımın en yüksek ve etkili olduğu bir patolojik rahatsızlıktır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde ise kalıtımın rolü %80 civarlarında olduğu kabul edilip diğer bir rolün ise çevresel nedenler olduğu kabul edilmektedir (Özbyay & Kayhan, 2024).

Yine sosyal etkenlere baktığımızda annenin hamilelik sırasında sigara alkol veya madde kullanımı, 32. Haftadan erken gerçekleşen doğum, gebelikte özellikle civa olmak üzere bazı toksinlere maruz kalma belirtilmektedir (Öyekçin & Şahin, 2011).

2.3. Psikolojik Faktörler

DEHB'in süreğenliğinde asıl bir nedenden çok bunlara hazırlayan ve ortaya çıkmasına sebep olan bazı gelişimi hızlandıran faktörlerden söz edilebilir. Bu rahatsızlığa sahip çocuklara bakıldığında genellikle aile yapılarının parçalanmış olduğu görülmektedir. Anne ve baba arasında bir geçimsizlik ve ebeveynlerden biri veya ikisinin ruhsal anlamda sıkıntı yaşadığı öne sürülmüştür. Aile yapısının bozulması çocuk için duygusal anlamda zorlayıcı ve sıkıntı verici nedenler ortaya çıkmasında etkin bir rol oynamaktadır (Ernekal, 2016).

Anne babanın kendi arasında veya çocuk ile arasında sorunlu ilişkiler ve aile desteğinin düşük olması, çocukluk yaşamı sürecinde bazı travmalar yaşaması ya da şahit olması etkilemektedir. Anne veya babanın birini ya da ikisinin de ölümü, ayrılıklarına şahit olması gibi nedenler sonucunda bazı durumlarda anne ve çocuk arasında sağlıklı olması gereken bağlanmanın olumsuz yönde ilerlemesi durumu gözlemlenir. Bu gibi durumlarda güvensiz bağlanma sonucu DEHB gelişiminin artış gösterdiği veya ortaya çıkmasına katkı sağladığı bilinmektedir. Son yapılan çalışmalarda DEHB tanısı almış bireylerin yalnızca çocukluk çağıyla sınırlandırılmadığı erişkinlik döneminde de süreğenliğini gösterdiği ortaya çıkmıştır. Erişkinlik döneminde sürmesinin nedenleri halen daha tam olarak bilinmemekle birlikte benzerlik gösterdiği öne sürülmüştür. Erişkinlik döneminde çocukluktan itibaren süren bağlanma biçimleri, çocukluktan erişkinliğe geçişte yaşanan süreç etki etmektedir (Pazvantoğlu ve ark., 2011).

3. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Epidemiyolojisi

DEHB ile ilgili olan çalışmalara bakıldığında genel olarak yaşların ortalaması, kültür, yaşanan yer, ülke hatta bölgeden bölgeye bile değişiklikler gösterebilmektedir. Bunlar göz önüne alınarak en sık görülme olasılığı okul çağı çocukları ve çocukluk çağıdır. Pek çok araştırmacı tarafından ise farklı bölge, ülke ve kültürel açıdan yaşayan çocuk ve ergenler üzerinde araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalarda pek çok ülkenin yer aldığı ve prevalansların oldukça değişiklik gösterdiği gözlemlenmiştir (Dandıl, 2020).

Dünyada en sık görülen ve çocukluk çağları arasında yer alan psikiyatrik bozukluklardan biri de DEHB'dir. Çocuk ve ergen yayılımına baktığımızda genellikle %5,29-7,1 arasında yer almaktadır. Türkiye'de 6-14 yaş arasında yer alan çocuklarda DEHB görülme sıklığının %8 olduğu bildirilmiştir. Bunların yanı sıra geniş bir ailede yer alan ve büyüyen çocukların %46,4'ünde tanının bulunduğu belirtilmiştir (Karadağ& Güzel, 2020).

Türkiye'ye baktığımızda 30 farklı il incelemesinde ise genel prevalansın %12,8 olduğu bulunmuştur. Cinsiyet ilişkilerine baktığımızda erkeklerin kızlardan üç kat daha fazla tanı aldığı bilinmektedir. Ülkemizde DEHB tanılı çocuklar arasında kızlar genellikle dikkat ile ilgili problemler, kaygı hali ve depresyon gibi içsel sorunlarla ilgili kliniğe başvururken,

erkek çocukları davranış ile ilgili sorunlar ile gelmektedir. DEHB ilişkilerine baktığımızda cinsiyetin erkek olması, sosyoekonomik düzeyin düşüklüğü ve yaşın küçük olması ile ilgilidir. İlkokul döneminde yer alan çocuklarda DEHB tanısının birleşik olarak görülme sıklığı fazla iken, ortaokul ve lise döneminde yer alan çocuklarda dikkat eksikliği durumu daha fazla yer almaktadır (Turnalı,2023).

Ebeveyn ve aile katılımı ve farkındalığı göz önüne alındığında ülkemizde ailenin yaklaşımı %6,2, ailenin katılımının yanı sıra klinik görüşmeler eşliği ile %5, öğretmenlerin DSM tanı kriterlerine göre değerlendirmelerinin ise %2,9 olduğu görülmüştür (Dandıl, 2020).

Literatüre bakıldığında çocukluk çağlarında DEHB tanısı almış olan çocukların izleme çalışmalarının yapılması, ebeveynlerinin tanı kriterlerinde yer alıp almamasının saptanması, kesitsel anlamda yaygınlığın araştırılması gibi bazı yöntemler kullanılmıştır. Bunlar sonucunda yetişkinlerde genel prevalansın ABD de %1 -6 arasında olduğu saptanmıştır. Erişkinlik döneminde genel oranın çocukluk çağı ve ergenlik dönemine göre daha düşük olduğu belirtilmiştir (Karadağ & Güzel, 2020).

Epidemiyolojik çalışmalara baktığımızda DEHB'in erişkinlerde oluşumu kapsamında yer alan çalışmalar oldukça yetersizdir. Uygun bir şekilde tespiti zordur ve diğer rahatsızlıklarla karıştırılmaktadır. Tanı içerisinde yer alan bazı bireyleri ise evsiz kimseler ve hapistekiler oluşturmaktadır. Bundan dolayı genel bir gruba yönelik prevalans çıkarılması oldukça zordur. Yine de eldeki verilere yönelik tahminlerde literatürde görünen yetişkinlerde daha fazla olduğu ve tanıli hastaların belirtileri, gidişatının, etki ve sonuçlarının fazlasıyla olumsuz olduğu bilinmektedir (Tuğlu & Şahin, 2010).

Çocukluk çağından başlayarak erişkinlik dönemine kadar ilerleyebilen DEHB tanıli bireylerin %60 oranında erişkinlik dönemlerinde de belirti gördüğü saptanmıştır. Farklı yaş gruplarında da değerlendirdiğimizde 8 yaşındaki çocuk oranında %14,4, 11 yaşındaki çocuk oranında %5,3 ve 15 yaş oranında %3 şeklinde azalma gösterdiği saptanmıştır (Dandıl, 2020).

4. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Belirtileri

DEHB semptomları genellikle farklı yaş dönemlerine farklılık göstermektedir. Literatürde bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde, belirtilerden aşırı hareketlilik olan yaşın ilerlemesiyle birlikte içsel olarak huzursuzluğun yerini almaktadır. Dikkat eksikliği belirtisi yaş ilerlemesine bağlı pek değişiklik göstermektedir. Dürtüsellelikle ilgili sıkıntıların ise yerini kurallara uymadan yaşama biçimine dönüşeceği söylenebilmektedir. Normal yaşam düzeninde gösterilen davranışların ayırt edilebilirliği önemli olduğundan beş yaşından önce farkında olunamamaktadır (Keser, 2010).

0-3 yaş arasındaki çocuklarda, öfke patlamalarıyla birlikte uyuma ve beslenme problemleri görülebilmektedir. Bu dönemde hiperaktivite ve dürtüsellik ön planda belirtidir. Bunlara ek olarak toplu etkinliklerde uyum sağlayamama, öfke patlamaları ve kazalara karışmada fazlalık görülebilmektedir. Okul çağına gelen çocuklarda, verilen ödevleri tamamlamada zorluk, aileden yardım isteme, sınıf içerisinde yer alan kurallara uymada zorluk, eşyalarını unutma ve kaybetme, okul yaşamında başarısızlık, arkadaş gruplarına dahil edilmeme gibi belirtiler yer almaktadır (Şahin Erenner, 2022). Tüm bu olgular genel olarak günlük hayatta, arkadaş ilişkilerinde, akademik başarısında

olumsuzluklara neden olabilmektedir. Gelecek yaşamda ise depresyon ve benzeri herhangi bir psikiyatrik rahatsızlığın ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Öner, Öner & Aysev, 2003).

Ergenlik dönemiyle birlikte dikkat problemlerinde artış olmakla birlikte hareketlilikte azalma olmaktadır. Bu dönemde okul yaşamında başarısızlık, arkadaşlık ilişkilerinde problemler, öfke problemleri, zararlı madde kullanımı, suç ile alakalı davranışlar göstermektedir. Çocukluk yaşamında DEHB tanısı varsa %60 kadarının erişkinlik döneminde de devam ettiği söylenmektedir. Erişkinlik döneminde gelindiğinde belirtiler, düzenli olamama, normalden fazla konuşma, iş yaşamında çok fazla değişikliğe gitme, huzursuz olma, sosyal yaşamda ilişki problemleri ve zararlı madde kullanımı olarak kendini göstermektedir (Şahin Erener, 2022).

5. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Kuramsal Temellerle Açıklanması

5.1. Psikanalitik Yaklaşım

Her ne kadar bu iki kavram ile ilgili yayında bulunan pek çok çalışma bulunsa da bu iki terimi birleştiren ve kullanan ilk analistlerden biri Gilmore'dur. "Egonun sentetik, düzenleyici ve bütünleştirici işlevindeki bir bozukluk" olarak görmüştür. DEHB nöropsikiyatrik ve nevrotik bileşenlerin karmaşık bir karışımıdır genellikle ilaçla düzeltilir fakat pek çok zaman aynı anlarda psikanalizler eşlik edilerek en verimli şekilde tedavi edilir. Aynı zamanda Gilmore ego bozukluklarını da ele alarak tedavinin etkisine fayda sağlamıştır. Analist DEHB tedavisinde çocuğun duygulanımlarını fark edip bunları kabul etmesine ve düzenlemesine fayda sağlamalıdır. Eş zamanlı olarak da anne-baba danışmanlığı, ilaç ve iyileştirme tedavisi ile harmanlanmalıdır (Salomonsson, 2017).

Freud'a baktığımızda rahatsız bireylerde zihin normalde olmayan ve bireyi ilgilendirmeyen düşünceler içermektedir. Bu bireylerde bilinmeyen dürtü hisleri vardır. Bu düşünceler zihinde takılmaya neden olur ve birey için bir anlamı yoktur. Bu yüzden bireye anlamsız gelir ve kaygı uyandırır. Bu düşüncelerin nedenlerini Freud gelişim dönemlerinden kaynaklı bir takılma ya da gerileme olarak açıklamaktadır. DEHB sahibi bireyler ise bu düşüncelere oldukça fazla takılırlar, ısrarcı olurlar. Bu takıntılı düşünceyi değiştirmek istemezler, doğru olduğuna inanırlar ve sıklıkla hata yaparlar. Bu düşünce ve olayları büyütürler bu da hayal güçlerinin geniş olmasından kaynaklanabilmektedir (Kanay, 2006). Ayrıca Anna Freud'a göre çevresel etmenlerden olan aile dinamiklerinin problemlili olması benlikte kırılmalara neden olmaktadır. Bundan kaynaklı olarak kişide bunaltı yaratıyor bu bunaltı ise aşırı hareketliliğe neden olmaktadır (Semerci & Aksoy, 2018).

5.2. Bilişsel Davranışçı Yaklaşım

Bu terapi genellikle düşünce, duygu ve davranışları belirlemede ve kullanmada yardımcı olan ve öğreten bir terapi yöntemidir. Çocuklarla ilgili oluşumlarda ergen ve yetişkin bireylerle benzerlik göstermektedir. Bu yüzden uygulama kısmında zorluklar yaşanabilmektedir. Bu terapi uygulanırken yaş grupları göz önünde bulundurularak ve gelişim aşamalarına bakarak tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu sayede çocuklara kendileri ve davranışlarını kontrol etmeyi nasıl yapacakları öğretilir. Ödevler

verilerek ve alıştırtma yapılarak öfkelerini dışı vurma davranışları ve sosyal durumlarına dikkat edilerek problem çözme yöntemleri öğretilir (Koyunoğlu, 2021).

DEHB tanısı almış insanların biliş ve davranış kalıplarında etkilenmeler mevcuttur. Bu durum insanların yaşamında olumsuzluklara yol açmaktadır. Olumsuz yaşam deneyimleri yaşadıkça bu durumların yol açtığı düşünce, inanç, davranış ve duygularla birleşerek olağan uyumsuz kalıpları her gün pekiştirmektedir. Gün geçtikçe yetişkinlik döneminde yaşamlarını sürdürmede pek çok olumsuz engelle karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. BDT yetişkin bireylerde kısa zamanda etkili bir stratejini geliştirilmesine olanak sağlamaktadır (Yılmaz, 2022).

5.3. Nesne İlişkileri Kuramı

Pek çok ünlü kuramcı sayesinde psikodinamik gelenek boyutunda olan ve oldukça önemli bir kuramdır. Psikanalitik yaklaşımdan farklı olarak aslında dürtülerin önemli olmadığı ve geri planda olduğu buna karşılık ilişki ve ilişki arayışı geçmiştir. Yapılan araştırmalar içinden en önemlisi ise anne-baba, bakıcı ve benzeri kişiler içerisinden ilk etkileşimin ilerleyen yaşam yıllarında ilişkilerindeki şekiller ve gelişimlerinin etkilenmesidir. DEHB tedavisinde ise bu kuramın yenilikçisi olan 'Modern Nesne İlişkileri Kuramı' etkili olmuştur. Bireyin seanslar boyunca konuştuğu ve aktardığı bilgiler incelenerek içselleştirmiş olduğu nesne ilişkilerinin birleştirilmesidir. Bu sayede DEHB'li kişinin bozukluğu anlaşılabilir ve bununla baş etmesi için yardımcı olması sağlanmaktadır (Çingil & Karaaziz, 2024).

5.4. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun DSM-5 Sınıflandırması ve Tarihçesi

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun geçmişine baktığımızda oldukça eskiye giden, karmaşık ve farklı tanımlamalar bulunan bir tarihi vardır. Yazılı olarak tıp alanında literatüre ilk girmesi 20. yüzyılın ilk zamanlarında olmuştur. Ahlaki kontrol eksikliği olarak tanımlanarak bir tablo yayınlanmıştır ve bu tabloda dikkati sürdürmede güçlük, disiplin davranışlarına uyumsuzluk, karşı gelme ve aşırı duygusallık belirtileri vurgulanmıştır (Tuğlu & Şahin, 2010).

1968' de DEHB' i APA, 'Çocuğun Hiperkinetik Reaksiyonu' olarak DSM-II' ye dahil etmiştir. Burada erişkin bireylere yönelik bir bozukluk yer almamaktadır ve çocuğun yalnızca motor etkinliği dikkate alınarak bir belirti sınıflandırması yer alıyordu. 1980 yılında yayımlanan DSM- III ile birlikte dikkat eksikliği belirtisi de önem kazanarak 'Dikkat Eksikliği Bozukluğu' adını almıştır. İki gruba ayrılarak hiperaktivitenin eşlik ettiği ve hiperaktivitenin eşlik etmediği olarak adlandırılmıştır. Tanı ölçütlerinde farklılaşmaya gidilerek dürtüsellik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite de yer almıştır. Gözden geçirilen DSM- III-R yayımlanarak içerisine aşırı hareketliliği tekrar dahil etmiştir. Böylece ismi güncellenerek 'Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu' adını almıştır. Burada çocukların yaşadığı belirtilerin yaklaşık %30'una kadar yetişkinlik döneminde de kendisini gösterdiğine dikkat çekilmiştir. DSM-IV'te kısmen değişiklik yapılmıştır ancak aynı isimle anılmaya devam edilmiştir. Ayrıca yıkıcı davranım bozuklukları başlığında yer almıştır. DSM-IV-TR yayımlanmıştır ve ne bozukluğun adında nede tanı ölçütlerinde bir değişiklik

yapılmamıştır. Erişkinlik dönemi belirtilerinden bahsedilmiştir fakat belirtilerin yine erişkin dönemi ve ergenlikte kaybolacağı üzerinde durulmuştur (Zorlu, 2012).

DEHB'in DSM-V'de yer alan tanı ölçütleri ise;

A. Aşağıdakilerden bir ya da iki ile belirli derecede işlevsellik veya gelişimi bozan ve devam eden dikkatsizlik ve aşırı hareketlilik- dürtüsellik örüntüsü:

1.Dikkatsizlik: bireyin gelişim seviyesine göre uygun olmayan toplum, iş veya okul ile ilgili etkinliklerde dolaylı olmadan doğrudan olumsuz anlamda etkileyen, aşağıda yer alan altı belirti veya daha fazlası en az aydır devam etmektedir:

- Pek çok zaman detaylara önem vermez veya okul etkinliklerinde ya da normal etkinlikler sırasında dikkatsizlikten kaynaklı hatalar yapar.
- Pek çok zaman bir işte bulunurken veya oyun esnasında dikkatini devam ettirmekte zorluk yaşar.
- Pek çok zaman direkt kendisi ile konuşulurken, konuşanı dinlemiyormuş gibi görünür.
- Pek çok zaman okul esnasında yer alan görevler, sıradan günlük işler, ve sorumlulukları verilen yönergeleri izlememeden kaynaklı tamamlayamaz.
- Pek çok zaman verilen görev ve etkinlikleri düzenlemede zorluk çeker.
- Pek çok zaman süregiden bir zihin çabası gerektiren işlerden kaçınır ve bunlardan hoşlanmaz ya da bu tür işlere dahil olmak istemez.
- Pek çok zaman iş veya etkinliklerle ilgili lazım olan nesnelere kaybeder.
- Pek çok zaman dış uyaranlarla birlikte dikkati çok kolay dağılılabılır.
- Pek çok zaman sıradan etkinliklerinde unutkanlıktır.

2.Aşırı hareketlilik ve Dürtüsellik: bireyin gelişim seviyesine göre uygun olmayan toplum, iş veya okul ile ilgili etkinliklerde dolaylı olmadan doğrudan olumsuz anlamda etkileyen, aşağıda yer alan altı belirti veya daha fazlası en az aydır devam etmektedir:

- Pek çok zaman kıpırdar veya el ve ayaklarını vurur, oturduğu yerde hareket eder.
- Pek çok zaman oturması gereken ve öyle beklenen durumlarda yerinde durmaz.
- Pek çok zaman uygun olmayan durumlarda koşturur ya da bir yerlere tırmanır.
- Pek çok zaman serbest zaman etkinliklerinde ses çıkarmadan duramaz ya da ses çıkarmadan oyun oynayamaz.
- Pek çok zaman 'her an hareket halinde' ve 'kığına motor takılmış' gibi davranır.
- Pek çok zaman aşırı derecede konuşur.
- Pek çok zaman kendisine sorulan soruların bitmesini beklemeden cevap verir.
- Pek çok zaman sıranın kendisine gelmesini bekleyemez.
- Pek çok zaman başkaları konuşurken konuşmalarını keser ya da konuşmalarda araya girer.

B. Birkaç tane dikkatsizlik veya aşırı hareketlilik ve dürtüsellik belirtisi 12 yaşından önce belirti göstermiştir.

- C. İki ya da daha fazla ortamda birkaç dikkatsizlik veya aşırı hareketlilik ve dürtüsellik belirtisi vardır.
- D. Gözükten bu belirtilerin toplum, okul ya da iş ile alakalı işlevselliğini bozduğuna ve niteliğini düşürdüğüne dair kanıtlar vardır.
- E. Gösterilen bu belirtilerin sadece şizofreni veya psikozla giden herhangi başka bir bozukluğun gidişatı esnasında ortaya çıkmamaktadır. Herhangi başka bir ruhsal bozuklukla da daha iyi açıklanamaz (APA, 2013).

6. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun Tedavisi

DEHB'e yönelik tedavi müdahaleleri genellikle okul çağlarında başlar ve çok fazla yöntem önerisi bulunmaktadır. Farmakolojik ve psikososyal yöntemler olarak gruplandırılırlar. İlk başvuru olan yöntem genellikle farmakolojik yöntemlerdir ama uzun vadede etkisi kanıtlanmamıştır. Bundan dolayı etkin bir tedavi yöntemi için farmakolojik ve psikososyal tedavi yöntemleri harmanlanmalıdır. Özellikle de ebeveyn katkısı ve bilişsel davranışsal etkinlikler ilaçla birlikte etkinliği oldukça arttırmaktadır (Achmet,2024). Eğer belirtilerin ağırlığı çok fazla görülüyorsa erken çocukluk dönemindeki çocukların ailesi ilaçlı tedaviye karşı olumsuz bakabilmektedir. Bu gibi durumlarda ebeveyn eğitimi ve okul yaşamına dair uygulamalar yapılabilmektedir. Sadece ilaçlı tedavi ile belirtilerde bir azalma gözlenmesi olağan değildir. Olumlu bir değişiklik alınması için psikoterapi ve psikososyal müdahaleler gerekmektedir (Göğebakan, 2022).

İlaçla tedavi yönteminde en sık kullanılan, psikostimulan grubundan olan metilfenidat ve amfetamin yer almaktadır. Bu ilaçlar prefrontal korteks aktivitesinde artış yaparak dopamin ve norepinefrinin etkisini arttırmaktadır. Yürütücü işlevlerde ve dikkatini toplaması gereken dikkat odaklarında düzelme sağlamaya yardımcı olurlar (Achmet, 2024). Amfetamin genellikle üç yaş ve üzerinde kullanılırken metilfenidat ise altı yaş itibari ile kullanılmaktadır. Bu psikostimulan ilaçlar DEHB tedavisinde genellikle ABD'de çok fazla yararlanılırken Türkiye'de sadece metilfenidat kullanılmaktadır. Bu ise yalnızca kırmızı reçete ile alınabilmektedir. Bu tür ilaç kullanımlarında ise çeşitli yan etkiler yer almaktadır. Bu yan etkiler içerisinde iştah azalması, uyku problemleri, başta ağrı, mide bulantısı ve nabız artışı görülebilmektedir (Özbay & Kayhan, 2024).

Günümüzü ele alacak olursak psikososyal açıdan tedavi yöntemlerinden birisi ebeveyn eğitimidir. Genellikle 6 yaşından az olan çocuklarla tanı derecesi orta seviyede olan 6-18 yaş çocuklar tercih edilmektedir. Ebeveynlere yönelik stres azalması ve özgüven artmasına katkıda bulunmaktadır (Achmet, 2024). Yaklaşık olarak bir iki saat sürmektedir ve 10-20 seans devam etmektedir. Burada DEHB hakkında ebeveynlerin bilgilendirilmesi ve çocuklara karşı nasıl bir tutum sergilemeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Göğebakan, 2022).

Alternatif tedavi yöntemlerine baktığımızda ise dikkati sürdürmek ve sağlamak için neurofeedback tekniği de kullanılmaktadır. Araştırmalara bakıldığında her çocuk için ayrı olarak hazırlanmış farklı neurofeedback oyunları oluşturularak tedaviye yön verilmektedir (Çakıcı, 2021). Neurofeedbackin davranış bağlamında belirtilerde düşüş yarattığı ve bilişsel anlamda performansı arttırdığı görülmüştür (Kaynak & Erdeniz, 2019).

7. Neurofeedback Tanımı

Nörolojik geribildirim temeli eski yıllara dayanmasına rağmen günümüzde yeni yeni fark edilmeye başlanmıştır. Nörolojik geri bildirim ile alakalı çok çeşitli tanım bulunmaktadır. Nörolojik geri bildirim, kişinin beyin ve bilgisayar ile olan etkileşimini temel alan bir tekniktir. Çeşitli sinyallerle beynin elektriksel aktivitesini bilgisayara geçirip kişiye anında bir görsel açıdan geribildirim oluşturur. Gönderilen bu beyin dalgaları, yükseklik, beyin dalgalarının hertz açısından, frekans ve saniye bakımından hızı ve şekil olarak ölçümlenir. Nörolojik geribildirim eğitimi alan kişi iletilen dalgaları görüp onları değiştirip kontrol etmeyi öğrenir. Bundan dolayı da odaklanma gücünü, duygularını ve dikkatinin kontrolünü sağlayıp etkinliğini artırır (Seferoğlu, 2016).

Gönderilen beyin dalgaları yapılan kişiye geri bildirim olarak gösterilerek değiştirilmesi çabalanır. Kısaca nörolojik geribildirim bireyin kendisinin beyin ritimlerini yönetip değiştirmesine destek olan bir stratejidir. Bu dalgaların değiştirilebilmesini öğrenir ve bu gerçekleşen değişiklik kalıcı olabilmektedir. Ancak bireyin bu dalgaları değiştirebilmesinin gerçekleşmesi için bu ritimleri bilmesi lazımdır (Şen, 2009). Bu nörolojik geribildirim uygulamalarında beyin dalgalarının değişmesi edimsel koşullanma yöntemi ile öğrenilir (Çapa Tayyare, 2020).

Bu alanda yapılan ilk çalışmalarda epilepsi rahatsızlığı konusu üzerinde durulmuştur. Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu ise dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu adı altındadır. Günümüzdeki literatürlere bakıldığında pek çok psikolojik rahatsızlıklardan şizofreni, dikkat eksikliği, demans rahatsızlığı gibi pek çok çeşitli bozukluğa iyi gelmektedir. Hatta ilaç kullanımı olan bireylerin yan etkileri ya da ilaç kullanmayıp psikolojik rahatsızlığı olanların bundan kaynaklanan stres, sinir, uyku bozukluğu ve unutkanlık gibi etkilere iyi geldiği bilinmektedir (Kayalar Kurşunet & Sazak, 2018).

8. Neurofeedback Tarihçesi

Bu alanda Hans Berger iki tane elektrot ile birlikte ilk kez EEG kaydını gerçekleştirdi. Joe Kamiya ise beyin dalgalarından biri olan alfa dalgasının gücünü fark ederek bireylerin bunu kendi istekleri yönünde değiştirip kontrol altında tutabileceğini söylemiştir. Bu dalga ise anksiyete konusunda etkili olabileceği konusunda görüşlerini yayınlamıştır. Sterman ve Lubar bu günlerde nörolojik geribildirim yönteminin gelişmesine ve yaygınlaşmasında etkili çalışmalar yapmışlardır. Onlara göre kafada bulunan iki kulağı bir tutan hayali bir çizgi altında bir bölge olduğu ve o bölgeye sensori motor korteks adını verdikleri bilinmektedir. Bu bölgede yapılan bazı kayıtlamalara ise sensori motor ritim (SMR) adını vermişlerdir. SMR dalgalarını arttırıcı nörolojik geri bildirim terapilerini ilk olarak maymun ve kediler üzerinde uygulamışlardır. Bu uygulama epilepsi hastası olan ve nöbet geçiren hayvanlar üzerinedir. Bu çalışmadan sonra hayvanların geçirilen epilepsi nöbetlerine dayanıklılıklarının daha iyi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Hayvanlarda etkisi gözlemlendikten sonra uygulamaların aynısı epilepsi rahatsızlığı olan bireylere yapılmıştır. Araştırmalar daha geniş kapsamlı incelendiğinde ilaçlara bağışıklığı olan ve direnç gösteren hastaların geçirdikleri nöbet çokluklarında %70'lik bir azalma olmuştur (Kayalar & Sazak, 2007).

9. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunda Neurofeedback Tedavisi

Elektroensefalografi (EEG), beynimizde bulunan pek çok beyin dalgalanmalarındaki değişik frekansları ölçme görevini üstlenir. İçerisinde bulunan elektrotlar kafa derisinde bulunan belirli yerlere yerleştirilerek ölçmeye ve kaydetmeye yarar. Bu elektrotlar danışanın sağı derisine yerleştirilir. Elektrotlar sayesinde EEG cihazına iletilir. Yaklaşık 20 dakika beklenilerek sonuçlar cihaza kaydedilir. Bu esnada danışana herhangi bir elektrik yüklemesi yapılmamaktadır. Yapılan kayıtların net ve anlaşılır olabilmesi için ise danışanın mecbur kalmadıkça konuşmadan, gözlerini kapatarak rahat bir konumda olmalıdır (Kayalar Kurşunet & Sazak, 2018).

EEG kayıtlarında ortaya çıkan dalgaların genel adları; gama, beta, alfa, teta ve deltadır. Ve bu ölçümler saniyede ortaya çıkan hertz olarak ölçümlenir.

9.1. Gama. Bu beyin dalgası ölçümde 30 hertz üzeri çıkmaktadır. Bu dalga çeşidi ile ilgili literatürde çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Duygular arası geçişte yada hafızamızda yer alan bir durum hatırlanmaya başladığında görülmektedir. Yani beynimizde bulunan farklı bilgileri birleştirmeye yarayan ve dikkat konusunda yoğunlaşmamızı sağlayan bir dalga çeşididir (Balci & Oralhan, 2020).

9.2. Delta. Görülme sıklığı en düşük olanıdır. Yavaş seyirli ve yüksek boylu olarak kendini gösterir. Derin uykularda yani uykunun üçüncü yada dördüncü evresinde ortaya çıkar. Bundan dolayı yeni doğanlarda daha sık görülür. Bu dalgada kişinin hareket etmediği, dikkatinin olmadığı, aşırı rahat hali yani trans olduğu halidir. Öğrenme bozukluğu olan yada dikkat eksikliği yaşayan kişilerde teta dalgasıyla birlikte görülebilir (Demos, 2005).

9.3. Teta. Bu dalga türünü uyku sersemliği olarak adlandırabiliriz. Yani uyku ve uyanık olma durumunda olan ince bir çizgidir. Genellikle uyku halinde veya yaşamın ilk 13 yılında görülmesi olağandır (Kayalar Kurşunet & Sazak, 2018).

9.4. Alfa. Diğer dalgalara göre daha yavaş seyreden ve geniş olan dalgalardır. Dalgalar ile yapılan çalışmalarda en kapsamlı ve bilinenidir. Bireyin rahatlatma sırasında geçmesiyle ilişkilidir (Kayalar Kurşunet & Sazak, 2018).

Alfa dalgasının ritim ve seyri iyi olan bireylerde dinçliği, gerçekçi olmayı, mental olarak dingin olmayı belirtir. Bu dalgada gözler kapalı bir durumdadır ve nefes alımı derinleştiği sırada artışı görülür. Kişilerden gözler kapalı bir biçimde huzurlu olduğu durumların hayalinin kurulması istenir ve neredeyse 60 saniye içerisinde artışı gözlemlenir (Çapa Tayyare, 2020).

9.5. Beta. hızlı gerçekleşen bir beyin dalgasıdır. Kişinin uyanık olma halidir. Gözlerin açık olduğu sırada bu dalga baskındır. Dikkat durumu ile ilişkilidir. Herhangi bir karar verme süresinde, bir sese dikkat kesildiğinde ve düşünme esnasında artışı gerçekleşir (Çapa Tayyare, 2020).

Beynimizde genellikle baskın olan dalga beta dalgasıdır. Beta dalgası birey uyanık durumdayken dikkat unsurunun ortaya çıkması ve konsantrasyon gerektiren durumlarda meydana gelmektedir. DEHB tedavisinde normal seviyeye getirilmesi gereken genellikle beta dalgası olmaktadır (Baba Kaya, 2018).

10. İlgili Araştırmalar

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu bulunan çocuklarda nörolojik geribildirim eğitiminin, dikkati geliştirici yönde eğitim ve ilaç tedavini içeren bir karşılaştırma

yapmışlardır. Yaş skalası 6 ile 12 arasında değişiklik göstermekte olan 90 çocuktan oluşmuştur. Bu çocuklar 3 farklı gruba dağıtılarak eşit olarak ayrılmıştır. Uygulamalar sonucunda Conners3-P kısa ölçeği kullanılarak değerlendirilmeler yapılmıştır. Yaklaşık 3 ay takibi yapıldıktan sonra ilaçlı grupta dikkatsizlik ve hiperaktivite yönünde anlamlı fark vardı. Fakat öğrenme sorunlarındaki en etkili azalmayı nörolojik geribildirim eğitimi alan grubun yaptığı gözlemlenmiştir (Roy ve ark., 2022).

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun nörolojik geribildirim ve oyun temelli bilişsel eğitimin kombinasyon halinde etkisinin incelendiği bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış 32 erkek öğrenci yer almıştır. Öğrencilere haftada üç kere olacak şekilde toplam 30 seans nörolojik geribildirim eğitimi uygulanmıştır. Nörolojik geribildirim ve oyun temelli bilişsel eğitimin teknoloji desteğiyle geliştirilmesi ile olumlu yönden etki gözlemlenmiştir (Rajabi ve ark., 2020).

Son 10 yıldaki dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu üzerinde nörolojik geribildirim etkisinin toplandığı bir çalışma yapılmıştır. Önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında ebeveyn görüşleri alındığında tedavi için olumlu görüşler vardır. Ancak öğretmen görüşleri alındığında tam tersi bir sonuç çıkmıştır. 33 yapılan çalışma incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda 3 temel faktör bulunmuştur. Bunlardan ilki tedavinin yoğun bir şekilde olması gerektiğidir. İkincisi ebeveynler öğretmenlere göre daha yüksek bir gelişme olduğunu iletiyor. Üçüncüsü ise kullanılan EEG cihazının kalitesi tedavinin kalitesini de artırıyor sonucuna ulaşılmıştır (Bussalb ve ark., 2019).

Nörolojik geribildirim tedavisinin kalıcı etkileri incelendiğinde, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip çocuklar 2 ve 12 ay arasında incelenmiştir. Bu çalışmaya yaklaşık 250 çocuk katılmıştır. İlaçlı tedavilerle karşılaştırıldığında, nörolojik geribildirim uygulamasının kalıcılığının en az 6 ay sürdüğü kanıtlanmıştır (Doren ve ark., 2019).

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tedavisinde nörolojik geribildirim tedavisinin etkisinin incelendiği ilk çalışmada, yaşları 8-12 arası olan toplamda 102 bu hastalığa sahip çocuk katılmıştır. Yaklaşık 36 seanslık 25-30 dakika arası süren bir tedavi programı uygulanmıştır. Çocuklardan içerisinde üç görev olan topu aşağıdan yukarıya veya tam tersi yönlendirmeleri istenmiştir. Sonuç olarak tedavide etkili bir yöntem olabileceği kanıtlanmıştır (Gevensleben ve ark., 2009).

Nörolojik geribildirim etkinliğinin bir öğrenme bozukluğu olan disleksi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çalışmada 16 çocuğa 30 dakika süren 60 ve üzeri seans uygulanmıştır. Bu konuda özel eğitim alan diğer grupla karşılaşması incelenmiştir. Nörolojik geribildirim uygulaması yapılan grubun anlamlı fark gösterdiği, 6 ay sonra tekrar kontrolü yapıldığında olumlu sonuçların devam ettiği gözlemlenmiştir (Eroğlu, 2020).

Öğrenme güçlüğü ve yazma bozukluğu olan 9 ile 11 yaş aralığında olan 30 kişi araştırılmıştır. 10 kişiden oluşan 3 gruba ayrılmışlardır. Gruplardan ilkinde ince motor kontrolü ile ilgili, göz el koordinasyonu ve görsel motor koordinasyonunu güçlendiren etkinlikler uygulanmıştır. İkinci gruba seans başı 20 dakika olacak şekilde 4 hafta süren nörolojik geribildirim eğitimi uygulanmıştır. Son gruba ise hiçbir müdahale uygulanmamıştır. Sonuçlara bakıldığında ikinci grubun diğer gruplardan anlamlı bir fark oluşturduğu ortaya çıkmıştır (Arsham vd., 2017).

Nörolojik geribildirim eğitiminin dikkat süreci üzerindeki etkisini ölçmek için yapılan bir araştırmada iki gruptan oluşan toplam 25 kişi katılmıştır. Deney grubunda bulunan katılımcılar, nörolojik geribildirim eğitimi ile birlikte bilgisayarda kendilerinden istenen iki

bulmaca oyununu yapmaları istenmiştir. Bu oturum 7 kere gerçekleşmiştir. Oturumlar gerçekleştiği sırada oturumların başında ve sonunda bireylerin seçici performans düzeyini ölçmek amacıyla Stroop görevi kullanılmıştır. Bu testlerin sonucunda alınan nörolojik geribildirim eğitimi öncesi ve sonrasındaki verilerin analizinde aralarında anlamlı bir fark bulunmuştur (Kaynak & Erdeniz, 2019).

Nörolojik geribildirim eğitimlerinin sadece rahatsızlıklar üzerine olan etkisinin yanı sıra cinsiyetler arasındaki farklılığı da incelemek için Wood ve Kober (2018) bir araştırma yapmıştır. Psikoloji lisansı yapan 142 deneğin katıldığı bu çalışmada tek oturumluk bir eğitim gerçekleşmiştir. Erkek deneyiciler tarafından eğitim verilen kadın katılımcılar SMR etkisini arttırabilmişlerdir. Fakat kadın deneyicilere yönelik eğitim verilen kadın katılımcıların bu etkiyi arttıramadığı gözlemlenmiştir (Wood & Kober, 2018).

Kuzey Yunanistan'da bulunan nörolojik geribildirim merkezine yaşları 11 ile 18 yaş arasında olan 10 adet ergen dikkat sorunu yaşamalarına ek olarak, okuma esnasında odak kaybı, endişe düşünceleri ve hayallere dalma gibi anksiyete semptomları yaşamalarından dolayı gelmişlerdir. Verilen nörolojik geribildirim eğitimi 10 seanstan oluşan 20 dakikalık eğitimden oluşmaktadır. Kişilerin durumu Nexus-10 nörolojik geribildirim cihazı ile uyanık, gözler açık ve dinlenme durumunda ölçülmüştür. Alfa, teta ve beta dalgaları üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle alfa dalgasının genel durumuna bakıldığında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır (Tsatali vd., 2019).

Şizofreninin olumsuz semptomları, geleneksel yöntemler olan psikoterapi ve ilaçlara net yanıt vermemektedir. Sinirsel temeller ve nörolojik geribildirim etkinliğini ölçmek amacıyla iki denekten oluşan bir çalışma yapılmıştır. Deneklerden biri 30 yaşında bir erkek, diğer ise 45 yaşında bir kadındır. Deneklere 20 seans olacak şekilde nörolojik geribildirim eğitimi uygulanmıştır. Uygulama sonunda skorlarda olumsuz belirtilerde azalma olduğu gözlemlendi. Bu belirtilerde azalmanın yanı sıra kişilerin kişilerarası ilişkilerde, sosyal ve bilişsel alanda yeteneklerinde olumlu sonuçlar görüldü. Uygulanan deneklerden ikisinin de farklı değişim yöntemleriyle bunu gerçekleştirmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak şizofreninin olumsuz semptomlarında nörolojik geribildirim etkinliği üzerine daha fazla çalışmaların yapılması gerektiğinin vurgusu yapılmıştır (Pazooki vd., 2019).

Nörolojik geribildirim dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan bireylerde etkisinin olduğu bilinmektedir. Yapılan çalışmada sağlıklı olan ve gelişim gösteren çocukların dikkatinde pozitif bir etkisinin olup olmadığı araştırıldı. Bu çalışma okul ortamında gerçekleşmiştir. Yaklaşık 10 çocuk bulunan bu çalışmada 7 günde iki veya üç oturum olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Yapılan nörolojik geribildirim uygulaması sonucunda dikkat başarısının arttığı görülmüştür (Nan vd., 2022).

Nörolojik geribildirim uykusu sorunları üzerinde etkisinin olduğu bilinmektedir. Bu etki üzerinde ev tabanlı bir nörolojik geribildirim cihazının etkinliği araştırılmıştır. Araştırmaya 37 kişi katılmıştır. Pittsburgh Uyku Kalitesi İndeksi ve Holland Uyku Bozuklukları Anketi ilk ve son oturumlarda uygulanmıştır. Uyku sorunlarında önemli iyileşmeler saptanmıştır. Nörolojik geribildirim eğitimi almadan önce ortalama 5.3 saat olan uyku toplamı, eğitim sonrasında 5.8, düzenli takipte ise 6 saate yükseldiği tespit edilmiştir (Krepel vd., 2021).

Problem çözme becerileri, akıl yürütme ve matematiksel işlemlerde çalışma belleğinin etkisi vardır. Yapılan çalışmada çalışma belleğinin, nörolojik geribildirim ile düzenlenebileceğinin araştırılması yapılmıştır. 16 sağlıklı bireyden oluşan bu çalışmada

alfa dalgası düzenlenmek istenmiştir. Nörolojik geribildirim grubu ve müdahale edilmeyen olarak iki gruba ayrılmıştır. Katılımcılara bir oyun geliştirilmiş ve 8 seans olarak uygulanmıştır. Eğitim sürelerinden sonra nörolojik geribildirim eğitimi alan grubun alfa dalgalarının önemli ölçüde arttığı gözlemlenmiştir (Chen & Sui, 2023).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocukluk çağının önemli rahatsızlıklarından biri olan DEHB çocukluk çağlarında belirtisini göstererek eğer farkında olunmayıp tedavi edilmezse yetişkinlik döneminde de karşımıza çıkarak sosyal hayatı sekteye uğratabilmektedir. Genellikle belirtiler ilkokul çağlarındayken ortaya çıkmaktadır. Hiperaktivite ve dikkat eksikliği ayrı ayrı görülebildiği gibi aynı anda da görülebilmektedir. Özellikle okul çağındaki çocukların temel bilgileri öğrenmesinde zorluklar yaşatabilmektedir. Akademik başarıda düşüklük, akranlarına zorbalık yapma veya akranları tarafından zorbalığa uğrayıp dışlanma da görülebilmektedir. DEHB'in fark edilmesinde iyi bir gözlem ise oldukça önemlidir. Çocuğun o dönemlerde en çok vakit geçirip gözlemlenebilme imkanı bulabildiği iki yer varır; okul ortamı, yaşadığı ev. Bu konuda ise ebeveyn ve eğitimcilere büyük bir görev düşmektedir. Aile ile okul işbirliği içerisinde çalışarak çocuğun ev, okul ve sosyal alanlardaki davranışları gözlemlenmelidir. Genellikle bu tür bozukluklarda aile pek bilgili olamayabiliyor. Okuldaki eğitimciler aileyi bilgilendirmeli ve neler yapabileceği konusunda konuşmalıdır. Eğer belirtiler ortada bir bozukluk olduğunu da gösteriyorsa psikoloğa başvurulmalıdır. Ne yazık ki ilaç verildiğinde belirtiler ortadan kalksa da çocuklarda yan etkileri görülebilmektedir. Bu konuda ise pek çok alternatif yöntem karşımıza çıkmaktadır. Bir uzmanla görüşülerek çocuğa hangi yöntemin daha iyi olacağı hakkında konuşulmalıdır.

Alternatif tedavi yöntemlerinden biri olan Neurofeedback'in DEHB üzerindeki etkisinin tartışıldığı bu çalışmada DEHB üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. İlacın yan etkilerinin olduğu, ailenin ilaç kullanımını kabul etmediği durumlarda Neurofeedback'in faydası görülmektedir. Çocukluk çağında belirtiler görülmeye başladıktan sonra Neurofeedback yöntemine başvurulabilmektedir. Bu tedavi yönteminde süreç oldukça uzun olmaktadır. Kalıcı bir etki isteniyorsa 20-40 seans arası katılım gerekebilmektedir. Neurofeedback yöntemi üzerinde ne yazık ki Türkiye'de sadece son yıllarda çalışmalar yapılmıştır. Diğer ülkelerde ise bu yöntem oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de yapılan bu çalışmalarda ise DEHB tedavisinde Neurofeedback tedavisi üzerine yapılan çalışmalar yeterli görülmemektedir. Neurofeedback uygulaması, cihazları, belirtileri ne derece ortadan kaldıracakları ile ilgili daha çok çalışma yapılması önerilir. Alternatif yöntemlerle ilgili halen daha pek çok araştırma çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abalı, O. (2012). *Hiperaktivite ve dikkat eksikliği*. Deha Terapi eğitim danışmanlık ltd. şti.
- Achmet, B. C., (2024). *P.C.Kendall'ın dürtü sorunu ve DEHB için yapılandırılmış oturumlarının revize formu, DEHB'li çocukların ailelerine yönelik eğitim programı ve bunların kombinasyonu: Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu*. (Yayın No. 861323) [Tıpta Uzmanlık tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- American Psychiatric Association: Desk Reference to the Diagnostic Criteria From DSM-5. Arlington, VA, American Psychiatric Association, 2013

- Arns, M., Batail, J. M., Bioulac, S., Congedo, M., Daudet, C., Drapier, D., ... & Vialatte, F. (2017). Neurofeedback: One of today's techniques in psychiatry?. *L'encephale*, 43(2), 135-145.
- Arsham, S., Ghadiri, F., & Babak, M. (2017). Comparison of the effectiveness of two intervention methods of neurofeedback training (NFT) and the movement program on the handwriting performance of 9-11 years old children with dysgraphia. *Journal of Arak University of Medical Sciences*, 20(9), 1-11. <http://jams.arakmu.ac.ir/article-1-5075-en.html>
- Baba Kaya, H. (2018). Bireysel egzersiz programının ve neurofeedback uygulamalarının oyun bağımlılığı, kişilik özellikleri, psikolojik belirtiler ve beyin dalgaları üzerine etkisi. (Yayın No. 601487) [Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Balcı, F., & Oralhan, Z. (2020). LSTM ile EEG tabanlı kimliklendirme sistemi tasarımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 135-141. DOI:10.31590/ejosat.779526
- Bussalib, A., Congedo, M., Barthelemy, Q., Ojeda, D., Acquaviva, E., Delorme, R., & Mayaud, L. (2019). Clinical and experimental factors influencing the efficacy of neurofeedback in ADHD: a meta-analysis. *Frontiers in Psychiatry* 10. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2019.00035>
- Chen, X., & Sui, L. (2023). Alpha band neurofeedback training based on a portable device improves working memory performance of young people. *Biomedical Signal Processing and Control*, 80. <https://doi.org/10.1016/j.bspc.2022.104308>
- Çakıcı, A. (2021). DEHB'li çocuklara uygulanan oyun programının öncesi ve sonrasında semptom düzeylerinin kontrol grubuyla karşılaştırılması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 53(53), 439-468.
- Çapa Tayyare, B. (2020). *Serebral palsili çocukların yönetici işlev düzeylerinin değerlendirilmesi ve nöro-geribildirim uygulamalarının etkinliğinin incelenmesi* (Yayın No. 635063) [Doktora tezi, Kocaeli Üniversitesi].
- Çingil, D., & Karaaziz, M. (2024). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozuklukta Bilişsel Davranışçı Terapinin Kullanımı Üzerine Bir Derleme. *Ulusal ve Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi*, 5(5), 857-875.
- Dandil, F. (2020). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanılı ergenlerde akıllı telefon kullanım düzeyi ile dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu semptom şiddeti ilişkisi*.
- Demos, J. N. (2005). *Getting started with Neurofeedback* (1. baskı). W.W.Norton & Company.
- Doksat, N. G., Zengin, H. B., & Doksat, M. K. (2018). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinde mükemmeliyetçilik ve dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu. *Cukurova Medical Journal*, 43(3), 581-588.
- Ernekal, A. (2016). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) tanısı alan ve almayan çocuklarda işitsel bellek ile DEHB arasındaki ilişki. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul*.
- Eroğlu, G. (2020). Improving reading abilities in dyslexia with neurofeedback and multi-sensory learning (Yayın No. 642068) [Doctoral thesis, Sabancı Üniversitesi]. https://risc01.sabanciuniv.edu/record=b2486388_
- Gevensleben, H., Birgit, H., Albrecht, B., Vogel, C., Schlamp, D., Kratz, O., Studer, P., Rothenberger, A., Moll, G. H., & Heinrich, H. (2009). Is neurofeedback an efficacious treatment for ADHD? A randomised controlled clinical trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(7), 780-789. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2008.02033.x>
- Göğebakan, Ş., (2022). *Erken çocukluk döneminde DEHB profilinin belirlenmesi: Malatya ili örneği*. (Yayın No. 767216) [Doktora tezi, İnönü Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Hammond, D. C. (2007). What is neurofeedback?. *Journal of neurotherapy*, 10(4), 25-36.
- Kanay, A. (2006). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan 9-13 yaş grubu ilköğretim öğrencilerinin uyumsal davranışları, benlik kavramı ve akademik başarıları arasındaki ilişkiler* (Master's thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey)).
- Karadağ, Y., & Güzel, H. Ş. (2020). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı olan ve olmayan ergenlerin öz-yeterlik inançları, anne ve babalarının ebeveynlik öz-yeterlik inançları ve DEHB belirtilerinin karşılaştırılması. In *Yeni Symposium* (Vol. 58, No. 3).
- Kayalar, D. D., & Sazak, N. (2018). Theta, alpha, smr beyin dalgalarının müzik türleriyle olan etkileşimi: bir nexus-10 EEG çalışması. *Journal of Music Sciences* 3(1), 149-165.
- Kaynak, H., & Erdeniz, B. (2019). Sağlıklı yetişkinlerde sinirsel geribildirim eğitiminin dikkat eğişkenleri üzerindeki etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11, 79-90.

- Keser, N. (2010). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış ve almamış çocukların duyu ayarlama, anne baba tutumları, annenin DEHB belirti ve bilgi düzeyinin incelenmesi. (Yayın No. 309500) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.)
- Koyunoğlu, S. (2021). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuk ve ergenlerde Wechsler çocuklar için zekâ ölçeği-IV alt puanlarının incelenmesi* (Master's thesis).
- Krepel, N., Egtberts, T., Touré-Cuq, E., Bouny, P., & Arns, M. (2021). Evaluation of the URGOnight tele-neurofeedback device: An open-label feasibility study with follow-up. *Applied Psychophysiology and Biofeedback*, 47, 1-9. <https://doi.org/10.1007/s10484-021-09525-z>
- Levent, F. (2011, July). Elektromanyetik Alanın Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğunun Etiyolojisi Ve Seyri Üzerine Etkileri. In *Yeni Symposium* (Vol. 49, No. 3).
- Nan, W., Wan, M., Jiang, Y., Shi, X., Wan, F., & Cai, D. (2022). Alpha/theta ratio neurofeedback training for attention enhancement in normal developing children: A brief report. *Applied Psychophysiology and Biofeedback*, 47(3), 223-229. <https://doi.org/10.1007/s10484-022-09550-6>
- Ölçay, Ç. (2023). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda nörolojik Durum motor performans ve duysal işlemlerin incelenmesi*. (Yayın No. 818427) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Öner, P., Öner, Ö., & Aysev, A. (2003). Dikkat eksikliği hiperaktive bozukluğu. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 12(3), 97-99.
- Öyekçin, D. G., & Şahin, E. M. (2011). Erişkin dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğuna birinci basamak yaklaşım. *The Journal of Turkish Family Physician*, 2(4), 1-8.
- Özbay, A., & Kayhan, Z. (2024). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun (DEHB) Nedenleri ve Tedavi Yöntemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(89), 394-406
- Pazooki, K., Leibetseder, M., Renner, W., Gougleris, G., & Kapsali, E. (2019). Neurofeedback treatment of negative symptoms in schizophrenia: two case reports. *Applied psychophysiology and biofeedback*, 44, 31-39.
- Pazvantoğlu, O., Karabekiroğlu, K., Sarısoy, G., Baykal, S., Korkmaz, I. Z., Akbaş, S., ... & Şahin, A. R. (2011). Erişkin DEHB ve bağlanma biçimi ilişkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12(4).
- Rajabi, S., Pakize, A., & Moradi, A. (2019). Effect of combined neurofeedback and game-based cognitive training on the treatment of ADHD: A randomized controlled study. *Applied Neuropsychology: Child*, 9(3), 193-205.
- Roy, S., Mandal, N., Ray, A., Roy, P., Bhattacharyya, A., & Saha, P. (2022). Effectiveness of neurofeedback training, behaviour management including attention enhancement training and medication in children with attention-deficit/hyperactivity disorder – A comparative follow up study. *Asian Journal of Psychiatry*, 76. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2022.103133>
- Salomonsson, B. (2017). Interpreting The Inner Worl of ADHD Children: Psychoanalytic Perspevtives. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*.
- Seferoğlu, F. (2016). *Nöro-geribildirim antrenmanının bilişsel ve duyu-motor beceriler üzerine etkisinin incelenmesi* [Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi]. <http://acikerisim.akdeniz.edu.tr/xmlui/handle/123456789/2873>
- Semerci, B., & Aksoy, UM. (2018). Erişkinlerde Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Tanı ve Tedavi Kılavuzu. *Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları*. Ankara, 102-108.
- Şahin, Z. (2019). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı alan çocuk ve ergenlerde uzun süreli metilfenidat kullanımının kemik yoğunluğu üzerine etkilerinin araştırılması*
- Şahin Erener, M. (2022). *Okul öncesi dönemi çocuklarda dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) sıklığı ve DEHB belirtileri ile yürütücü işlevler arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayın No. 726311) [Tıpta Uzmanlık tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Şen, S. (2009). *İnmeli hastalarda Nöro-geribildirim tedavisi* (Yayın No. 243499) [Tıpta uzmanlık tezi, Kocaeli Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Tsatali, M., Sidiropoulos, S., & Bamidis, P. (2019). Effective neurofeedback applications in anxiety and attention symptomatology in adolescents. *L'Encéphale*, 45. <https://doi.org/10.1016/j.encep.2019.04.041>
- Tuğlu, C., & Şahin, Ö. Ö. (2010). Erişkin dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu:

Nörobiyoloji, tanı sorunları ve klinik özellikler. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 2(1), 75-116.

- Turnalı, N. (2023). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğuna eşlik eden yavaş bilişsel tempo kliniği olan olguların mizaç özellikleri ve yürütücü işlevler açısından karşılaştırılması*. (Yayın No. 827570) [Tıpta Uzmanlık tezi, İnönü Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Van Doren, J., Arns, M., Heinrich, H., Vollebregt, M.A., Strehl, U., & Loo, S. (2019). Sustained effects of neurofeedback in ADHD: a systematic review and meta-analysis. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 28(3), 293-305.
- Wood, G., & Kober, S. E. (2018). EEG neurofeedback is under strong control of psychosocial factors. *Applied psychophysiology and biofeedback*, 43(4), 293-300. <https://doi.org/10.1007/s10484-018-9407-3>
- Yılmaz, R. (2022). Dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu olan çocuklara verilen bilişsel davranışçı terapi temelli psikoeğitimin içselleştirilmiş damgalanma ve umuda etkisi.
- Zengin, H. (2017). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış ve almamış çocukların ebeveynlerinin dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı, mükemmeliyetçilik ve manevi gelişim kavramları açısından karşılaştırılması* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Zorlu, A. (2012). *Denizli kent merkezinde ilköğretim çağındaki çocuklarda dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun prevalansı*.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

İnsan hayatı, anne karnından itibaren kesintisiz bir öğrenme süreci ile şekillenir. Bu süreç, bireyin çevresinden aldığı çeşitli uyarıcılar aracılığıyla gerçekleşir ve genellikle taklit, gözlem ve doğrudan bilgi aktarımı gibi yöntemlerle desteklenir. Öğrenmenin temel unsurlarından biri dikkattir. Dikkat, bir kişinin çevresindeki bilgileri seçici bir şekilde işleyebilmesi ve anlamlandırabilmesi için gereklidir. Yeterli dikkat verilmediğinde, öğrenme süreci etkisiz hale gelebilir, bu da bireyin bilgi ve beceri edinimini olumsuz yönde etkiler. Çevremizden gelen pek çok uyarıcı, dikkatimizin dağılmasına neden olabilir; bu yüzden dikkat, o anki ihtiyaç ve amaçlar doğrultusunda yönetilmelidir.

Çocukluk döneminde sıklıkla karşılaşılan ve bireylerin yaşam kalitesini önemli ölçüde etkileyebilen bir durum, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğudur (DEHB). DEHB, çocukların hem akademik başarılarını hem de sosyal ilişkilerini olumsuz etkileyebilir. Bu bozukluk, dikkat süresinin kısalığı, hiperaktif davranışlar ve dürtüsellik gibi belirtilerle karakterizedir. Tedavi yöntemleri çeşitlilik göstermekte olup, bazı bireylerde etkili sonuçlar elde edilebilmektedir. Ancak tedavi edilmediğinde, DEHB çocukluk döneminden yetişkinliğe kadar süren uzun vadeli sorunlara yol açabilir. Bu sorunlar, toplumsal ilişkilerde, aile içi dinamiklerde ve kişisel yaşamda çeşitli zorluklara neden olabilir.

Neurofeedback, kişinin beyin frekanslarını istenilen yönde değiştirmeyi hedefleyen bir tedavi yöntemidir. Neurofeedback, beyin dalgalarının düzenlenmesini sağlamak amacıyla çeşitli teknikler kullanır ve bireyin beyin fonksiyonlarını geliştirmeyi amaçlar. Bu süreç, nörolojik geribildirim uygulayıcısının sağladığı dönütlerle gerçekleşir. Uygulama sırasında, kişiye kafa ve kulaklarına elektrotlar yerleştirilir. Bu elektrotlar, kişinin beyin dalgalarını gerçek zamanlı olarak izlemeye ve analiz etmeye olanak tanır. Uygulayıcı, beyin dalgalarını kendi ekranında görüntüleyerek, bireyin beyin aktivitelerini değerlendirebilir. Kişinin ekranında ise çeşitli görevler ve oyunlar bulunur. Birey, bu görevleri ve oyunları göz hareketleriyle kontrol ederken, uygulayıcı beyin dalgalarındaki anormallikleri ve sorunlu bölgeleri tespit eder. Bu sorunlu dalgaların tespiti yapıldıktan sonra, bireye bu dalgaları nasıl düzenleyeceği konusunda geri bildirimler verilir. Bu geri bildirimler, kişinin beyin dalgalarını düzenlemesine ve kontrol etmesine yardımcı olur.

Neurofeedback'in DEHB üzerindeki etkinliği üzerine yapılan literatür araştırmaları, bu tedavi yönteminin DEHB'nin yönetimi ve tedavisinde potansiyel bir fayda sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Araştırmalar, neurofeedback'in bireylerin dikkat eksikliklerini ve hiperaktif davranışlarını azaltma konusunda etkili bir alternatif terapi yöntemi olabileceğini göstermektedir. Neurofeedback, beyin dalgalarının düzenlenmesine yönelik bir yaklaşım olarak, DEHB semptomlarının iyileştirilmesinde ve bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasında önemli bir rol oynayabilmektedir. Bu yöntem, özellikle dikkat ve kontrol sorunları yaşayan bireyler için umut verici bir tedavi seçeneği sunmaktadır.

Bu derleme çalışmasında, mevcut literatür taraması ve araştırma bulguları doğrultusunda neurofeedback tedavi yönteminin DEHB üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Elde edilen bulgular, neurofeedback'in DEHB semptomlarının yönetiminde ve tedavisinde nasıl etkili olabileceğini anlamaya yönelik önemli bilgiler sunmaktadır. İlk olarak bu derlemede DEHB'in uzun ve kapsamlı bir tanımı yapılarak çocukluk döneminin ciddi rahatsızlıklarından biri olduğunun önemi vurgulanmıştır. Hangi yaşlarda belirtiler gösterilemeye başlar ve ne zaman tanı konmak için uygun olmaktadır konusuna açıklık getirilerek her yaş döneminin kendine has belirtileri olduğu ayrıca yalnızca çocukluk dönemi değil ergenlik ve yetişkinlik döneminde de belirtilerin olabileceği bilinmektedir. DEHB'in etiyojisi üzerinde durularak biyolojik, sosyal ve psikolojik faktörlerine ayrılmış ayrıca bu üçünün yanı sıra genetik, nörogelişimsel ve çevresel etkenlerinde ortak bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Epidemiyolojisine bakılarak dünya üzerinde yer alan en sık ve çocukluk çağlarında yer alan bozukluklardan biri olduğu kanısına ulaşılmıştır. Literatürde bu anlamda yapılan çalışmalar incelenmiştir ve aile katılımı ve farkındalığının, çocukluk döneminde tanı alarak izleme çalışması yapılmış bireylerin iyileşmelerinin oranları daha yüksek bulunmuştur. Çocukluk dönemi dışında yetişkinlik dönemleri ile ilgili çalışmalar oldukça az ve yetersizdir bundan dolayı yetişkinler için net bir şey söylemek mümkün değildir. DEHB belirtileri araştırılarak hangi yaş döneminde ne semptomlar görülür, 0-3 yaş, çocukluk, ergenlik ve erişkinlik dönemlerinde görülebilen belirtilere bakılmaktadır. DEHB kuramsal çerçeveler kapsamında incelenerek ve üç ana başlık altında toplanmaktadır. Psikanalitik yaklaşımda Gilmore ve Freud üzerinde durularak bu alanda verdikleri katkılara bakılmaktadır. Bilişsel Davranışçı Yaklaşım çerçevesinde nasıl bir yöntem izlenebileceği ve Nesne İlişkileri Kuramında tedavinin nasıl olacağından bahsedilmektedir. DSM sınıflandırmasında DEHB'in ne zaman girdiği ve tarihçesine bahsedilmektedir ve DSM-5 kriterlerine bakılmaktadır. DEHB tedavisinden bahsedilmiş ve ilaçla, psikososyal açıdan ve geleneksel olmayan yöntemler incelenmektedir.

Neurofeedback tanımı yapılmaktadır ve ne olduğu ve hangi hastalıklara iyi geldiğinden bahsedilmektedir. Uygulama aşamasında nasıl uygulanması gerektiği, elektrotların kafa ve kulaklara yerleşmesinin nasıl olması üzerinde durularak hastaya farklı ekran uygulayıcıya farklı ekran gösterildiğinden bahsedilmektedir. Tarihçesine bakılarak nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği üzerinde durulmaktadır. Tedavisine bakılarak EEG kayıtlarında ortaya çıkan dalgalar sınıflandırılarak ve tek tek açıklanmaktadır. Son olarak ilgili araştırmalar kısmında neurofeedbackin DEHB üzerine etkililiğinin ölçüldüğü çalışmalara bakılmaktadır. Genel olarak çoğunda anlamlı derecede bir fark olduğu söylenebilmektedir. Daha sonra neurofeedbackin etkililiğinin daha anlaşılabilir olması adına başka rahatsızlıklar üzerinde durulmaktadır. Epilepsi, öğrenme güçlüğü ve yazma bozukluğu, odak kaybı, endişe düşünceleri, şizofreni, uyku sorunları, çalışma belleğinin düzenlenmesi ve neurofeedbackin cinsiyet değişkenine göre de etkililiğinin değişebildiği üzerinde durularak çalışmalara yer verilmektedir. Sonuç ve öneriler kısmında genel olarak etkili bir yöntem olabileceği özellikle Türkiye'de yaygınlığının az olması ve bilinmemesi bundan dolayı da daha çok araştırma yapılmasına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Human life is shaped by an uninterrupted learning process starting from the womb. This process takes place through various stimuli that the individual receives from the environment and is usually supported by methods such as imitation, observation and direct information transfer. One of the basic elements of learning is attention. Attention is necessary for a person to be able to selectively process and make sense of the information in their environment. Without adequate attention, the learning process can become ineffective, which negatively affects the individual's acquisition of knowledge and skills. Many stimuli from our environment can cause us to become distracted; therefore, attention should be managed in line with the needs and goals of the moment.

Attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) is a condition that is frequently encountered in childhood and can significantly affect the quality of life of individuals. ADHD can negatively affect both academic achievement and social relationships of children. The disorder is characterized by symptoms such as short attention span, hyperactive behaviors and impulsivity. Treatment methods vary, and some individuals can achieve effective results. However, left untreated, ADHD can lead to long-term problems that last from childhood into adulthood. These problems can cause various difficulties in social relationships, family dynamics and personal life.

Neurofeedback is a treatment method that aims to change a person's brain frequencies in the desired direction. Neurofeedback uses various techniques to regulate brain waves and aims to improve the brain function of the individual. This process takes place with the feedback provided by the neurofeedback practitioner. During the application, electrodes are placed on the head and ears. These electrodes allow monitoring and analyzing the person's brain waves in real time. The practitioner can evaluate the brain activity of the individual by displaying the brain waves on their screen. On the person's screen, there are various tasks and games. As the individual controls these tasks and games with eye movements, the practitioner detects abnormalities and problematic areas in the brain waves. Once these problematic waves are identified, the individual is given feedback on how to regulate these waves. This feedback helps the person to regulate and control their brain waves.

Literature research on the efficacy of neurofeedback on ADHD suggests that this treatment modality may provide a potential benefit in the management and treatment of ADHD. Research suggests that neurofeedback may be an effective alternative therapy for individuals to reduce attention deficits and hyperactive behaviors. Neurofeedback, as an approach to regulating brain waves, can play an important role in improving ADHD symptoms and enhancing individuals' quality of life. This method offers a promising treatment option especially for individuals with attention and control problems.

In this review study, the effects of neurofeedback treatment method on ADHD were examined in detail in line with the existing literature review and research findings. The findings provide important information to understand how neurofeedback can be effective in the management and treatment of ADHD symptoms. First, this review provides a long and comprehensive definition of ADHD, emphasizing the importance of it as one of the serious disorders of childhood. By clarifying at what ages symptoms begin to appear and when it is appropriate to make a diagnosis, it is known that each age period has its own symptoms and that symptoms can occur not only in childhood but also in adolescence and adulthood. Focusing on the etiology of ADHD, it is divided into biological, social and psychological factors, and it is known that these three as well as genetic, neurodevelopmental and environmental factors have a common effect. Based on its epidemiology, it has been concluded that it is one of the most common childhood disorders in the world. The studies conducted in the literature in this sense have been examined and it has been found that family participation and awareness, and the recovery rates of individuals who were diagnosed in childhood and who underwent follow-up studies were found to be higher. Studies on adulthood periods other than childhood are quite few and insufficient, so it is not possible to say anything clear for adults. The symptoms of ADHD were investigated and the symptoms that can be seen in 0-3 years, childhood, adolescence and adulthood were examined. ADHD was analyzed within the scope of theoretical frameworks and categorized under three main headings. In the psychoanalytic approach, Gilmore and Freud were emphasized and their contributions in this field were examined. It was mentioned how a method can be followed within the framework of the Cognitive Behavioral Approach and how the treatment will be in the Object Relations Theory. When ADHD was included in the DSM classification and its history were mentioned and DSM-5 criteria were examined. ADHD treatment was mentioned and medication, psychosocial and non-traditional methods were examined.

Neurofeedback was defined, what it is and which diseases it is good for were mentioned. It was mentioned how it should be applied in the application phase, how the electrodes should be placed on the head and ears, and that a different screen is shown to the patient and a different screen is shown to the practitioner. By looking at its history, it was emphasized how it emerged and developed. By looking at the treatment, the waves that occur in EEG records are classified and explained one by one. Finally, in the related research section, studies measuring the effectiveness of neurofeedback on ADHD were examined. In general, it can be said that there is a significant difference in most of them. Then, in order to make the effectiveness of neurofeedback more understandable, other disorders were emphasized. Epilepsy, learning disabilities and writing disorders, loss of focus, anxiety thoughts, schizophrenia, sleep problems, regulation of working memory, and the effectiveness of neurofeedback according to the gender variable were emphasized. In the conclusion and recommendations section, it was emphasized that neurofeedback can be an effective method in general, especially in Turkey, where its prevalence is low and unknown, and therefore more research is needed.

**THE ROLE OF SCHOOLS in ENHANCING the WELL-BEING of STUDENTS
AFFECTED BY WAR**

Savaşta Etkilenen Öğrencilerin Refahını Artırmada Okulların Rolü

Neymet Rüstemli

Faculty of Education, Education Management specialty, ADA University
Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi uzmanlığı, ADA Üniversitesi
E-posta: turksoylu@mail.ru
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7834-1929>

Zehra Zeynalova

Faculty of Education, Education Management specialty, ADA University
Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi uzmanlığı, ADA Üniversitesi
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1307-7406>

Günay Rüstemli

Faculty of Education, Education Management specialty, ADA University
Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi uzmanlığı, ADA Üniversitesi
E-posta: rustemligunay91@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4424-6618>

Makale bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 02 Temmuz / 02 December

Kabul Tarihi / Date Accepted: 30 Kasım / 30 December

Yayın Tarihi / Date Published: 01 Aralık / 01 December

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14253260>

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Rüstemli, N. Zeynalova, Z. Rüstemli, G. (2024). The Role of Schools in Enhancing the Well-being of Students Affected by War. *IJESOS International Journal Of Educational and Social Sciences* 3(2), 133-1148

İntihal: Bu makale yazar tarafından taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by writer. No plagiarism detected.

İletişim:

e-posta: editor@ijesos.com

Web: www.ijesos.com

Abstract: This comprehensive study analyzes the importance and role of schools in improving the well-being of students in grades IX, X and XI who have experienced trauma and distress due to war in schools located on the former front line in the Agdam region. In light of the results of the survey conducted with the students, their social, emotional and psychological conditions are investigated under the headings of "student emotions" and "school environment". The research findings emphasize that the courses and extracurricular activities offered by schools can increase the spiritual and intellectual well-being of students. These courses and activities will positively affect the emotional and social development of students and help them overcome the stress, fear and trauma they experienced during the war. The results suggest that, based on international experience, various improvements can be made in different directions to improve the well-being of students in these former front line schools and to transform them into productive environments for students.

Key Words: armed conflict, war trauma, student well-being, role of school, Agdam region

Öz: Bu kapsamlı çalışma, Ağdam bölgesindeki eski cephe hattında yer alan okullarda savaş nedeniyle travma ve sıkıntı yaşayan IX, X ve XI. sınıflardaki öğrencilerin refahını iyileştirmede okulların önemini ve rolünü analiz etmektedir. Öğrencilerle yapılan anket sonuçları ışığında onların sosyal, duygusal ve psikolojik durumları "öğrenci duyguları" ve "okul ortamı" başlıkları altında araştırılıyor. Araştırma bulguları, okulların sunduğu derslerin ve ders dışı etkinliklerin öğrencilerin ruhsal ve entelektüel refahını artırabileceğini vurgulamaktadır. Bu ders ve aktiviteler öğrencilerin duygusal ve sosyal gelişimlerini olumlu yönde etkileyerek savaş sırasında yaşadıkları stres, korku ve travmayı aşmalarına yardımcı olacaktır. Sonuçlar, uluslararası deneyimlere dayanarak eskiden ön cephede yer alan bu okullardaki öğrencilerin refahını artırmak ve onları öğrenciler için verimli bir ortama dönüştürmek amacıyla farklı yönlerde çeşitli iyileştirmeler yapılabileceğini önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Silahlı çatışma, savaş travması, öğrenci refahı, okulun rolü, Ağdam bölgesi.

INTRODUCTION

According to the relevant provisions of the United Nations (UN) Convention on the Rights of the Child (1990), every child has the right to grow up healthily, survive, and receive an education, which is a primary obligation of the state they live in. However, armed conflicts affecting education occur in many parts of the world. Although education continues in conflict zones, this directly negatively impacts the quality of education. During wars, either schools are destroyed, students are killed, or students are forced to leave their homes due to the conflict, thus being deprived of their right to education (Gencer, 2017).

For 30 years, during the armed conflict between Azerbaijan and Armenia, thousands of students attended hundreds of schools in the border and frontline areas. Looking at this issue from the perspective of the Aghdam region alone, it can be seen that before the occupation (until 1993), there were 99 schools, 2,966 teachers, and 29,478 students operating in the Aghdam district (Ibrahimova, 2022). However, after 70% of the district's territory was occupied, 20 villages of the Aghdam district turned into frontline areas from 1993, and the schools in these villages became frontline educational institutions. During the war, schools were used as military bases. During the ceasefire, institutions were repeatedly damaged due to ceasefire violations. In the "April Battles" of 2016 and the "Patriotic War" of 2020, schools in the villages of Sarijali, Garadaghli, Mahrizli, Gul Baharli, and the settlement of Baharli in the frontline areas of the Aghdam district were destroyed by artillery strikes. During the ceasefire violations, 34 students fell victim to Armenian terror and mines, of which 14 died and 20 were injured (Ibrahimova, 2022).

Problem

During the Karabakh conflict, students were kept away from education, and their schools were subjected to armed attacks, negatively affecting their emotional and psychological well-being. As a result of these impacts, students' academic performance declined, and the number of students exhibiting negative behaviors in schools increased. Schools find it challenging to address these problems (Karakoç, 2022). Generally, the effects of war on children can be listed as follows: 1. Death, 2. Injury, 3. Disability, 4. Diseases and Psychological Trauma, 5. School Dropout.

Due to war and ceasefire violations, schools can sometimes be closed, resulting in students dropping out of education. The Patriotic War in Azerbaijan from September 27 to November 10, 2020, affected 594,700 students living in those regions. Additionally, observations by the International Committee of the Red Cross (ICRC, 2021) showed that children's love for life and their belief that the world is safe and just have been lost.

Research Questions

- 1 What is the well-being level of students affected by war?
- 2 What factors in the school affect student well-being?

1. Armed Conflict and Education

Armed conflicts and wars continue to occur in various regions of the world, impacting people not only socially and economically but also by depriving them of their

fundamental right to live, thrive, and most importantly, receive education (Baran, 2021). As conflicts affect every aspect of life, they also have numerous negative impacts on education. The initial effects include the deaths and injuries of students and teachers, the destruction of schools, and children receiving education in hazardous environments. According to a report by UNICEF (2017), armed conflicts have had a more significant impact on children in South Sudan. Many people have been forced to leave their homes and fight against hunger. Schools in the country have been looted, destroyed, or used for military purposes. Many teachers and students have been subjected to violence by militants, killed, or forcibly recruited into armed groups. These data suggest that education workers and learners are among the most affected by armed conflict. Thousands of students have been killed, over 2 million have been displaced from their homes, more than 2,300 have been injured, and approximately 19,000 have been forcibly recruited into armed groups. Additionally, gender-based violence and social problems have been observed due to armed conflict (Muthanna et al., 2022). Despite Turkey's efforts to enroll Syrian children in schools, there are still children who are out of school. About 41% of school-age Syrian refugee children have not been enrolled in the education process, indicating that approximately 450,000 school-age children are out of school. This also means that these children are at risk. Therefore, it is crucial to identify and enroll these children in the education process (Gencer, 2017).

During the six-week conflict in 2020 between Armenian and Azerbaijani forces and the de facto "Nagorno-Karabakh security forces," more than 130 schools and kindergartens were hit or disbanded. Both sides reportedly used armed forces and the factually "Nagorno-Karabakh security forces" in schools. Additionally, during the conflict, 54 Azerbaijani schools were damaged or destroyed. According to the Azerbaijani government, several children's gardens, vocational schools, and art schools were hit. All of these attacks occurred within the internationally recognized borders of Azerbaijan. In Armenia, two schools were damaged by explosive weapons during the fighting (GCPEA, 2022).

2. War Traumas

War has been a pervasive trauma observed for many years, with internal and external conflicts still ongoing in many countries. Wars impact the country where they occur primarily, but they can also negatively affect many countries without geographical or cultural connections (Karakoç, 2022). The most sensitive group affected by the long-term negative effects of war are children and adolescents. They are subjected to violence during wars and become dependent on others. Children left orphaned are placed in orphanages and shelters. While 92% of children worldwide attend primary school, only 61% of refugee children are able to attend primary school, and while 84% of children globally attend secondary school, only 23% of refugee children attend secondary school (Kılıç & Özkor, 2019). In South Sudan, the civil war not only caused damage to schools but also directly targeted students and teachers from 2013 to 2017. Attacks occurred in schools, and students, teachers, and school administrators were killed. More than 300 students were abducted from schools. Over thirty teachers were imprisoned for protesting the lack of salary during the civil war. Non-state armed groups in the Juba region forcibly recruited students from schools, resulting in their use in warfare. This

resulted in children being used in warfare. The majority of students recruited for combat were under 18 years old. It was noted in a United Nations report that girls cooking in abandoned homes and engaged in cleaning in refugee camps were subjected to sexual violence (Baran, 2020).

Continued conflicts can lead families and communities to take harmful steps such as early marriages. This is considered sexual violence against adolescents. Furthermore, the creation of distrust among different religious or ethnic groups due to conflicts also results in the disruption of societal structures and the breakdown of structures (Jordans et al., 2018).

In general, children face depression, anxiety, distress, post-traumatic stress disorder, and other psychological problems in the context of war. When children's health is exposed to such complex effects, the absence of access to formal or non-formal education further increases risks to their protection and well-being. School attendance helps restore psychological and social normality, provides social support and care through positive interactions with peers and educators, and creates opportunities for the formation of important life skills. Therefore, war and conflict exacerbate the negative impact on the lives of children living in former conflict zones, deepening their psychological traumas (Babayeva & Öməröva, 2022).

3. The Role of School in Student Well-being

Forming a strong character is considered one of the main objectives of families, schools, and society. The role of schools, in particular, is crucial in achieving this (Bayramlı, 2023). The development of education in societies depends on the solid foundation of education, and this development is based on the education provided. School is not only the basis for the formation of fundamental education but also a socialization space (Bayramlı, 2023).

Student well-being conceptually considers the necessity of teaching and training processes based on the principles of love, compassion, and social responsibility (Seden et al., 2020). A good school is one that fosters student well-being. The main task of modern schools is to increase student well-being through teacher and parent collaboration, creating conditions for their happiness and establishing a supportive environment (Aulia, 2018).

Research shows that the love, care, and support shown by teachers contribute to the elevation of classroom well-being (Seden et al., 2020). According to students, an environment conducive to effective learning should be provided in the classroom, their physical, psychological, emotional, and academic needs should be met, and equal opportunities should be created. Class environments based on positive student-teacher relationships improve outcomes. Factors that strengthen student-teacher and student-student relationships are mutual understanding, mutual trust, and care (Seden et al., 2020). It is necessary to know the importance of the classroom environment and the environment in which the student lives for student well-being. In this context, continuous work among children and adolescents, who are the most sensitive group among the population affected by conflicts and extraordinary situations, is essential (Baker et al., 2016). Also, it is considered necessary to take adequate steps to protect their mental health and psychosocial well-being. According to international education reports, school-

based support programs can help restore the majority of children and adolescents affected by conflict or disaster (Baker et al., 2016). Educational institutions are not only places of learning but also institutions that guarantee the social and emotional well-being of adolescents. Particularly, removing psychological traumas caused by stressful events in conflict areas falls on the school. For this purpose, schools conduct certain monitoring, diagnose students, and organize appropriate support programs (Baker et al., 2016). These programs help children and adolescents reduce traumatic symptoms and support them in overcoming loss, fear, and stress (UNICEF, 2016). Research conducted in many countries shows that the social and emotional knowledge and skills of teachers affect the psychosocial condition of children and help address their psychological health problems positively (UNICEF, 2016).

In 2021, in Azerbaijan, webinars of 4 academic hours each were organized for 1025 parents (40 groups) from conflict-affected areas on mental health and psychosocial well-being, enhancing children's psychosocial well-being, supportive communication methods, and other topics (ARTİ, 2021). During the webinars organized to help parents support the mental health and psychological well-being of children affected by conflict and to provide positive parenting, information was provided to parents about mental health and psychosocial well-being, stress responses of children of various ages during crises, and indicators of stress. Recommendations were also given to parents to develop supportive communication to enhance children's emotional intelligence and provide psychosocial support to children facing crises. Additionally, video clips prepared for parents within the framework of the project were showcased during the webinars (ARTİ, 2021). It is evident that, on a national scale, and especially for students who have suffered from war, enhancing their well-being is one of the current issues in education. For this purpose, special efforts are made with students in former conflict zones, programs are developed and implemented for the development of their psychological and emotional well-being (ARTİ, 2021).

METHODOLOGY

This research investigates the well-being of students affected by war in schools located along the former front line in the Aghdam district. During the research, a community approach was used to determine the well-being level of students in schools located in the war zone. The description of the community approach belongs to the qualitative research method. This method provides insights into the phenomenon and describes the situation (Shahbazov, 2019). In the community approach, the researcher works with numbers and figures (Shahbazov, 2019). When implementing the community approach, a survey was conducted among students to assess their well-being levels.

FINDINGS

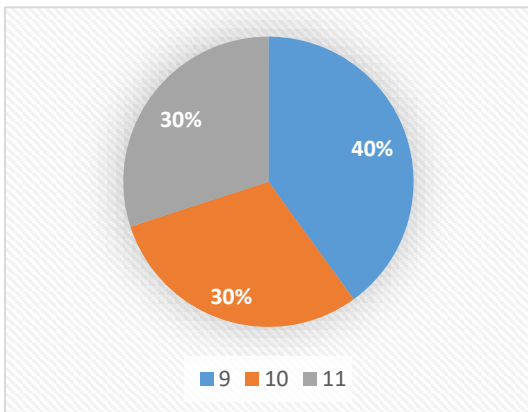
The purpose of this research was to study the well-being of students affected by war. For this purpose, a target group of 782 students enrolled in grades IX, X, and XI of 10 rural schools located in the former frontline area of Aghdam, which were exposed to attacks during both ceasefire and wartime, was selected. Due to the utilization of the convenience sampling method in this research project, the students answered a questionnaire consisting of 34 questions. A total of 716 students participated in the

survey. The questions were presented to the target group under two main headings: "Student Emotions" and "School Environment."

1. Student Emotions

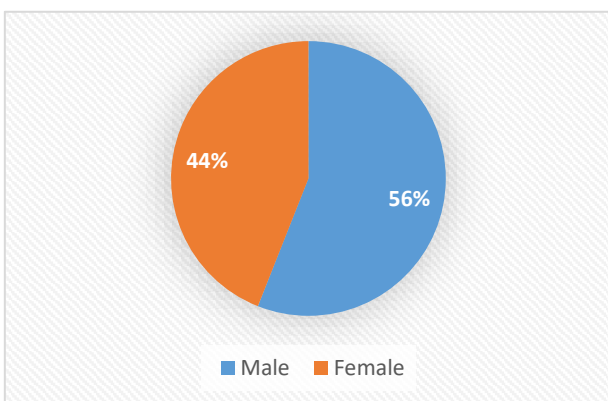
In this section, 18 questions were presented to the students to determine their feelings, emotions, how they perceive themselves, and their levels of happiness and satisfaction with life. In this regard, referring to the Programme for International Student Assessment (PISA, 2022), we see that 75% of Azerbaijani students participating in the survey stated that they easily find friends at school. Similarly, an equal percentage of students feel a sense of belonging to their school. These indicators are at the same level as OECD countries. However, the percentage of Azerbaijani students who feel alone at school is 25%, which is 16% higher than OECD countries. Considering that this survey was conducted only among schools in Baku, it is possible that the results of this survey could be useful for schools in the Agdam region affected by war, in the form of a brochure titled "Experiences Used in Improving the Well-being of Students Affected by War."

Graph 1. Class of the respondents.

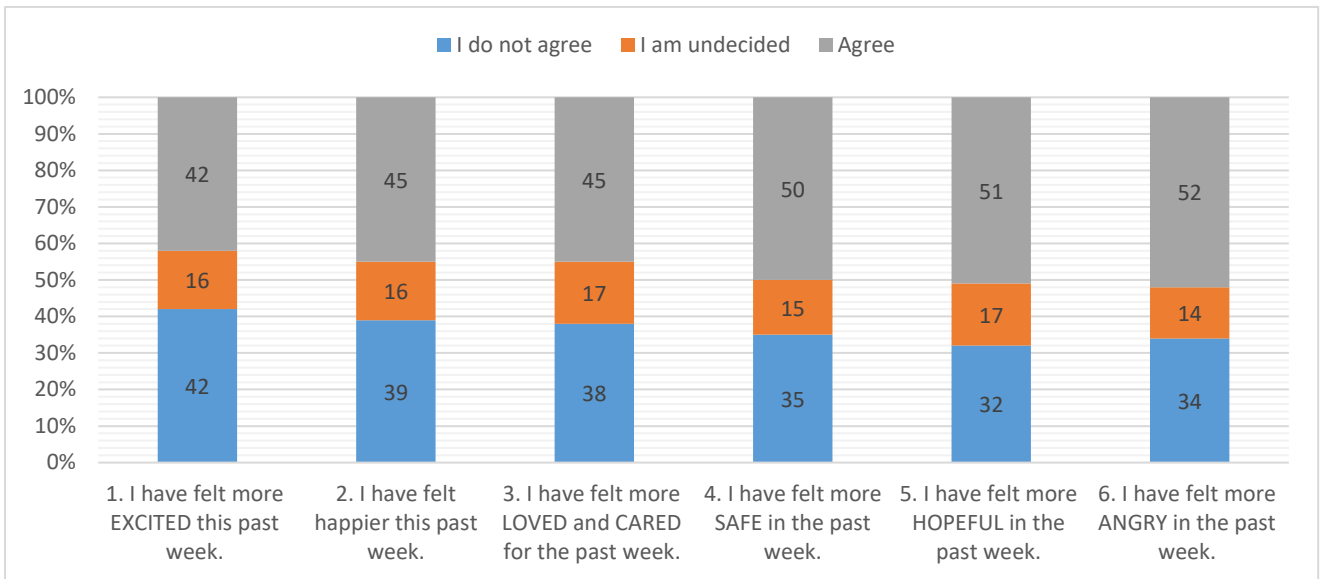
Looking at graph 1, we see that 716 of the 782 students of the 9th, 10th and 11th grades of the 10 selected schools participated in the survey. 40% of the students participating in the survey were in the IX class, 30% in the X class, and 30% in the XI class.

Graphic 2. Gender Category .

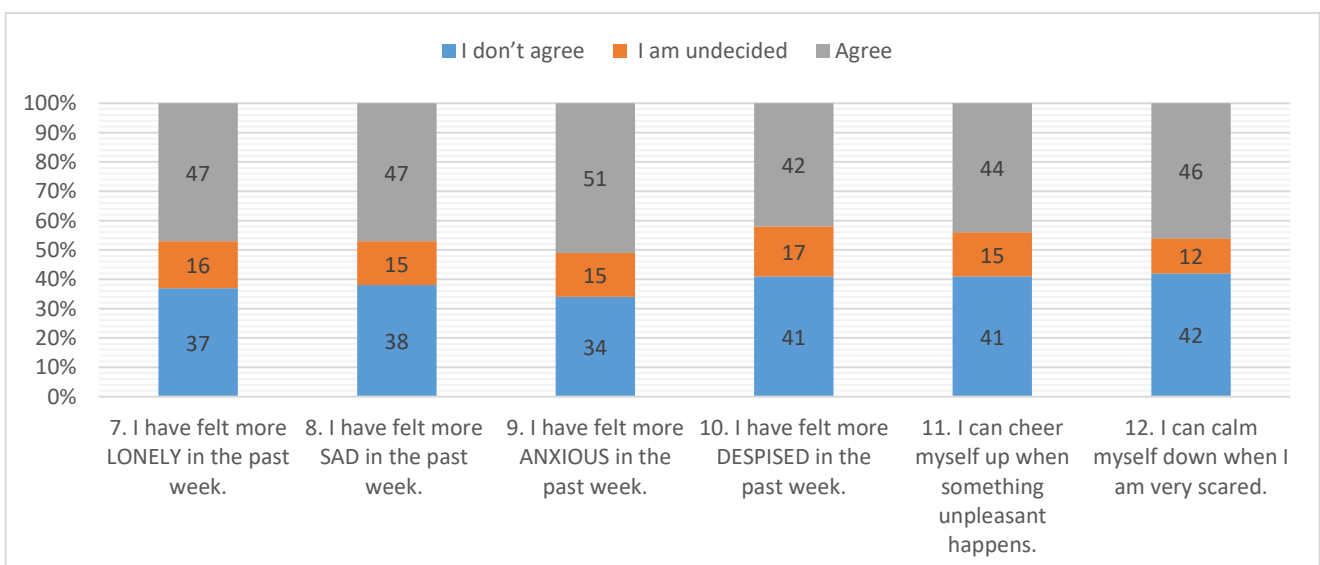
Looking at Graphic 2, we can observe that among the participants in the survey, 56% were female and 44% were male.

Graph 3. Student emotions.

In graph 3, 42% of the students who answered the first question said that they were not excited, 16% were undecided about answering this question, and 42% said that they felt excited. 39% of the students who answered the second question said they did not feel happy, 16% said they were undecided, and 45% said they felt happy. 38% of the students who answered the third question said that they did not feel pampered and cared for, 17% were undecided in answering this question, and 45% said that they felt pampered and cared for. **In the 3th graph, the answers to the questions are reflected as follows. 35% of students who answered the fourth question said they did not feel safe, 15% were undecided, and 50% said they felt safe. 32% of the students who answered the fifth question said that they felt hopeless, 17% said that it was difficult to answer this question, and 51% said that they felt hopeful. 34% of those who answered the sixth question did not feel angry, 14% hesitated to answer this question, and 52% said they felt angry.**

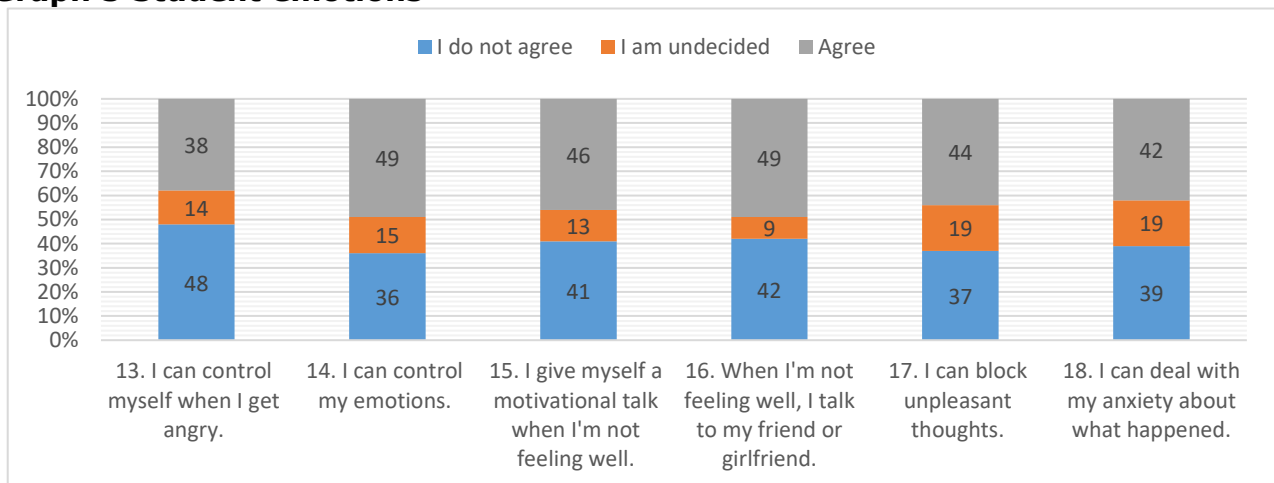
Graph 4 Student emotions.

When answering the seventh question in graph 4, 37% of students confirmed that they do not feel alone, 16% were undecided in answering this question, and 47% confirmed that they felt alone. 38% of the students who answered the eighth question said that they did not feel sad, 15% said that they were undecided in answering this question, and 47% said that they felt sad. 34% of those who answered the ninth question did not feel worried, 15% said they had difficulty answering this question, and 51% said they felt worried.

41% of the students who answered the tenth question in the 4th graph said that they did not feel disappointed, 17% said that they hesitated to answer this question, and 42% said that they felt disappointed. 41% of the students who answered the eleventh question said that they were unable to control themselves when an unpleasant incident happened, 15% said that they had difficulty answering this question, and 44% emphasized that they were able to control themselves. 42% of the students who answered the twelfth question stated that they could not calm themselves down when they were afraid, 12% said that they were hesitant to answer this question, and 46% said that they were able to calm themselves down when they were afraid.

Graph 5 Student emotions

48% of the students who answered the thirteenth question from the 5th chart said that they could not control themselves when they were angry, 14% were undecided in answering this question, and 38% said that they were able to calm themselves down when they were angry. 36% of those who answered the fourteenth question stated that they could not control their feelings, 15% said that they had difficulty answering this question, and 49% said that they were able to control their feelings. 41% of the students who answered the fifteenth question said that they could not have a motivational conversation with themselves when they were not feeling well, 13% of the students were undecided about answering this question, and 46% of the students said that they were able to have a motivational conversation with themselves when they were not feeling well.

42% of the students who answered the sixteenth question in chart 8 said that I can't talk to my friend or girlfriend when I don't feel well. 9% of students said that they were undecided in answering this question and 49% of students said that they talk to a friend or girlfriend when they don't feel well. 37% of the respondents who answered the

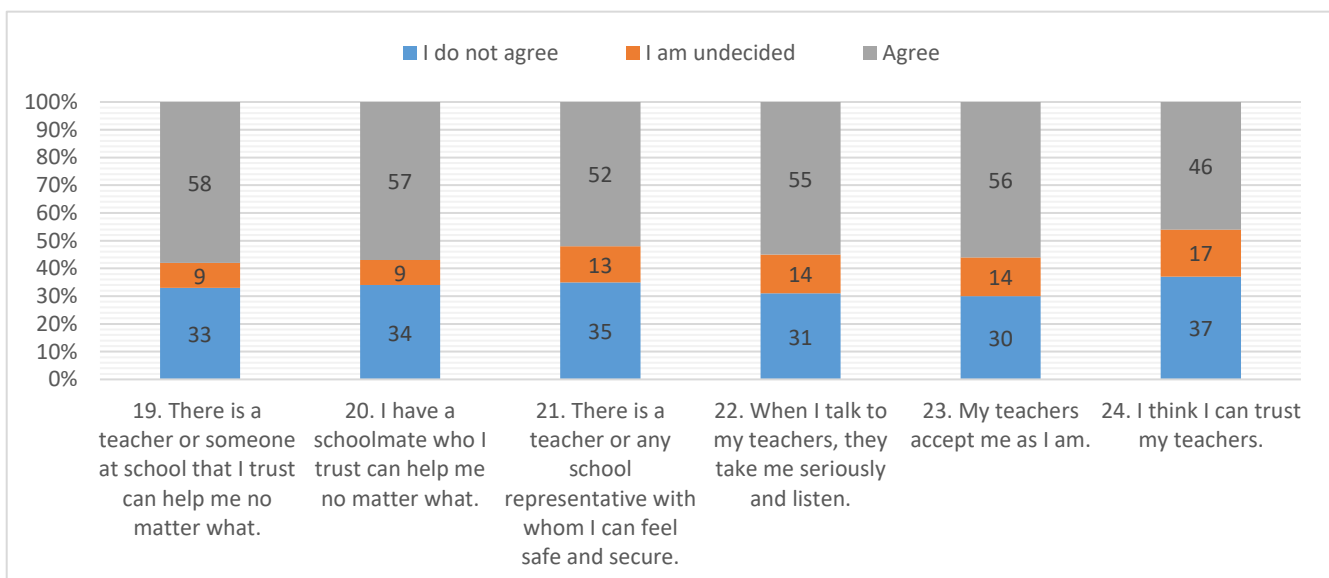
seventeenth question emphasized that they could not prevent unpleasant thoughts. 19% of students said that they had difficulty answering this question, and 44% said that they were able to avoid it when they had unpleasant thoughts. 39% of those who answered the eighteenth question said that they were unable to cope with their anxiety about the incident, 19% were undecided in answering this question, and 42% stressed that they were able to cope with their anxiety when the incident happened.

2. School environment

Through questions 19-34, students' cooperation with each other, relationships with teachers and other members, whether the school is a loved and safe place for student, in the school and out-of-school environment was possible. Thus, the results of the survey coincide with the results of the International Assessment conducted in Azerbaijan (PISA, 2022). 23% of the Azerbaijani students participating in the PISA survey said that they do not feel safe while going to school and at school. For comparison, let's say that the same indicator for OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) countries is only 8%. That is, the indicator recorded in Azerbaijan is almost three times higher than in OECD countries.

One of the notable points about Azerbaijan is the high rate of students not feeling safe even in the classroom. 20% of students from Azerbaijan who participated in the survey said that they do not feel safe in the classrooms. The highest result among the countries participating in the survey on this indicator was recorded in Azerbaijan. The indicator of those who do not feel safe in the classroom is an average of 7% for OECD countries.

Chart 6. School environment.

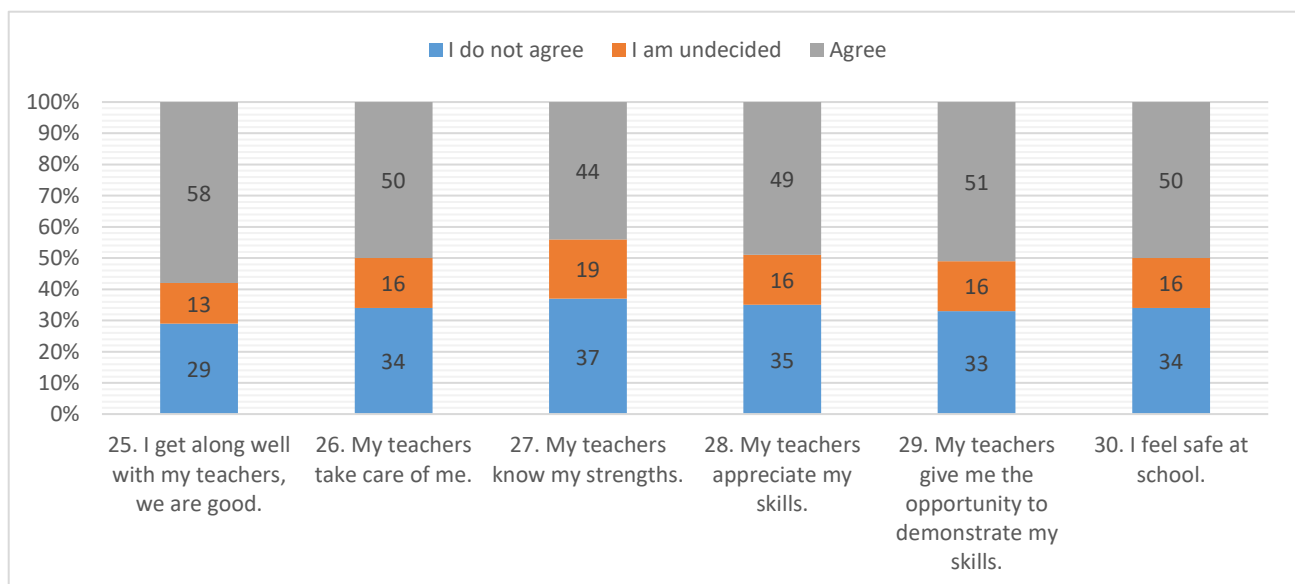

33% of the students who answered the nineteenth question in graph 6 think that there is no teacher or someone who can help them at school, 9% think that it is difficult to answer this question, and 58% think that there are people who can help them at school. 34% of the students who answered the 20th question said that they don't have a trusted friend at school, 9% found it difficult to answer this question, and 57% said that they

have a trusted friend. 35% of the students who answered the twenty-first question think that there is no one person at school with whom they can feel confident and secure, 13% find it difficult to answer this question, and 52% think that there is a person in school with whom they can feel confident and secure.

31% of the students who answered the twenty-second question in the 6th chart said that they don't have teachers who listen and take them seriously at school, 14% said that it was difficult to answer this question, and 55% said that their teachers listened to them and took them seriously. 30% of the students who answered the twenty-third question said that their teachers did not accept it as it was, 14% said that it was difficult to answer this question, and 56% said that their teachers accepted it as it was. 37% of the students who answered the twenty-fourth question said that they could not trust their teachers, 17% were undecided in answering this question, and 46% said that they trusted their teachers.

Chart 7. School environment

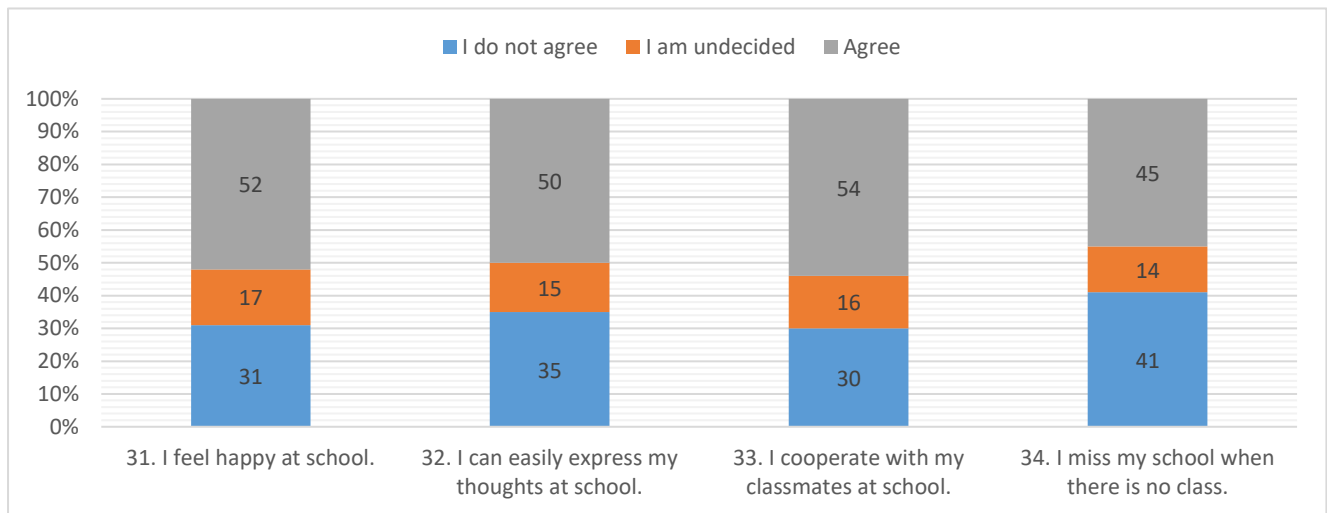

29% of the students who answered the twenty-fifth question in the 7th graph said that their relationship with teachers is not good, 13% hesitated to answer this question, and 58% said that their relationship with teachers is good. 34% of the students who answered the twenty-sixth question said that the teachers did not take care of it, 16% said that it was difficult to answer this question, and 50% said that the teachers took care of it. 37% of the students who answered the twenty-seventh question said that their teachers did not know his strengths, 19% were undecided about answering this question, and 44% said that their teachers knew his strengths.

35% of the students who answered the twenty-eighth question in the 7th graph said that the teachers did not appreciate his abilities, 16% were undecided in answering this question, and 49% said that the teachers appreciated his abilities. 33% of students who answered the twenty-ninth question said that their teachers did not allow them to demonstrate their skills, 16% said that they had difficulty answering this question, and 51% said that their teachers gave them an opportunity to demonstrate their skills. 34% of students who answered the thirtieth question said that they did not feel safe at school,

16% said that they had difficulty finding an answer to this question, and 50% said that they felt safe at school.

Chart 8. School environment.

In the 8th graph, 31% of those who answered the thirty-first question said that they did not feel happy at school, 17% were undecided in answering this question, and 52% said that they felt happy at school. 35% of the students who answered the thirty-second question stated that they could not express their thoughts comfortably at school, 15% were undecided about answering this question, and 50% said that they were able to express their thoughts comfortably at school. 30% of the students who answered the thirty-third question said that they do not cooperate with their classmates at school, 16% said that it was difficult to answer this question, and 54% said that they cooperated with their classmates. 41% of the students who answered the thirty-fourth question said that they do not miss school when there is no class, 14% are undecided about answering this question, and 45% said that they miss school when there is no class.

SUGGESTIONS

Planning, preparation, and reconstruction of social life are the future of educational communities (Baran, 2021). Today's school is the society of tomorrow, and today's student is an individual of tomorrow's society. As a social being, individuals have certain responsibilities to themselves and others within the society they live in (Muthanna et al., 2022). Recognizing these responsibilities, along with their innate qualities, and caring for others' well-being, is possible primarily through the upbringing received in the family and later in school, as well as through the relationships experienced (Alemin, 2021). Therefore, it can be said that the family, along with the school, can play the most important role in improving the well-being of students who have suffered from the war (Aydoğan & Uygur, 2017). However, the results of the survey show that at least 50% of the students who answered questions related to either "student emotions" or "school environment" are still experiencing the traumas and psychological and emotional problems caused by the war. It is necessary to use the following strategies during the experience and apply innovative methods and approaches in the classroom to create a productive atmosphere (Sezgin & Tınmaz, 2017)."

1. Creating a supportive environment in school: Each student has different strengths, needs, and requirements. Embracing these differences and applying different learning methods accordingly is essential (Seden et al., 2020). Therefore, school leadership, teachers, class leaders, and psychologists should strive to create a sincere and supportive classroom environment where students feel comfortable and safe. This includes fostering social, emotional, psychological, and academic support, appreciating each student's success, and individualizing approaches (ARTİ, 2021).
2. Involvement of parents in the educational process: The school should work together with the parents of the students to support the students and help them overcome the trauma and psychological stress. For this, the teacher's main activity should include informing parents about their children's needs, wishes, expectations, problems and giving advice on how to help their children (ARTİ, 2021).
3. Physical and emotional activity at school: Physical and emotional activities at school play an important role in promoting student well-being (Liu et al., 2016). Students who engage in regular physical activity are usually better able to cope with stress. Teachers can involve students in intra-school, district and regional sports competitions, intellectual and social competitions, debates or other physical activities during school hours or after school.
4. School is a place for students to have fun and socialize: It is known that in the villages of Agdam region, where students suffering from the war live, there is no place for students to communicate with each other, an entertainment center, a playground, a recreation park and other social infrastructures. The school organizes theater, concerts, exhibitions, etc. cultural and social events such as.
5. Teaching students stress management skills: Teaching students stress management skills is an important step in developing their well-being and learning habits (Sezgin and Tinmaz, 2017). Natural disasters, pandemics, and wars occurring in the world cause psychological tension among people. This tension leads to disruption of interpersonal relations, increase of intra-family conflicts, deepening of stress and fear in children and adolescents. Providing psycho-social support according to the need to overcome the listed problems is a successful way out according to research. Schools and teachers have an indispensable role in relieving stress and tension of students affected by the conflict (Sezgin and Tinmaz, 2017).
6. School is the basis of cooperation: School cooperation is based on partnership, good understanding and ability to work together among management, teachers and students. For this, teachers can organize group discussions for students to share their experiences, problems and stresses (Liu et al., 2016). It helps students to realize that they are not alone in their problems, to share their feelings with each other, and to give and receive support and advice from their peers.

7. Student participation in decision-making: Teachers can involve students in decision-making, such as the method and method of organizing the lesson, choosing projects, identifying research topics, or choosing assessment methods, and invite students to vote on the topic of an upcoming project or a final paper for presentation. how many formats they can offer (Liu et al., 2016). Students' participation in decision-making positively affects their learning processes and helps them take responsibility.

8. Understanding students' self-confidence and strengths: Teachers must use a variety of tools to help students discover their strengths. Self-confidence means realizing your own worth and potential. It helps students to increase their awareness of their abilities, interests and goals. At this time, it becomes easier to achieve success and achieve goals (Vranda, 2015). Understanding their strengths helps students understand and develop their potential.

9. Conducting seminars and master-classes at school: School leaders can invite successful role models and experts in the field of well-being to conduct seminars and master-classes (Babayeva and Omarova, 2021). Workshops and masterclasses are an effective way for teachers to support students' psychological health, increase academic achievement, connect with successful role models, and learn from well-being experts.

10. Strategies for coping with exam stress: Positive thoughts and words of encouragement, support from family members and teachers play an important role in coping with exam stress (Kinley et al., 2020). Teachers and parents are well aware that students living in the region have serious war-related traumas. On top of that, it is not so difficult to imagine the situation of those students when it comes to the stress of university preparation, graduation and entrance exams. Each teacher can help students develop strategies for coping with exam stress, including preparation, time management, relaxation, and peer support.

11. Training school administrators and teachers: School administrators and teachers should be trained to deal with war trauma, stress, and attention problems in students. These exercises will provide individual and collective experiences on how to help school management and teachers to support students, provide moral and psychological help. This is an important step for students to get a good education and be psychologically healthy, to feel in a safe environment at school and to build confidence (Maya Vafki, 2019).

Result: This article investigates the significant role of schools in enhancing the well-being of students affected by war. Students experiencing the negative impacts of war face emotional, psychological, and academic difficulties. The support provided by schools to these students plays a crucial role in improving their quality of life.

The article emphasizes that schools can apply various methods and strategies to understand the needs and improve the well-being of students affected by war. Psychological support programs, individualized education plans, and community support are essential to ensure the academic and emotional development of these students.

Additionally, it is important to provide teachers and school staff with the necessary training and resources to work with these students.

In conclusion, we can state that schools can serve as a powerful tool for the reintegration of war-affected students into society and for enhancing their well-being. The support from schools helps these students become healthier and more productive individuals in the future. More research and implementation projects are needed in this area to continuously improve the well-being of students affected by war.

LITERATURE

- Alemin, E., Bekce, F. Ö. Ç. (2021). Educational needs of Syrian migrant children and difficulties encountered in their adaptation to school. *Interdisciplinary Journal of Children's Rights Research*, 1(2), 55-72.
- Aulia, F. (2018). Improving Student Well-being in School. *PROCEEDING of Conference of Mental Health, Neuroscience, and Cyberpsychology*, October 14-15 Padang, Indonesia. <https://doi.org/10.32698/25275>
- Aydoğan, O.B., Uyğur, U. E. (2017). Social life, class system, and alienation in post-World War II England. *AÜDTCF, Journal of Anthropology*, 33, 109-121. https://doi.org/10.1501/antro_0000000343
- Babayeva, U. Omarova, N. (2022). School-based psychosocial support program in Azerbaijan. [Online: <https://www.muallim.edu.az/news.php?id=21432>, Accessed: 23.11.2023]
- Baran, M. A. (2021). Effects of civil war on education in the Republic of South Sudan. *International Journal of Leadership Studies: Theory and Practice*, 4(1), 51-61.
- Baker J.A., Kamphaus R.W., Horne A., Winsor A.P. (2006). Evidence for population-based perspectives on children's behavioral adjustment and needs for service delivery in schools. *School Psychology Review*. Vol. 35. pp. 31– 46.
- Bilgin, R. (2014). Problems of children growing up in conflict and violence environments. *Journal of Social Sciences of Firat University*, 24(1), 135-151. <https://doi.org/10.18069/fusbed.51605>
- Bayramlı, R. (2023). The role of school in personality formation. *Fuyuzat Magazine*. [Online: <https://fuyuzat.az/seksiyyetin-formalasma-sinda-mektebin-rolu/>, Accessed: 24.12.2023]
- Eroğlu, M. (2020). Psychological effects of ethnic identity, war, and migration on children and adolescents. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 4(1), 94-105. <https://doi.org/10.38015/sbyy.721964>
- Ersoy, A.F., Kocaman, F. (2021). Authority limits of school social workers and teachers in studies aimed at student welfare. *International Journal of Social Sciences in Turkish Culture Geography*, 6(1), 79-92.
- GCPEA, (2022). Education under attack. [Online: https://protectingeducation.org/wp-content/uploads/eua_2022_azerbaijan.pdf, Accessed: 23.11.2023]
- Gencer, T.E. (2017). An evaluation on the relationship between migration and education: Educational needs of Syrian children and difficulties encountered in their schooling process. *International Journal of Social Research*, 10, 839-851. <http://dx.doi.org/10.17719/jjsr.20175434652>
- ICRC, (2021). Nagorno-Karabakh conflict: Building mental health [Online: <https://www.icrc.org/en/document/nagorno-karabakh-conflict-mental-health-resilience-communities>, Accessed: 23.11.2023]
- Institute of Education of the Republic of Azerbaijan (April-May 2021). Provision of school-based psychosocial support to children and adolescents in emergency situations. [Online: [https://www.arti.edu.az/nodupload/editor/files/Hesabat%20\(Aprel-may%202021\).pdf](https://www.arti.edu.az/nodupload/editor/files/Hesabat%20(Aprel-may%202021).pdf), Accessed: 23.11.2023]

- İbrahimova, L. (25, 26 October 2022). The great pains of little hearts... [Online: <https://525.az/news/204130-kicik-ureklerin-boyuk-derdleri>, Accessed: 23.11.2023]
- İncekar, M. Ç., Yıldız, S. (2022). Health problems of children affected by war: A systematic review. *Journal of Health Sciences, Yüksek İhtisas University*, 3, 62-68. <https://doi.org/10.51261/yiu.2022.00049>
- Jordans, M., Broek, M., Brown, F., Coetzee, A., Ellermeijer, R., Hartog, K., Steen, F., and Kenneth, E., Supporting, M. (2018). Children Affected by War: Towards an Evidence Based Care System. In book: *Mental Health of Refugee and Conflict-Affected Populations* (261-281), https://doi.org/10.1007/978-3-319-97046-2_13
- Karakoç, S. (2022). The impact of war on children. *Journal of Clinical Psychiatry*, 25, 3-4. <http://doi.org/10.5505/kpd.2022.03323>
- Kinley, S., Wangmo, S., Dorji, D. (2020). Impact of Classroom Wellbeing on Student Learning: Bhutanese Students' Perceptions. *Journal of the International Society for Teacher Education*, 24(2).
- Kılıç, G., Özkör, D. (2019). Research report on the education of Syrian children. *Blue Pencil Social Solidarity and Assistance Association*, 5(1-65).
- Liu, W., Mei, J., Tian, L., & Huebner, E.S. (2016). Age and gender differences in the relation between school-related social support and well-being in school among students. *Social Indicator Research*. doi: 10.1007/s11205-015-0873-1
- Maya Foundation, (2019). Trauma-sensitive school program. [Online: https://www.mayavakfi.org/wp-content/uploads/2020/09/FINAL_Maya-Vakfi_Travmaya-Duyarli-Okul-Programi_RAPOR.pdf , Accessed: 23.11.2023]
- Moulton, S., Gehlbach, H. (2021, March 1). *Panoram well-being survey*. New York, USA.
- Muthanna, A., Almahfali, M., Haider, A. (2022) The Interaction of War Impacts on Education: Experiences of School Teachers and Leaders. *Journal of Educational Sciences* 12(10), 1-15 <https://doi.org/10.3390/educsci12100719>.
- Programme for International Student Assessment (PISA), (2022) *Baku (Azerbaijan) Student Performanc* [Online: <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/country-notes/baku-azerbaijan-20c688c8/>, Accessed: 01.04.2024]
- Sezgin, F., & Tinmaz, A. (2017). School principals', class and social studies teachers' views on the social responsibility role of the school. *TÜBAV Science Journal*, 10(2), 77-92.
- Şahbaz, İ. (2019). *Research Methods: Social Sciences and Business Research*. Baku, TEAS Press Publishing House, 2019, 1-336.
- Şükürbəyli, İ., Faiqoğlu, N. (2016). *Murdered Children*. Baku, Aspoligraph Publishing House, 2016, 1-160.
- Tian, L., Du, M., Huebner, E.S. (2014). Effects of gratitude on elementary school students' subjective well-being in schools: The mediating role of prosocial behavior. *Social Indicator Research*, 122(3), 887-904. doi: 10.1007/s11205-014-0712-9.
- UNICEF Azerbaijan, (2020). *Country Office Annual Report*. [Online: <https://www.unicef.org/media/100476/file/Azerbaijan-2020-COAR.pdf>, Accessed: 23.11.2023]
- UNICEF, (2015). *Syria Education Sector Analysis: The Effects of the Crisis on Education in Areas Controlled by the Government of Syria, 2010–2015*.
- United Nations, (1990). *Convention on the Rights of the Child*. [Online: <https://www.coe.int/az/web/compass/convention-on-the-rights-of-the-child>, Accessed: 23.11.2023]
- Vranda, M.N. (2015). Promotion of Mental Health and Well-Being of Adolescents in Schools - A NIMHANS Model. *Journal of Psychiatry*, 18:303.

'FORREST GUMP' FİLMİNİN KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Analysis of the Movie 'Forrest Gump' in the Context of Acceptance and Commitment Therapy

Şerife KIRATLI

Yakın Doğu Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Lefkoşa - KKTC
Psychology, Near East University, Faculty of Arts and Science, Nicosia - Cyprus
e-posta: serifekiratli2003@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5098-6870>

Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ

Yakın Doğu Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Lefkoşa - KKTC
Psychology, Near East University, Faculty of Arts and Science, Nicosia - Cyprus
e-posta: meryem.karaaziz@neu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0085-612X>

Makale bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 30 Ekim / 30 October

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Kasım / 18 November

Yayın Tarihi / Date Published: 01 Aralık / 01 December

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14253377>

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kıratlı, Ş. & Karaaziz, M. (2024). 'Forrest Gump' Filminin Kabul ve Kararlılık Terapisi Bağlamında İncelenmesi. *IJESOS International Journal of Educational and Social Sciences* 3(2), 149-157

İntihal: Bu makale turnitin.com yazılımınca yazar tarafından taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned with turnitin.com by writer. No plagiarism detected.

İletişim:

e-posta: editor@ijesos.com

Web: www.ijesos.com

Öz: Forrest Gump, yeterince zeki olmadığı düşünölen bir film karakteridir. Ayrıca çocukken bacakları ve sırtında bedensel birkaç problem yaşamıştır. Bu rahatsızlıklarından ötürü yürümek için platin aletler kullanmak durumunda kalmıştır. Bedensel sorunları sebebiyle de baskı altındadır. Forrest, zorbalıktan kaçmak için koşarken bacağındaki platinler açılır. Bu olay Forrest için bir dönüm noktası olur. Deneyimleri sonucunda herhangi bir zorluğa veya zorbalığa maruz kaldığında sadece koşması gerektiğini düşünür. Vietnam Savaşı'na katılır, masa tenisi şampiyonu olur, büyük bir karides şirketi kurar ve sevdiği Jenny ile yolları kesişir. Forrest, tarihin önemli anlarını kendi açısıyla anlatmaktadır. Bu çalışmada Forrest Gump filmini, bilişsel-davranışçı yönteminden gelen post modern terapi kuramı olan Kabul ve Kararlılık Terapisi (KKT) kapsamında yorumlanması hedeflenmiştir. KKT'nin tanımlayıcılarından olan psikolojik esneklik, içsel yaşantıları yargılamadan almayı, ânla temas durumunda olmayı ve değerler doğrultusunda davranış göstermede kararlı olmayı açıklar. Psikolojik esnekliğin karşısında psikolojik katılık bulunmaktadır. Filmde bunlara denk olduğu düşünölen sahneler incelenmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma metotlarından doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu filmin bireyin yaşadığı duygusal zorluklara karşı açık, esnek ve değer odaklı bir yaşam sürdürmede, süreci etkili bir şekilde anlattığı görölmektedir. Bilhassa an ile temas etme ve değerler doğrultusunda yaşama kavrayışlarına uyumlu misaller barındıran filmin, KKT tutumu bağlamında psikolojik danışma aşamalarına da yararlı olacağı düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kabul ve kararlılık terapisi, psikolojik esneklik, psikolojik katılık, an ile temas, Forrest Gump

Abstract: Forrest Gump is a movie character who is thought not to be intelligent enough. He also had several physical problems with his legs and back as a child. Due to these disorders, he had to use platinum devices to walk. He is also under pressure due to his physical problems. While Forrest was running to escape from bullying, the platinums on his legs came loose. This incident was a turning point for Forrest. As a result of his experiences, he thought that he should just run when he was exposed to any difficulty or bullying. He joined the Vietnam War, became a table tennis champion, founded a large shrimp company and crossed paths with his beloved Jenny. Forrest narrates important moments in history from his own perspective. In this study, it was aimed to interpret the movie Forrest Gump within the scope of Acceptance and Commitment Therapy (ACT), a postmodern therapy theory derived from the cognitive-behavioral method. Psychological flexibility, one of the descriptors of ACT, explains accepting inner experiences without judgment, being in touch with the moment and being determined to behave in accordance with values. Psychological flexibility is the opposite of psychological rigidity. Scenes in the movie that are thought to be equivalent to these were examined. In this study, the document analysis method, one of the qualitative research methods, was used. It is seen that this film effectively describes the process of an individual living an open, flexible and value-oriented life against the emotional difficulties they experience. It is thought that the film, which contains examples that are compatible with the concepts of contacting the moment and living in accordance with values, will also be useful in the psychological counseling stages in the context of the KKT attitude.

Key Words: Acceptance and Commitment Therapy, Psychological flexibility, Psychological participation, Contact with the moment, Forrest Gump

1.GİRİŞ

Kısaca KKT olarak bilinen Kabul ve Kararlılık Terapisi (Acceptance and Commitment Therapy), bilişsel davranışçı teori kapsamında «üçüncü dalga» veya «üçüncü kuşak» biçiminde adlandırılan psikoterapi tutumudur (Esen & Yavuz, 2020). Üçüncü dalga davranışçı tedavilerin yanında diyalektik davranışçı terapisi (Linehan 1993), farkındalık temelli bilişsel terapi (Segal ve ark. 2002) ve kabul ve kararlılık terapisi (Hayes ve Strosahl 2004) literatürdeki bilindik seçeneklerdir. Son yıllarda kurumsal çalışmalar ve uygulamalarla netleşmeye başlayan kabul ve kararlılık terapisi, üçüncü dalga davranışçı terapiler arasında sayılır (Hayes, 2016). 1980'lerde Kabul ve Kararlılık Teorisi, istenilmeyen düşünce, duygu ve fiziksel tecrübelerden kurtulmanın büyük problemler yaratabileceği düşüncesiyle ortaya çıkmış ve bu bağlamda kabullenme ve incelemeye dayalı bir disiplin geliştirilmiştir (Murdock, 2013). KKT' nin başlıca hedefi tatmin edici yaşama hedefiyle bireyin içsel tecrübeleriyle bağlantısını tasarlamaktır. Bu da psikolojik esneklik derecesinin yükseltilmesiyle olasıdır. Psikolojik esneklik altı aşamadan oluşmaktadır; kabul, bilişsel ayrışma, bağlamsal benlik, an ile temas, değerlerle temas ve değerler doğrultusunda davranışlar (Kul ve Türk, 2020). Bunun yanında KKT'nin psikopatolojiyi tanımlarken vurguladığı psikolojik katılık da söz konusudur (Yavuz, 2015). Psikolojik katılık yaşantısal (deneyimsel) kaçınma, bilişsel birleşme, kavramsal benliğe bağlanma, an ile temasın kaybolması, değerlerle kurulan bağın zayıflaması ve işlevsiz davranışları barındırmaktadır (Bilgen, 2021).

Literatürde diğer tedavi teorileri ile yapılan film analizleri gözden geçirildiğinde bilişsel davranışçı terapi (Boyacı ve İlhan, 2016; Öztürkler ve Karaaziz, 2021), gerçeklik terapisi (Tümlü ve Voltan Acar, 2014), feminist terapi (Urfa ve Urfa, 2018), varoluşçu terapi (Sakızcioğlu ve Voltan Acar, 2016), akılcı duygusal davranışçı terapi ve bilişsel terapi (Yıldız, 2020) kapsamında yapılan incelemelere saptanmıştır. Buna ek olarak filmlerin incelendiği araştırmaların çoğunlukla aile terapileri bağlamında incelendiği gözlemlenmiştir (Bayram & Özkamalı, 2020).

Gerçek dünya ve hayali dünyayı sentezleyen filmler, izleyici üstünde tesirli olmaktadır. İzleyici, filmde olan olay ve karakterlerle bir ilişki inşa eder (Bostancıoğlu ve Kahraman, 2017). Psikolojik tedavi çerçevesinde incelendiğinde, bireyin kurduğu bu ilişkinin izlenen filme uygun onarıcı yönünün gerçekleşeceği söylenebilir. Dolayısıyla "Forrest Gump" filminin KKT minvalinde psikolojik danışma aşamasında faydalanılabileceği ön görülmektedir.

Bu çalışmada gaye, "Forrest Gump" filminin kabul kararlılık tedavisi kapsamındaki psikolojik esneklik ve psikolojik katılık şekillerinin ana hatlarıyla değerlendirilmesidir. Dolayısıyla çalışma kapsamında psikolojik esneklik ve psikolojik katılık kavramları "Forrest Gump" filminde denk geldiği ön görülen kısımlarıyla birlikte incelenmektedir.

2. YÖNTEM

"Forrest Gump" filminin Kabul ve Kararlılık Terapisi (KKT) kapsamında incelendiği araştırmada nitel araştırma metodlarından doküman analizi uygulanmıştır. Doküman analizi, araştırma konusunda diğer şahıs veya organizasyonlarca yazılan, hazırlanan veya yaratılan belge, yapım ya da izlerin birleştirilmesi ve incelenmesidir (Seyidoğlu, 2016). Analiz sürecinde yapım, araştırmacı kişi vasıtasıyla değişik vakitlerde üç kez izlenmiş, elde

edilen veriler KKT'nin psikolojik katılık ve psikolojik esneklik tanımları ışığında gruplandırılmıştır.

2.1. Forrest Gump Filminin Özeti ve Demografik Özellikleri

Forrest Gump, düşük bir IQ'ya sahip olmasına rağmen hayatı boyunca insanüstü başarı elde eden saf ve iyi kalpli bir adamdır. Forrest çocukluğunda bacaklarıyla alakalı bedensel problemler çekmiştir. Bu nedenle çocukluk yıllarında sağlıklı şekilde yürümek için platin aletler kullanması gerekmiştir. Sağlık durumundan dolayı sürekli kırıci tutumlarla karşılaşmıştır. Forrest, ona zorbalık yapan çocuklardan uzaklaşmak için koşar ve bacaklarındaki platinler birden açılır. Onu kimse yakalayamaz. Forrest için bu olay bir dönüm noktası olur. Bu deneyim sonrasında herhangi bir zorluğa veya zorbalığa maruz kaldığında sadece koşması gerektiğini düşünür. Film, Forrest' in çocukluğundan yetişkinliğine kadarki sevgi, dostluk, sadakat ve azim dolu hayatını anlatır. Forrest, biricik aşkı Jenny Curran'a olan sevgisini asla kaybetmez ve hayatı boyunca ona ulaşmaya çalışır. Forrest zaman içinde Vietnam Savaşı'na katılır, bir pinpon şampiyonu olur, bir karides avcısı olarak başarılı bir kariyer yapar ve sonuçta ünlü bir koşucu haline gelir. Bu aşamada Forrest, ABD' dek ki önemli olaylara (John F. Kennedy suikastları, Watergate skandalı, Vietnam Savaşı bildirileri,...) doğrudan ya da dolaylı olarak katılmakta ve hatta bazı ünlü kişilerle tanışmaktadır. Forrest' in en büyük amacı Jenny' ye erişmektir. Gump tamamen rastlantıyla Vietnam savaşına ve Amerika'nın mühim vakalarına tanık olur ve bir kısmında rol alır. Yalnız eylemlerinin çok önemli sonuçlar var ettiğinden bir haberdir.

"Forrest Gump" filminin bazı demografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. "Forrest Gump" Filminin Demografik Özellikleri:

Yönetmen-Senarist: Robert Zemeckis ve Eric Roth

Oyuncular: Tom Hanks, Robin Wright, Gary Sinise, Mykelti Williamson,...

Yayın Yılı: 1994

Türü: Dram ve romantik komedi

2.2. Araştırma ve Yayın Etiği

Yapılan çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi"nde belirtilen kurallara uyulmuştur. Yönergenin "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlıklı 2. bölümünde belirtilen eylemlere de riayet edilmiştir.

2.2.1. Etik kurul izni

Bu araştırma etik kurul izni gerektirmemektedir.

3. BULGULAR

3.1. Yaşantısal Kaçınma ve Kabul

Yaşantısal kaçınma, kişilerin rahatsız edici düşüncelerden, duygulardan veya anılardan kaçınmak amacıyla uyguladığı davranışları anlatmaktadır. Bu kaçınma, genellikle kişinin duygusal yükünü hafifletmek için kullanılır ancak uzun dönemde sorunların çözülmesine

ket vuran daha başka problemler çıkarabilir (Hayes ,2006). Filmin ilk anlarında (14'16) Forrest, okula başladığında sık sık zorbalığa maruz kalır. Bu durum, onun sosyal ortamlardan uzaklaşmasına neden olur. Özellikle, okula gitmekten korkması ve sosyal ilişkilerdeki zorlukları, yasantısal kaçınmanın bir örneğidir. Ayrıca Jenny (45'47), Forrest'in hayatında önemli bir figürdür ancak ilişkileri karmaşıktır. Jenny' nin kendi travmaları ve korkuları nedeniyle Forrest'ten uzaklaşması onun yasantısal kaçınma stratejilerini temsil eder. Jenny, Forrest'tan kaçarken kendi sorunlarıyla yüzleşmekte zorlanır. Kabul, bireylerin yaşadığı zorlukları, duygusal acıları ve stresli durumları olduğu gibi kabul etmeleri anlamına gelir. Bu yaklaşım kişinin var olan durumunu değiştirmeye çalışmaktan ziyade, onunla barışık olmayı öncelik etmesini içerir (Keng , 2011). Forrest'in filmin son sahnelerine doğru (1'34") Bubba'nın ölümünü kabul etmesi onun kayıplarla nasıl başa çıktığını gösterir. Bu sahnede Forrest'in acıyı kabullenmesi ve onun hatırasını yaşatmaya karar vermesi kabul temasıyla örtüşür.

3.2. Bilişsel Birleşme ve Bilişsel Ayrışma

Bilişsel birleşme, bireylerin düşüncelerini ve duygularını içselleştirmesi durumudur. KKT bağlamında bu, düşüncelerin gerçeklik olarak algılanması ve bireyin bu düşüncelere aşırı bağlı hale gelmesi anlamına gelir. Örneğin "Ben başarısızım" düşüncesine inanmak, kişinin özsaygısını düşürebilir ve harekete geçmesini engelleyebilir (Hayes,2004). Filmde Forrest (15'20), çocukken sürekli olarak zorbalığa uğrar. "Benim aklım yok" gibi düşünceleri kendince benimser. Ayrıca, savaşta yaşadığı travmalar ve kayıplar (70'5), Forrest'in "Ben bu durumu asla aşamam" gibi düşüncelere kapılmasına sebep olur. Forrest'in yaşadığı duygularla bütünleştiği bir durum söz konusudur. Bilişsel ayrılma, bireylerin düşüncelerini ve duygularını dışarıdan gözlemlene becerisidir. KKT'de bu durum düşüncelerin birer olay olarak görülmesi ve bu düşüncelere olan bağlılığın azaltılması anlamına gelir. Örneğin, "Bu düşünce var, ama bu beni tanımlamaz" şeklinde bir yaklaşım geliştirmek bireyin daha esnek ve uyumlu olmasına yardımcı olabilir (Dahl, 2006). Forrest'in koşmaya başladığı sahneler (90:5) ve koşarken yaşadığı özgürlük ve kendini bulma anları bilişsel ayrılma sürecini yansıtmaktadır.

3.3. Kavramsal Benliğe Bağlanma ve Bağlamsal Benlik

Kavramsal benliğe bağlanma, bireyi ve kimliğini şekillendirirken içselleştirdiği düşünce ve inançların bir parçası olarak değerlendirilir. Birey, kendi kimliğini tanımlarken sosyal çevresi, geçmiş deneyimleri ve bireysel değerleriyle etkileşimde bulunur. Bu bağlanma bağlamsal benlik bireyin kendine dair inançlarının ve öz-imağının nasıl şekillendiği ile ilişkilidir. Kavramsal benliğe bağlanma, bireyin kendi benlik algısını ve sosyal kimliğini oluşturan yapı taşlarını da belirler (Markus,1987). Filmde bu duruma karşılık gelen sahnelerde ise (1'7 ve1'15) özellikle savaş sırasında, Forrest arkadaşlarını kurtarmaya çalışırken kendine dair inançlarını ve değerlerini gözden geçirmektedir. Bu durum, onun kimlik gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır. (1'2 ve 1'15) Jenny'nin hayatındaki değişimler ve Forrest ile olan ilişkisi, onun kendini tanımlama formunu etkiler. Jenny'nin sorunlarıyla yüzleşmesi, Forrest'in kimliğine dair kavramlarını şekillendirir. Bağlamsal Benlik, bireyin kendisini belirli bir sosyal, kültürel veya durumsal bağlam içinde nasıl betimlediğine dair bir ifadedir. Birey bulunduğu ortama, sosyal çevresine ve etkileşimde bulunduğu kişilere bağlı olarak farklı kimlik ve roller benimseyebilir. Bu durum bireyin

benlik algısının dinamik ve değişken olduğunu gösterir (Schwartz, 2010). Filmde ise (10'12) annesi, Forrest'e hayatın zorluklarıyla başa çıkmayı öğretirken, bu öğretiy onun kendi kimliğini ve sosyal rollerini nasıl öğrendiğini etkiler. Bu sahne, bağlamsal benliğin gelişiminde aile dinamiklerinin önemini gösterir. Ayrıca, (1'20"21) Forrest'in iş yaşamındaki farklı deneyimleri (örneğin, ping pong oynaması ve shrimp business) onun çeşitli sosyal bağlamlarda nasıl bir kimlik geliştirdiğini ve bu süreçteki değişiklikleri yansıtır.

3.4. Anla Temasının Kaybolması ve Anda Olma

An ile Temasının Kaybolması, bireylerin mevcut anı deneyimleme gücünün azalması veya tamamen kaybolması durumunu tasvir eder (Keng, 2011). Bireylerin duygusal deneyimlerini tam olarak yaşayamamalarına, ilişkilerinde kopukluk hissetmelerine ve genel yaşam kalitelerinde düşüşe yol açabilir. Savaş sırasında Forrest (15"21), çevresindeki olay içinde kendini kaybeder ve anı yaşamak yerine hayatta kalma içgüdüğü ile hareket eder. Bu sahnede, mevcut an ile bağlantısının zayıfladığı görülür (11"21). Jenny, Forrest ile konuşurken geçmişteki travmaları ve kaygılarıyla boğuşmaktadır. Bu sahnelerde onun mevcut an ile temasının kaybolduğu ve geçmişe takılı kaldığı açıkça görülmektedir (1'23"20.) Forrest'in annesi hastalandığı dönemde onunla geçirdiği zaman diliminde Forrest, anı yaşamak yerine kaygı ve üzüntü ile doludur. Bu, onun an ile olan temasını zayıflatır. Bu sahneler, Forrest Gump'ın an ile temasının kaybolduğu anları ve bunun duygusal etkilerini yansıtan önemli noktaları temsil eder. Anda olma, bireylerin mevcut anı farkında olarak deneyimlemeleri, düşüncelerini, duygularını ve beden duyularını yargılamadan kabul etmeleri anlamına gelir (Khoury, 2015). Forrest, kendi karides şirketini kurma sürecinde anı yaşar ve her adımı bilinçli bir şekilde deneyimler. Bu sahnede bulunduğu anın tadını çıkarır (1'15) ve Forrest'in koşarken çevresini gözlemlemesi, anı deneyimlemesi ve zihnini boşaltması, anda olmanın güçlü bir yansımasıdır (1'45). Bu sahneler, Forrest Gump'ın anda olma temasını deneyimlediği farklı anları ve bu deneyimlerin onun yaşamındaki önemini gösterir.

3.5. Değerlerle Kurulan Bağın Zayıflaması ve Değerler

Değerlerle Kurulan Bağın Zayıflaması, bireylerin öz değerleri ve inançlarıyla olan ilişkilerinin azalmasını veya kaybolmasını ifade eder. Bu durum, bireylerin kendi yaşamlarında anlam ve yön bulmada zorluk yaşamalarına neden olabilir. Değerler, bireylerin hayatlarını yönlendiren temel öğeler olup, karar verme süreçlerini ve davranışlarını etkiler. Bağların zayıflaması, bireylerin kendilerini ve hedeflerini kaybetmelerine de yol açabilir. (Tay, L.& Diener, 2011). (67') Forrest' in annesi, ona değerlerini öğretmeye çalışırken, Forrest' in bu değerlere bağlı kalma çabası ve ailesini önemsendiği görülür. Annesinin kaybı, bu değerlerle olan bağının zayıflamasını simgeler. (10'12) Savaş ortamı, Forrest ve arkadaşlarının değerlerini sorgulamasına neden olur. Hayatta kalma içgüdüğü, moral değerlerin zayıflamasına yol açar. Bu sahneler, Forrest Gump filminde değerlerle kurulan bağın zayıflaması ve değerlerin önemi konusundaki dinamikleri yansıtan önemli anları temsil etmektedir.

3.6. İşlevsiz Davranışlar ve Değerler Doğrultusunda Davranışlar

İşlevsiz Davranışlar, bireylerin içsel deneyimlerinden (duygular, düşünceler, vb.) kaçınmak veya bunların üstesinden gelmek maksadıyla gösterdikleri davranışlardır. İşlevsiz davranışlar genellikle anlık rahatlama sağlasa da uzun vadede bireyin hayat biçimine olumsuz etki edebilir. Stres veya kaygı hissettiğinde bireyin sosyal ortamlardan kaçınması veya alkol tüketmesi, işlevsiz davranışlar arasında bulunur. (Hayes, 2012).

Değerler Doğrultusunda Davranışlar ise bireylerin kendi belirledikleri değerlerine uygun olarak sergiledikleri faaliyetlerdir. KKT çerçevesinde, bireylerin değerleri kapsamında hareket etmeleri teşvik edilir. Bu, bireylerin anlamlı ve tatmin edici bir yaşam sürmelerine yardımcı olur. Bireyler, değerlerine uygun davranışlar sergileyerek, içsel deneyimlerinin yönetimini daha sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilirler (Wilson & Murrell 2004). Forrest Gump filminde "işlevsiz davranışlar" ve "değerler doğrultusunda davranışlar" temalarının öne çıktığı bazı sahneler şunlardır (81'). Söz gelimi Forrest, annesinin hastalığı sırasında duygusal olarak zorlu bir dönem geçirir. Bu dönemde, kaygı ve kederle başa çıkmak için işlevsiz davranışlar sergileyebilir, ancak kendi değerleri doğrultusunda ona olan sevgisi ve saygısı onu ileriye taşır (67' ve 75'). Forrest, savaş sırasında arkadaşlarını kurtarmaya çalışırken, savaşın getirdiği zorluklar karşısında değerlerine sıkı sıkıya bağlı kalır. İşlevsiz davranışlar yerine, cesurca hareket ederek kendi değerleri doğrultusunda kararlar alır.

4. SONUÇ

"Forrest Gump" filmi, kabul-kararlılık terapisi (KKT) açısından bakıldığında birçok önemli mesaj taşımaktadır ve bu konu üzerine yoğunlaşmış olduğu söylenebilir. Bu çalışmada Forrest Gump filminin KKT analizinin yapılması amaçlanmıştır. Forrest Gump, zekâ düzeyi devlet okuluna bile alınmayacak kadar az olan ve bedensel problemlere sahip bir çocuğun, hayatın ona getirdiği kötü ve iyi yada şaşırtıcı ve olağanüstü galibiyetler kazanmasını ele almış bir kitaptan uyarlanmış filmidir. Bu filmde kabul ve kabullenmenin önemi sorgulanmıştır. Forrest Gump hayatı boyunca aşk, arkadaşlık ve kendini kabullenme temalarına yoğunlaşmaktadır. Filmde duyguların kabulü olarak Forrest, hayatı boyunca birçok zorlukla ve kayıplarla karşı karşıya kalmaktadır, ancak zamanla bunları kabul eder. KKT'de de benzer şekilde yaşanmışlıkların kabul edilmesi, duygularla başa çıkmaya ve daha sağlıklı bir şekilde hayat yolunda ilerlemeye yardımcı olur. Forrest, yaşadığı acıları kabul ederek yola devam etmeyi öğrenir. Filmin izleyiciye mesajı da bu şekilde özetlenebilir.

Sonuç olarak, "Forrest Gump", kabul-kararlılık terapisi çerçevesinde sadece bireysel dayanıklılığı değil aynı zamanda insan ilişkilerini ve bağ kurmanın önemini de altı çizmektedir. Film, Forrest'ın kabul etme ve harekete geçme süreçlerinin birleşimini göstererek, izleyicilerin kendi yaşam yolculuklarında rehberlik edebilecek bir nitelik taşımaktadır. İncelenen "Forrest Gump" filmi KKT' nin ana bileşenlerine uygun sahneler bulduğundan bu teorinin temel alındığı psikolojik danışmanlık aşamalarına yararlı olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Bayram, F., & Özkamalı, E. (2020). Sinema terapi: Aile danışmanlığı alanında sinema terapi çalışmalarının incelenmesi. OPUS International Journal of Society Researches, 16(28), 1319-1341.

- Bostancıoğlu, B., & Kahraman, M. E. (2017). Sanat terapisi yönteminin ve tekniklerinin sağlık iyileştirme gücü üzerindeki etkisi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 5(2), 150-162.
- Boyacı, M., & İlhan, T. (2016). Bilişsel davranışçı terapi yaklaşımının film analizi yöntemiyle incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 734-746
- Bilgen İ. (2021). Terapide psikolojik esneklik kabul ve adanmışlık terapisi. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Bishop, S. R., Lau, M., Carson, S. H., & Williams, J. M. G. (2004). Mindfulness: A potential approach to reduce stress and enhance coping in cancer patients. *Journal of Psychosomatic Research*, 57(1), 67-72
- Esen, F. B., Yavuz, K. F., Nalbant, A., İlkay, Ş., & Burhan, H. Ş. (2020). Değer kartları. İstanbul: LiteraYayıncılık.
- Hayes, S., & Smith, S. (2021). Zihninden çık hayatına gir (N. Yavuz, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık. (2005)
- Hayes, S. C., Luoma, J. B., Bond, F. W., Masuda, A., & Lillis, J. (2006). Acceptance and commitment therapy: Model, processes and outcomes. *Behaviour Research and Therapy*, 44(1), 1-25.
- Keng, S. L., Smoski, M. J., & Robins, C. J. (2011). Effects of mindfulness on psychological flexibility. *Journal of Counseling Psychology*, 58(2), 252-260.
- Keng, S. L., Smoski, M. J., & Robins, C. J. (2011). Effects of mindfulness on psychological flexibility. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 33(3), 373-380.
- Khoury, B., Lecomte, T., Fortin, G., Massoud, F., & Therien, P. (2015). Mindfulness-based therapy: A comprehensive meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 33(6), 763-771.
- Markus, H., & Wurf, E. (1987). The dynamic self-concept: A social psychological perspective. *Annual Review of Psychology*, 38(1), 299-337.
- Murdock, N. L. (2013) Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları (2. Basım) (F. Akkoyun Ed.). İstanbul: Nobel Yayın. (2008)
- Öztürkler, M., & Karaaziz, M. (2021). Beyaz Şeytan filminin bilişsel davranışçı psikoterapi perspektifinden değerlendirilmesi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 3(4), 298-303.
- Sakızcıoğlu, S., & Voltan Acar, N. (2016). Uzak Filmi'nin varoluşçu terapinin temel kavramları açısından değerlendirilmesi. *Journal of International Social Research*, 9(43), 1288-1297.
- Seyidoğlu, H. (2016). Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı. Güzem Can Yayınları.
- Schwartz, S. J., & Unger, J. B. (2010). The Role of Identity in Adolescent and Young Adult Substance Use: A Developmental Perspective. *Journal of Adolescent Health*, 46(4), 207-215.
- Urfa, O., & Urfa D.T. (2018). Dangkal filminin feminist terapi yaklaşımına göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 1307-9581.
- Tay, L., & Diener, E. (2011). Needs and Subjective Well-Being Around the World. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 354-365.
- Wilson, K. G., & Murrell, A. R. (2004). Values Work in Acceptance and Commitment Therapy: Setting a Course for Behavioral Activation. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, 1(1), 44-63.
- Yıldız, Y. (2020). 'Amerikan Güzeli' filminin akılcı duygusal davranışçı terapi ve bilişsel terapinin bazı kavram ve görüşleri açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 219-232.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Bu çalışma, Forrest Gump filminde bulunan konuları Kabul ve Bağılılık Terapisi (ACT) açısından incelemeyi amaçlamaktadır. ACT, bilişsel-davranışçı terapilerin "üçüncü dalgasının" bir temsilcisi olarak kabul edilir ve bireylerin psikolojik esnekliğini artırmayı amaçlar. Filmde Forrest Gump, zekâsı düşük olmasına rağmen hayatı boyunca birçok olağanüstü başarıya imza atan naif bir karakterdir. Çocukken yaşadığı fiziksel sorunlar ve zorbalık deneyimleri hayatında önemli bir dönüşüm yaratır. Koşma eylemi onun için sadece fiziksel bir kaçış değil, aynı zamanda duygusal zorluklar için bir başa çıkma mekanizması haline gelir. Eylem kapsamında ele alınan kavramlar arasında psikolojik

esneklik, içsel deneyimlerin kabulü, anda olmak ve değerlerle yaşamak gibi unsurlar yer almaktadır. Film, bu unsurları somut örneklerle sergileyerek bireyin duygusal zorluklarla nasıl başa çıktığını ve bu süreçte nasıl bir kimlik geliştirdiğini gözler önüne seriyor. Örneğin Forrest' in yaşadığı zorbalığa karşı geliştirdiği koşu stratejisi, yargılamadan kabul etme ve o anda kalma yeteneğini simgeliyor. Ayrıca savaş deneyimi ve kayıplarıyla yüzleşmesi psikolojik dayanıklılığın başka bir boyutunu da gösteriyor. Nitel bir araştırma yöntemi olarak belge analizi tekniğini kullanan çalışma, filmdeki belirli sahneleri Eylem kavramlarıyla ilişkilendirmektedir. Bu bağlamda filmde yaşanan olaylar ve karakterler arasındaki etkileşimler psikolojik esneklik ve katılımın nasıl terbiyeli şekillendiğini ortaya koyuyor. Forrest'in duygusal kabulü, kayıplarla başa çıkma şekli ve ilişkilerindeki bağlılık izleyiciye önemli mesajlar iletir. Sonuç olarak, Forrest Gump filmi sadece Eylem çerçevesinde bireysel dayanıklılığı değil, aynı zamanda insan ilişkilerinin ve değerlerle yaşamının önemini de vurguluyor. Bu film psikolojik danışma süreçlerine yön verebilecek derinlemesine bir bakış açısı sunuyor. Çalışma, bu temaların analizinin psikolojik danışma aşamalarına nasıl kapsamlı olunacağı konusunda önemli bir kaynak olacağını ifade etmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

This study aims to examine the issues in the movie Forrest Gump in terms of Acceptance and Commitment Therapy (ACT). ACT is considered a representative of the "third wave" of cognitive-behavioral therapies and aims to increase the psychological flexibility of individuals. In the movie, Forrest Gump is a naive character who achieves many extraordinary successes throughout his life despite his low intelligence. The physical problems and bullying he experiences as a child create a significant transformation in his life. The act of running becomes not only a physical escape for him, but also a coping mechanism for emotional difficulties. The concepts addressed within the scope of the action include psychological flexibility, acceptance of inner experiences, being in the moment and living with values. The movie demonstrates these elements with concrete examples, revealing how an individual copes with emotional difficulties and how an identity is developed in this process. For example, the running strategy Forrest develops against bullying symbolizes the ability to accept without judgment and stay in the moment. In addition, his war experience and facing losses show another dimension of psychological resilience. Using the document analysis technique as a qualitative research method, the study associates certain scenes in the film with the concepts of Action. In this context, the events experienced in the film and the interactions between the characters reveal how psychological flexibility and rigidity are shaped in a disciplined manner. Forrest's emotional acceptance, the way he copes with losses and the commitment in his relationships convey important messages to the audience. As a result, the film Forrest Gump emphasizes not only individual resilience within the framework of Action, but also the importance of human relationships and living with values. This film offers an in-depth perspective that can guide psychological counseling processes. The study states that the analysis of these themes will be an important source on how to be comprehensive in psychological counseling stages.

TÜRK SOSYOLOJİK DÜŞÜN GELENEĞİNDE TARİHSELÇİLİĞİN GEREKLİLİĞİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Opinions on the Necessity of Historicalism in Turkish Sociology Tradition of Thought

Hüseyin TAŞLI

Dr., Sosyoloji Anabilim Dalı, Malatya Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
PhD. / Sociology / Malatya Governorship Social Assistance and Solidarity Foundation
huseyintasli18@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5774-9205>

Makale bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 02 Kasım / 02 November

Kabul Tarihi / Date Accepted: 13 Kasım / 13 November

Yayın Tarihi / Date Published: 01 Aralık / 01 December

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14253456>

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Taşlı Hüseyin (2024). Türk Sosyolojik Düşün Geleneğinde Tarihselçiliğin Gerekliliğine İlişkin Görüşler. *IJESOS International Journal Of Educational and Social Sciences* 3(2), 158-168

İntihal: Bu makale turnitin.com yazılımınca yazar tarafından taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned with turnitin.com by writer. No plagiarism detected.

İletişim:

e-posta: editor@ijesos.com

Web: www.ijesos.com

Öz:

Sosyal olaylar, tekrarlanamadıkları için doğa olaylarından farklılaşmışlardır. Bu yüzden toplumdaki yapısal sorunlar, bazı unsurlar göz önünde bulundurularak incelenmişlerdir. Dolayısıyla yapısal sorunları incelemenin metotları da farklılık göstermiştir. Sosyolojik düşün geleneğinde yapı konusu üzerinde en fazla durulan kavramlardan biridir. Spencer, Durkheim ve yapısalci teorinin temsilcileri, insan eylemlerinin gerçekleştiği alan, mekân ve yapının insan eylemleri karşısında önceliğini ve insan eylemlerini anlamının temel şartının yapı analizi olduğunu düşünmüşlerdir. Bu noktada yapısöküm veya yapıbozum ile bir bütünün nasıl yapılandığı anlaşılmasına çalışılmıştır. Türk sosyolojisinde toplumsal yapı analizlerinde çoğunlukla yapısal fonksiyonalist ve diyalektik materyalist modeller kullanılmıştır. Bu çalışmalar toplumsal yapı incelemelerinde tarihi göz ardı ettikleri için eleştirilmişlerdir. Bu analizlerin sosyal çalışmaları tasvirciliğe indirgediği düşünülmüştür. Çalışmada, sosyal yapı ve yapısalci teori açıklandıktan sonra Türk sosyolojisindeki yapısal analizlerde tarihselci metodun neden gerekli olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle çalışma, literatür taramasına dayalı nitel bir araştırmadır. Bu makaleyle, sosyal yapı sorunlarının nasıl incelenmesi gerektiğini yönelik bir araştırma yapılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Yapı, Yapısalcılık, Tarihsel Yaklaşım.

Abstract:

Social phenomena differ from natural phenomena in that they cannot be repeated. Therefore, structural problems in societies have been examined by considering some factors. Therefore, the methods of examining structural problems have also differed. In sociology, structure is one of the most emphasized concepts. Spencer, Durkheim and the representatives of structuralist theory considered that the priority of the space, space and structure in which human actions take place over human actions and the basic condition for understanding human actions is structure analysis. At this point, it has been tried to understand how a whole is structured by deconstruction or deconstruction. In Turkish sociology, structural functionalist and dialectical materialist methods was used in the analysis of social structure. These studies has been criticized in analyses of social structure ignore history. These analyses were thought to reduce social studies to descriptivism. In this study, after explaining the structure, social structure and structuralist theory, it was tried to explain why the historicist method is necessary in structural analysis in Turkish sociology. In this respect, the study is a qualitative research based on literature review. With this article, it is aimed to conduct a research on how social structure problems should be examined.

Key Words: Social Structure, Structuralism, Historical Approach.

Giriş

Türk toplumunun yapısal sorunlarının nasıl incelenmesi gerektiğine ilişkin tartışmalar uzun süre devam etmiştir. Birinci, ikinci kuşak ve sonraki Türk sosyologları toplumsal yapı analizlerini Batılı metotlar çerçevesinde açıklama yoluna gitmişlerdir. Milliyetçi, muhafazakâr, Batıcı hangi kimliğe sahip olursa olsun bu sosyologlar Batılı bir akımın temsilciliğini yapmışlar ve Türk toplumunu Batılı formlar üzerinden tanımlamışlardır. Yapısal fonksiyonel yaklaşımı kullanan sosyologlar, diyalektik materyalist yaklaşımı kullanan sosyal bilimcileri eleştirmiştir. Batı'daki tartışmalar benzer şekilde Batılı yaklaşımların Türk sosyolojisindeki temsilcileri arasında da bu tartışmalar süre gelmiştir.

Toplumsal yapı analizlerinde sosyologlarımız tarafından Batılı yaklaşımların kullanılması normal bir durumdur. Çünkü, mevcut bilim, Batı menşelidir ve bu bilim, Batı'daki toplumsal kaosu düzen lehine değiştirmek için ortaya çıkmıştır. Türk sosyologları da bu bilimle Osmanlı Devleti'ndeki yıkılışı engellemeye çalışmışlardır. Bu noktadaki temel yanılma, Batılı kalıpların günahıyla sevabıyla alınması, kullanılması veya Türk toplum yapısına uyumunun test edilmemesidir. Örneğin, yapısalizm ya da yapısal fonksiyonalizm köklü bir tarihi olmayan Amerikan toplum yapısını gayet iyi açıklamıştır. Benzer şekilde diyalektik materyalizm, feodalite, sanayileşme aşamalarından geçmiş modern Batı toplumlarını iyi analiz etmiştir. Bu yaklaşımların, kavramlarının, kalıplarının, yöntemlerinin benzer toplumsal değişimler geçirmemiş, bazı sosyologlar tarafından Doğulu şeklinde nitelenen Türk toplumunu açıklamada yetersiz kaldığı görülmüştür.

Türk toplumunun yapısal analizi ve nasıl yapılacağı sorusu bu noktada gündeme gelmiştir. Sosyal bilimcilere göre, Türk toplumundaki sosyal olaylar, geçmişin ürünüdür. Bu yüzden Orta Asya'daki Türk toplum yapısı, Selçuklu ve Osmanlı devlet yapısı, İslamiyet'in Türk bireyi üzerindeki etkisi anlaşılmadan Türk toplum yapısına ilişkin doğru analizler yapılamayacaktır. Bu bağlamda Türk toplum yapısını açıklamada Annales Okulu'nun tarihselci metodu öne çıkarılmıştır.

Türk toplum yapı analizinde tarihsel yaklaşımın kullanılması ne kadar gerekli ise yapısal fonksiyonalizmin, diyalektik materyalizmin analizlerde ortaya çıkaracağı eksiklikler bu çalışmanın konusu olmuştur. Çalışmada ilk olarak yapı ve toplumsal yapı kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra yapı analizlerinde Batılı ve Türk sosyologlarının önerileri sıralanmıştır.

1. Bir İnceleme Konusu Olarak Yapı

Yapı, sosyal bilimciler tarafından önemsenmiş ve tanımları üzerinde uzlaşa sağlanamamış bir kavramdır. Öneminden olsa gerek Herbert Spencer, Emile Durkheim, Talcott Parsons gibi birçok sosyal bilimci kavramı açıklamaya çalışmışlardır. Hatta sosyolojinin bu klasik teorisyenlerinin etkisiyle yapısalci teori ortaya konulmuştur.

Herbert Spencer sosyal yapıyı, biyolojik benzetmelerle açıklama yolunu seçmiştir. Spencer, toplumu bir organizmaya benzetmiş ve bireysel ve sosyal organizmaların gelişimleri bakımından benzerlikler gösterdiğinden söz etmiştir. O'na göre hem bireysel hem de sosyal organizmalar büyümüş ve gelişmişlerdir. Basit yapılar olarak başlayan toplum ve organizma, kendi büyümeleri sürecinde yapısal olarak daha karmaşık hale

gelmişlerdir. Spencer'a göre hem toplumun hem de organizmanın büyüklüğünde gelişme oldukça onların yapılarındaki karmaşıklık artmıştır. O'na göre hem toplum hem de organizmada yapısal ilerleyici bir farklılaşmaya işlevsel farklılaşma eşlik etmiştir. Her ikisinde bütünü parçaları karşılıklı birbirine bağlanmıştır. Birindeki herhangi bir değişme diğerini de etkilemiştir. Bütünü hayati sona erse bile parçalar bir müddet daha varlığını sürdürmüşlerdir (Kızılçelik, 2016: 160).

Radcliffe Brown, sosyal yapı unsurlarının, kişiler yani insanlar olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden O, sosyal yapı incelemelerinde zamanın belirli bir anında insanları birbirine bağlayan ve fiilen var olan münasebetler ağını ele almayı gerekli görmüştür. Brown'ın sosyal yapı incelemesinden kastettiği, yapısal formdur. Bu yapısal form, ilişkiler ağının formudur. Brown'a göre, kişiler arasındaki ilişkiler, bu ilişkiler ağının sadece bir parçasını oluşturmuştur. Brown, bu ilişkiler ağına zümrelerin, sınıfların farklılaşmalarından doğan ilişkileri dahil etmeyi gerekli görmüştür. O'na göre, bu ilişkiler ağı içerisinde tek tek ilişkiler, sosyal yapı analizinin konusunu oluşturmamışlardır. Brown, sosyal analizde sosyal yapının devamlılığının dikkate alınması gerektiğini savunmuştur. Bu devamlılık dinamiktir. O'na göre, sosyal yapıda yer alan kişilerin ve grupların ilişkileri zaman içinde değişebilmişlerdir (Korkmaz, 2006: 19).

Talcott Parsons, sosyal yapıyı, sosyal sistem olarak açıklamıştır. O, sosyal sistemin, ilişki normları ile birbirine bağlanmış tali zümrelerden, büyük sistem ve tali zümreler içindeki çeşitli rollerden, tali zümreler ve rolleri idare eden düzenleyici normlardan ve kültür değerlerinden oluştuğunu belirtmiştir. Parsons'a göre, bir sosyal sistem, 1) örnek muhafazası ve gerginlik iradesi, sistem üyelerinin şahsiyetlerinde kültür örneği yaşatacak sosyalleşme mekanizmasına sahip olma, 2) intibak, uyma, sistemin sosyal olan ve olmayan çevresine uyma, 3) gayeye ulaşma, her sistem işbirliğiyle elde edilecek bir veya daha fazla gayeye sahip olma, 3) bütünleşme, ünitelerini karşılıklı birbirine bağlama gibi dört fonksiyona sahip olmuştur (Korkmaz, 2006: 25).

Ferdinand de Saussure, Claude Levi-Strauss, Jean Piaget ve Roland Barthes gibi yapısalcılara göre, her şey yapılardan oluşmuştur. Yapı, bir dizge niteliği taşımıştır. Toplum, çeşitli düzeylerde bir yapılar bütününe kapsamıştır. Onlar, bu düzeyleri, (1) bireyleri çeşitli kanunlara göre düzenleyen aile dizgesi, (2) sosyal örgenlenim, (3) ekonomik katmanların farklılaşması şeklinde sıralamışlardır. Yapısalcılara göre, bu düzenleyici yapılar hem bütün yapıyı hem de kendi kendilerini düzenleyebilmişlerdir. Bunu, birbirleri arasındaki eş zamanlı tesirleri ortaya koyarak yapabilmüşlerdir. Yapısalcılardan Levi-Strauss her yapının belirli bağıntılar bütünü ve kendi oluşturucu üniteleri olan özgül unsurların bir birleşimi olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden, O'na göre, bir yapı ötekine indirgenememiş ve başka bir yapı aracılığıyla ortadan kaldırılamamıştır. Yapılar, diğer tüm unsurlarda değişmeler yaşanmadan, değişime uğramayan karşılıklı ilişkili unsurlardan oluşmuşlardır. Yapısalcılar, yapıyı ve görünen fenomenlerin altındaki derin yapıyı incelemek, yani derin yapıyı bulma çabasına girişmişlerdir. Yapılarla uğraşmanın önemli olduğunu belirten bu gruba göre, yapı, bir dizgenin öğeleri arasındaki bağlantıların sentaksı, bu öğelerin birbirleriyle etkileşiminin bütünlüğüdür. Yapı, kendisini köklü radikal bir şekilde dönüştürebilecek ya da ortadan kaldırabilecek hiçbir şey içermemiş, sabitliğini sürdürmüş ve kendisini değişime kapatmıştır. Yapısalcılar, yapı çözümlerinde artzamanlılığı değil eşzamanlılığı kullanmışlardır. Yani, onlara göre, sosyal hayat bir süreç olarak artzamanlı değil aksine aynı anda var olan dizgesel toplam olarak eşzamanlıdır. Bu yüzden Yapısalcılar yapı dışında kalan şeylere itibar etmemişlerdir. Örneğin, onlar, tarih sahasıyla tarihçilerin meşgul olması gerektiğini, tarih biliminin, tarihsel gelişmenin ilerleyişini, yapıyı açıklama yetersiz olduğunu belirtmişlerdir (Kızılçelik, 2007: 135).

Türk sosyolojisinde de yapının ele alınması Batı sosyolojisi eksenindedir. İbrahim Yasa, kültür ile sosyal yapı arasında bir ilişki kurmuş ve kültürü bireylerden ziyade toplumların değişkeni kabul etmiştir. O'na göre, sosyal yapı, toplumda düzeni, sosyal inşayı ve insanın fonksiyonunu yerine getirmiştir. Yapı, bunun ortaya çıkmasını sağlayan sosyal kurumlar, bu kurumların birbirleriyle münasebetlerinden meydana gelen değerlerin etkiledikleri bir bütündür (Korkmaz, 2006: 19).

Yapıya ilişkin açıklamalarda Parsons'tan etkilenen Kongar, sosyal yapının oluşumunda en önemli belirleyici olarak toplumu görmüştür. O'na göre, bir toplum ilk olarak, o toplumda yaşayan kişilerin niteliklerini belirleyerek yapıyı etkilemiştir. Çünkü, yapı, bütünüyle kişilerden soyutlanamamıştır. İkinci olarak bir toplum, sahip olduğu üretim biçimleri ve mülkiyet ilişkileri aracılığıyla yapıları belirlemiştir. Üçüncü olarak bir toplumun sahip olduğu teknolojik düzey yapıyı etkilemiştir. Kongar, bu noktada sadece üretimde kullanılan araçları göz önünde bulundurmamış, yönetim ve haberleşmede kullanılan teknolojiyi de bu kapsama almıştır. Kongar, sosyal yapının dördüncü belirleyicisi olarak, yasal düzenlemeleri, beşinci belirleyici olarak, siyasal düzeni, altıncı belirleyici olarak, demografik ve ekolojik koşulları öne çıkarmıştır. O'na göre, bir toplumdaki nüfus miktarı ve yoğunluğu, yaş cinsiyet dağılımı sosyal yapının belirlenmesinde etkili olmuştur (Kongar, 2000: 288).

Kısaca ifade etmek gerekirse sosyal yapı, birçok yan unsurdan meydana gelmekte, dolayısıyla önemli bir fonksiyonu ifa etmektedir. Sosyal yapıda fonksiyonun yerine getirilmemesi ya da herhangi bir tali unsurdaki işlevsizlik tüm yapının zarar görmesine neden olmakta ve toplumun işleyişinde birtakım sorunlara yol açmaktadır.

2. Sosyal Yapıyı İnceleme Şekilleri

Farklı unsurların ortaya çıkardığı, toplumda bir görevi olan, işlevin aksamaması durumunda sosyal alanın olumsuz etkilenmesine yol açan yapının nasıl incelenmesi gerektiğine ilişkin tartışmalar hem Batı hem de Türk sosyolojisinde süregelmiştir. Auguste Comte'un da Durkheim'in de Karl Marx'ın da Max Weber'in de çabası toplumsal yapıyı açıklamaya yöneliktir.

Sosyal yaşamın giderek karmaşıklaşması ve oluşan köklü değişimler, birçok toplumsal problemin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Zamanla toplumlar çeşitli dönüşümlere uğramış ve bu değişimlerle birlikte yapı ve işlevlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Bu süreçle beraber sosyal problemler de tür ve nitelik açısından farklılık göstermiştir. Ancak değişmeyen tek şey, sosyolojinin sosyal problemlere olan ilgisidir. Günümüz sosyologları için önemli bir araştırma alanı da toplumsal sorunlardır (Tulum, 2023: 165).

Toplumsal sorunlar, toplumun geniş bir kesimi tarafından tartışılan, büyük bir kısmı tarafından olumsuz şekilde değerlendirilen ve çözülmesi gereken durumlardır. Bu sorunlar, toplumun değerlerine, normlarına veya çıkarlarına aykırı bir şekilde algılandığında ortaya çıkar. Genellikle ekonomik, politik, kültürel ve sosyal boyutları olan toplumsal sorunlar, toplumsal yapıyı, bireylerin yaşamlarını ve toplumun genelini olumsuz yönde etkiler (Korkmaz ve Bayezit, 2024: 2).

Sosyolojinin kurucu isimleri toplumsal sorunları farklı şekillerde ele almışlardır. Comte, toplumun doğa kanunlarındaki gibi kanunları, sosyolojinin görevinin bu kanunları bulmak olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, Comte, sosyoloji için pozitif bakış açısını benimsemiştir. O, sosyolojinin sosyal yapıdaki sorunları incelemede fizik ya da kimyanın fiziksel dünyanın incelemesinde kullandığı kesin yöntemleri kullanması gerektiğini inanmıştır. Emile Durkheim, toplumu, kendine özgü gerçeklik şeklinde tanımlamıştır. Bu yüzden O'na göre, toplum, bireyin eylemlerinin ya da psikolojik bilinçlerinin toplamı

değildir. Durkheim, toplumsal olguları şey gibi ele almış ve dışsallıkları nedeniyle salt akılla değil gözlemlerle kavranabileceklerine inanmıştır. Karl Marx, sosyal yapıdaki sorunları ekonomi gibi bir tek neden üzerinden açıklama yoluna gitmiştir. Max Weber, sosyal fenomenlerin açıklanmasında pozitivist yöntemin yeterli olmadığını savunmuş, toplum üzerinde kontrol sağlamaya imkân sağlayan sosyoloji disiplinine, sosyal fenomenleri inceleme ve topluma düzen verme görevi vermiştir (Öztürk, 2014: 92).

Comte ve Durkheim'in pozitivist, Marx'ın diyalektik materyalist, Weber'in yorumlayıcı yapı analizlerine Marc Bloch ve Lücien Febvre gibi teorisyenler Tarihselci yaklaşımla yeni bir öneri sunmuşlardır. Annales (Tarihselci) Okulunun bu ve diğer temsilcilerinin tamamen Marks, Weber, Durkheim karşıtı oldukları yanlış bir ifadedir. Hatta klasik sosyologların bu grup üzerinde etkisi oldukça fazladır. Bu ekolün temsilcileri, sosyal yapı incelemelerinde tarihi merkeze almışlardır. Tarihselci okul temsilcileri, geleneksel tarih anlatısı yerine sorunu merkeze yerleştiren bir anlayış savunmuşlardır. Grup üyeleri, toplumsal tarih incelemelerinde siyasetten ziyade bireyi öne çıkarmışlar ve nihayetinde tarihsel olayların açıklanmasında disiplinler arası iş birliğini gerekli görmüşlerdir. Annales Okulu, tarihi bütün toplumsal olgular çerçevesinde incelemeyi hedeflemişlerdir. Bu grup, pozitivistliğe karşı çıkmış, mutlak gerçeklik ve doğruluğu eleştirmişlerdir. Annales Okulu temsilcilerine göre, resmi kaynaklar birer ideoloji penceresidirler ve bu ideolojiler, devlet eliyle yapılmışlardır (Yeğen, 2016: 26).

Türk sosyolojisinin kuruluş aşamasında da Durkheimci yapı analizlerinin kullanılması hedeflenmiştir. Bu etkiyle, Ziya Gökalp, Durkheim'in sosyolojist görüşleri ekseninde kurduğu sosyoloji kürsüsünde, bu ekolün fikirlerini Türk toplumuna açıklamaya çalışmış ve Türk toplumunun yapısındaki sorunları sosyolojinin ilkeleri çerçevesinde ifade etmeye çalışmıştır (Kaçmazoğlu, 2013: 4). Bu çerçevede aşiretler üzerine bir çalışma yapmıştır. Ziya Gökalp'in çağdaşı Prens Sabahattin, Durkheim'a karşı Le Play sosyolojisinden etkilenmiş ve bu anlayışın sayıltılarıyla yapısal sorunlarımızı açıklamaya çalışmıştır. Le Play'in Avrupa işçileri üzerine yapmış olduğu araştırmalar Prens Sabahattin'de karşılık bulmamıştır (Dursun, 2019:19).

Ziya Gökalp'in yapısal analizlerinde sosyolojizmden, Prens Sabahattin'in Science Social Okulu'ndan ve birçok Türk sosyoloğunun Amerikan yapısal fonksiyonalizmden etkilenmesine rağmen Doğan Ergun ve Orhan Türkdoğan yapı analizlerinde tarihi önemsemişlerdir. Ergun, Türk sosyolojisinde sosyal yapı analizlerinde tarihsel bir bakış açısını savunmuş, bu konuda Marksist ve Yapısal Fonksiyonalist yaklaşımların yanı sıra Amerika merkezli nicel sosyolojik araştırmalara eleştiriler getirmiştir. Ergun'a göre, bu tür nicel verilere odaklanan araştırmalar, toplumda ortaya çıkan sorunları çözme amacını gütmeyen sosyokültürel yapıyı dar bir çerçevede incelemiş olsa da belirli zaman ve mekân koşullarının betimlenmesinde önemli katkılar sunmuştur. Ergun, yapı araştırmalarının yalnızca teorik yaklaşımlardan değil, aynı zamanda nicel ve nitel yöntemlerin birlikte ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Temel araştırmalar, "bilmek için bilmek" amacı taşırken, uygulamalı araştırmalar kurumların ihtiyaçlarına yönelik sorun çözme odaklıdır. Ergun, özellikle 1990'lardan itibaren devlet destekli uygulamalı araştırmalarda, DPT, TRT ve GAP gibi kurumların ülkenin toplumsal yapısına dair kapsamlı veriler elde ettiğini ve nicel yöntemleri kullanarak önemli sosyokültürel bilgiler sağladığını ifade etmiştir. Bu araştırmalar, herhangi bir sosyal birime ilişkin bir problemi çözmeyi amaç edinmeksizin yapılmışlardır (Ergun, 2006: 35).

Sosyolojinin bilim vasfını kazanmasında ampirik çalışmaların önemi göz ardı edilmemelidir (Bayezit, 2023: 7). Ergun, Türk sosyolojisinde yapı incelemelerinde, sosyal bilimciler nitel ve nicel araştırma yöntemleri eşzamanlı kullanırken nicel yöntemleri daha fazla kullanmışlar ve nitel yöntemlerle teori kurmayı ya da eleştirmeyi ihmal etmişlerdir. Bu noktada Türk sosyolojisindeki sosyal yapı incelemelerine yönelik eleştirilerini

sıralamıştır. Ergun, sosyal yapı sorunlarının bir doğa olayı gibi ele alınmaması gerektiğini, sosyolojinin konuları bakımından pozitif bilimlerden ayrı olduğunu ve sosyolojinin bir doğa bilimi gibi ele alınmasının sosyolojiyi yozlaştıracağını belirtmiştir. O'na göre, sosyal yapı incelemelerinde salt nicel yöntemlerin kullanılması, sosyolojiyi gazeteciliğin görevlerinden olan tasvirciliğe indirgemıştır. Bu durumda, sosyal yapının tarihsellik boyutu göz ardı edilmiştir. Ergun'a göre, sadece deney ve gözlemlerle bilgi üretilememiştir. Sosyal gerçek, tarihsel gerçeğe dayanmıştır. Tarih olaylarının tekrarı mümkün olmadığından sosyolojinin deneyselliği de mümkün olmamıştır (Ergun, 2006: 37).

Ergun, Türk sosyolojisinde yapıya ilişkin araştırmalarda, sosyologların nicel ve nitel araştırma yöntemlerini birlikte kullanmalarına karşın nicel araştırma yöntemlerini daha fazla kullanmalarından ve nitel araştırma yönteminden hareketle kuram kurmaya ya da eleştirmeye yönelik çalışmaların yetersiz olmasından yakınmıştır. Bu noktada Türk sosyolojisindeki sosyal yapı incelemelerine yönelik eleştirilerini sıralamıştır. Ergun, sosyal yapı sorunlarının bir doğa olayı gibi ele alınmaması gerektiğini, sosyolojinin konuları bakımından pozitif bilimlerden ayrı olduğunu ve sosyolojinin bir doğa bilimi gibi ele alınmasının sosyolojiyi yozlaştıracağını belirtmiştir. O'na göre, sosyal yapı incelemelerinde salt nicel yöntemlerin kullanılması, sosyolojiyi gazeteciliğin görevlerinden olan tasvirciliğe indirgemıştır. Bu durumda, sosyal yapının tarihsellik boyutu göz ardı edilmiştir. Ergun'a göre, sadece deney ve gözlemlerle bilgi üretilememiştir. Sosyal gerçek, tarihsel gerçeğe dayanmıştır. Tarih olaylarının tekrarı mümkün olmadığından sosyolojinin deneyselliği de mümkün olmamıştır (Ergun, 2006: 37).

Ergun'a benzer şekilde Türkdoğan'da toplumsal yapı analizlerinde tarihin önemini vurgulamıştır. Aslında Türkdoğan'ın görüşleri üzerinde yapısal fonksiyonalistlerin, Ziya Gökalp'in temsil ettiği sosyolojizmin etkisi oldukça fazladır. Ancak Türkdoğan, yaptığı alan araştırmalarında Türk toplum yapısının Batı toplumlarından farklı olduğunu tespit etmiş, Türk toplumunda Selçuklu Devleti'nde başlayan Osmanlı Devleti'yle devam eden ikili bir (yöneten-yönetilen) yarılmanın olduğunu görmüş ve yapısal analizlerini bu ikilik üzerine kurmaya çalışmıştır. Türkdoğan'ı tarihselci okula yönelten, Türk toplum yapısı üzerinde etkili olan tarihselliktir. Bu yüzden O'nun yönteminde iki nokta ön plana çıkmaktadır. Birincisi, toplumsal tarih bakış açısına dayalı bilimsel bir yaklaşımla konuların incelenmelidir. İkincisi, görüşme ve katılımcı gözlem teknikleri vasıtasıyla incelenen alandaki bölge insanların tarihi geçmişleri, eylem şekilleri, kültür yapıları ve gelecek tasavvurları günümüzdeki olaylarla yorumlanmalıdır (Türkdoğan, 2008: 7).

Devlet, siyasi otorite olarak ele alındığında, bir egemenlik türü olarak tanımlanır. Siyasi bir yapıya sahip olması, devleti işlevsel kılmaktadır (Bayezit ve Tan, 2023: 110). Türkdoğan, Türk toplumunun sosyal yapısındaki yoksulluk, terör, Alevi-Sünni, mafyalaşma gibi sorunların kaynağını Osmanlı Devleti hatta Büyük Selçuklu Devleti'nin yönetim sisteminde aramıştır. O'na göre, özellikle Osmanlı Devleti'ndeki ikili toplum yapısında, reaya (halk veya sürü) hem merkezi yönetimin hem de kavm-i necip (soylu topluluk) olarak Arap halkının vergisinin ödemeye mahkûm edilmiş, kırsal alanlarda yaşamış, toprağı ekip biçmekle mükellef kılınmış, yüzyıllarca yıl kendi kaderine terk edilmiş, eğitim ve kalkınma nimetlerinden mahrum bırakılmıştır. Gün gelmiş Yemen'de Fizan'da, Kuzey Afrika'da dış güçlere karşı savaşmış, gün gelmiş karnını doyurmak için ceviz kabuğunu öğüterek yemek durumunda kalmıştır. Buna karşılık Osmanlı bürokrasisi (yönetim ve askeriye) devşirme kökenlilere verilmiştir. Osmanlı bürokrasisinin militarist kadro ve dönme soylulara terk edilmesi reayanın zamanla horlanması, dışlanmasına yol açmıştır. Cumhuriyetin halkçı, milliyetçi söylemlerine rağmen halkın ihmal edilmesi bu dönemde de devam etmiştir. Buna karşın Cumhuriyetle beraber hızlı bir sanayileşme süreci de başlamış, süreç sonraki yıllarda İstanbul benzeri büyükşehirleri sanayi kentleri konumuna taşımıştır. Yeni sanayi kentlerinin çekici özellikleri iç göç sürecini başlatırken,

sanayi kuruluşlarının işgücü ihtiyacını ise 1950 sonrası tarımda makineleşmeyle birlikte kırsal alanda artık atıl güçlerine (maraba, karakullukçu, gündelikçi v.b.) ihtiyaç duyulmayan halk karşılamıştır. Yeni işçi kitlesi barınma ihtiyaçları için büyük şehirlerin çeperlerinde hazine arazilerine, başıboş alanlara gecekondular kurmuşlardır (Türkdoğan, 2006: 38).

Türkdoğan, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 1980 sonrası baş gösteren terör sorununu da tarihselci yaklaşımla ele almıştır. O'na göre, bu sorun, sadece bölgeye yatırım yapılmaması, kaynakların eşit dağıtılmamasıyla ilgili salt ekonomi kaynaklı değildir. Yani bölgeye yatırımların yapılması, bölge halkının refah uygulamalarından faydalandırılmaları bu sorunu çözmede yeterli olmamıştır. Bölgede uzun süre varlığını sürdüren aşiret topluluk yapısının, kültürel asimilasyon politikalarının, mülkiyet ilişkilerinin, eğitimsizliğin bu sorunun ortaya çıkışında önemli rol oynadığı görülmüştür. Türkiye'deki en önemli yapısal sorunlardan biri olan terör sorununu birçok nedeni vardır. Kısacası Türkiye'nin terör sorununun birçok nedene bağlı olarak ortaya çıktığı, tarihsel kökenlerinin olduğu, mevcut yapıdan beslendiği ortadadır. Dolayısıyla salt demografik veriler, istatistikler sorunu açıklamada yetersizdir. Sorunun analizi için bu veriler üzerinden daha kapsamlı sosyolojik çıkarımlar yapmak gereklidir (Taşlı, 2024: 133). Zira sosyal olaylar ve olgular sürekli, bütüncül ve birbiriyle bağlantılı bir şekilde ele alınmalı, disiplinler arası iş birliği çerçevesinde analiz edilmelidir (Taşlı, 2022: 35).

Türkdoğan, sosyal yapı sorunlarının incelenmesinde tarihselci yaklaşımın yanı sıra nedenli bakış açılarının terk edilmesini gerekli görmüştür. O, sosyal yapının karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle tek nedenli modelin günümüz sosyal bilimlerinde sosyal yapıyı açıklama ve değerlendirme yönünden yeterli olmayacağını savunmuştur (Türkdoğan, 2012: 190).

Sonuç

Sosyoloji bir bilim olarak ortaya çıkışı itibarıyla ve bilim olma iddiasıyla pozitif bilimin yöntemi olan deneysel yöntemi kullanmıştır. Sosyal gerçekliği, doğal gerçeklik gibi ele almıştır. Süreç içerisinde özellikle yorumsamacı yaklaşım sosyolojinin konusunun sosyal gerçeklik olduğunu, sosyal olayın tekrarının mümkün olmadığını bu yüzden ampirizmi, deneyi kullanamayacağını belirtmiştir. Sosyal bilimcinin ise, değer yargılarından arınamayacağını dile getirmiştir. Sosyal gerçekliği anlamının yolu olarak da gözlemi, deneyi değil anlamayı, yorumlamayı görmüştür.

Sosyolojinin konusu olan sosyal yapıyı analiz etmek için özellikle 1950 sonrasında Amerikan sosyolojisinin etkisiyle nicel yöntemler öne çıkmıştır. Bu durum, Amerikan toplumu için uygundur. Asıl sorun, Amerikan sosyolojisinin etkisiyle ülkemizdeki sosyologların da sosyal yapı analizlerinde nicel verilere başvurmalarıdır. Türk toplumsal yapısının tarihselliği, kültürel yapısı, biricikliği göz ardı edilerek Türk kırsal alanı Batılı Orta çağ toplum yapısı feodalite formuna yerleştirilmeye çalışılmıştır. Kentlerimiz Batı'nın sanayi kentleri gibi tahlil edilmiştir. Sorunlarımızın kaynakları da çözüm önerileri de Batılı formlarda aranmıştır. Bunun sonucunda Türk toplumu ile ilgili analizlerde ciddi sorunlar yaşanmıştır.

Sonuç olarak sosyal yapı hem karmaşık hem de fonksiyonel bir nitelik arz etmekte, birçok unsurdan meydana gelmektedir. Yine sosyal yapı değer yönelimli olduğundan kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Bu yüzden anlaşılması oldukça zordur. Dolayısıyla sosyal yapıyı tek bir etkenle açıklamanın mümkün olmadığı görülmüştür.

Son tahlilde sosyal yapının bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmesi; tarihsel yönünün, günümüz ile bütünsel olarak ele alınması gerektiği anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Bayezit, G. ve Tan, M. (2023), "Devlet: Siyaset Sosyolojisi Ekseninde Kuramsal Bir Değerlendirme", Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7(2), ss. 105-132. <https://doi.org/10.61524/fuuiibfergi.1352140>.
- Bayezit, G. (2023), "Aydınlanmanın Toplumsal Düşünceye Etkisi: Cemaat ve Cemiyet Ekseninde Sosyolojik Bir Tartışma", Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), ss. 05-25, 10.20493/birtop.1376310.
- Dursun, C. (2019), "Sosyolojinin Türkiyede Şekillenışı: Kuruluş Yılları", Bilim Armonisi, Cilt: 2 . Sayı: 1, (19-24), ss:19-24.
- Ergun, D. (2006), Yöntemi Bulmak, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2013), "Ziya Gökalp v e Prens Sabahattin". Ç . Özdemir (Der.). Türk Sosyologları, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Türkiye.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2016). "Doğan Ergun'un Sosyolojik Görüşleri", Sosyoloji Konferansları (53), ss. 29-62. <https://doi.org/10.18368/IU/sk.97771>
- Kızılçelik, S. (2007), Batı Sosyolojisini Yeniden Düşünmek Burjuva Sosyolojisi Cilt 2, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Kızılçelik, S. (2016), Sosyoloji Tarihi 3 Saint-Simon, Comte, Spencer, Le Play ve Tocqueville'in Sosyal Teorileri, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Kongar, E. (2000), Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Korkmaz, A. (2006), Değişme ve Farklılaşma, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- Korkmaz, A. ve Bayezit G. (2024), Divan: Toplumsal Sorunların Çözümüne Farklı Bir Yaklaşım, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Öztürk, E. (2014), "Sosyolojide Statükocu Bir Yöntem Olarak Hermeneutik: Hans-Georg Gadamer'in Fikirleri Işığında Bir Değerlendirme", Sosyologca, sayı:8, Yıl:2014, ss:91-113.
- Taşlı, H. (2024), Türk Sosyolojisinde Üç Farklı Çizgi Nurettin Topçu, Orhan Türkdoğan, Emre Kongar, Çizgi Yayınevi, Konya.
- Taşlı, H. (2022), "Nurettin Topçu'nun Anadolucu Türk Tarih Anlayışı Karşısında Orhan Türkdoğan'ın Asyatik Türk Tarih Anlayışı", Muhakeme Dergisi, 5(1), ss. 34-40.
- Tulum, A. B. (2023), "Sosyal Problemlerin Tahlilinde Göz Önünde Bulundurulması Gereken Hususlar", Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks (Türklerin Dünyası Dergisi), 15(2), 165-180, 10.46291/ZfWT/150212.
- Türkdoğan, O. (2006), İstanbul Gecekondu Kimliği, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Türkdoğan, O. (2012), Çağdaş Bilimsel Araştırma Metodolojisi ve Sorunları, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Türkdoğan, O. (2008), "Osmanlı'ya 'Tarihselci' Bakış Açısı", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (iç.), Sayı:174, Mayıs-Haziran 2008, s. 7-26.
- Yeğen, C. (2016), "Annales Okulu, Marc Bloch Ve "Tarih Savunusu: Veya Tarihçilik Mesleği" Yapıtı Üzerinden Bloch'un Tarih Anlayışı", Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR), Cilt:1, Sayı:1, ss. 25-39.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Kurumlar, sosyal ilişkiler gibi birçok unsuru bünyesinde barındıran toplumsal yapı, içerisinde sosyal olayların meydana geldiği alandır. Yapıyı, coğrafya, demografik unsurlar etkilemiştir. Bu öneminden olsa gerek toplumsala ilişkin açıklama yapmaya çalışan her sosyal bilimci yapıyı açıklamaya çalışmıştır.

Spencer'in, sosyal yapının biyoloji temelli açıklamalarına Durkheim destek vermiş, bireyin toplumsal yapı içerisinde doğduğunu ve bu yapı içerisinde sosyalleşerek bir toplumsal varlık haline geldiğini belirtmiştir. Marx'a göre, toplum altyapı ve üst yapıdan oluşmuştur. Altyapı, üretim güçlerini, ilişkilerini, işçi, işveren çalışma koşullarını içerirken, üstyapı, kültürü, kurumları, doğrudan üretimle bağlantılı olmayan ilişkileri bünyesinde barındırmıştır. Marx'a göre, üstyapı altı yapıyı, altyapı üst yapıyı etkilemiştir fakat altyapı daha baskın olmuştur. Batılı teorisyenlere benzer şekilde Türk sosyologları da yapı üzerinde durmuş ve yapının nasıl analiz edilmesi gerektiği üzerine düşünmüşlerdir. Bunu yaparken Batılı metotları kullanmışlardır. Ancak Türk sosyolojisi

içerisinde diyalektik materyalist yöntemi benimseyen Doğan Ergun ve pozitivist yöntemi benimseyen Orhan Türkdoğan Türk toplumunun yapısal analizlerinde Batı sosyolojisinin yapısal işlevselci, tarihsel materyalist veya başka bir bakış açısının yeterli olmadığını düşünmüşlerdir. Ergun ve Türkdoğan, Türk toplum yapısını açıklarken toplumsal olayların tarihsel yönüne vurgu yapmışlardır.

Ergun ve Türkdoğan, Türk toplum yapısını analiz ederken sadece tarihselci yöntemi kullanma çabasında olmamışlardır. Her iki düşünür de ilk olarak sosyal bilimlere doğa bilimlerinden ayırmışlar, sosyal bilimlerde nicel araştırma yöntemlerin yanı sıra nitel araştırma yöntemlerinin hatta her ikisinin birlikte kullanılmasını gerekli görmüşlerdir.

Ergun, öncelikli olarak sosyoloji felsefe ilişkisi üzerinde durmuş, sosyolojinin tarihle bağlantısını vurgulamıştır. O, sosyal yapıdaki sorunların bir doğa olayı gibi ele alınamayacağını, bu yüzden sosyal bilimlerdeki salt nicel araştırmaların olayları betimleyeceğini, oysa sosyal olayların görüntüden ziyade bir anlama sahip olduğunu düşünmüştür. Ergun, sosyal olayları sadece tasvir eden, anlamlandıramayan araştırmaların toplumsal problemleri çözemeyeceği kanısında olmuştur. Ergun'a göre, toplumsal olguların meydana geldiği alan, tarihtir. Toplumlar tarihle açıklanmıştır. Her toplumun tarihi bir diğerinden farklıdır. İnsan toplumcu olduğu kadar tarihsel bir varlıktır. Birey, içerisinde bulunduğu tarihin bir özetidir. Tarihsel olayların tekrarı mümkün olmadığından sosyal bilimlerde doğa bilimlerindeki gibi deneysel yöntem kullanılmamıştır.

Ziya Gökalp çizgisine yakın olan Türkdoğan, bir toplumun geliştirmiş olduğu araştırma modelinin olduğu gibi başka bir topluma uygulanamayacağını, bir toplumun modelinin o toplumun kültür ve değerler sistemiyle üretildiğini ve diğer toplumlarda yanlış sonuçlar ortaya çıkarabileceğini düşünmüştür. Türkdoğan da Ergun'a benzer şekilde sosyal bilim doğa bilim ayrımı yapmış dolayısıyla ikisinin yöntemlerinin farklı olması gerektiğini belirtmiştir. Türkdoğan, sosyal yapının karmaşık, toplumsal olayların temelinde birden fazla etkenin olduğunu ve tek nedenli modellerle açıklanamayacağını düşünmüştür. Bütüncül bir anlayış benimsemiştir. O'na göre, Türk sosyologları, sosyal yapı kavramını yeterince önemsemedikleri için sosyal yapıda görülen yolsuzlukları, ekonomik bunalımları, intiharları, şiddet ve terörizmi, etnik bölünmeleri gerçekçi açıklayamamışlardır. bu yüzden Türkdoğan, ilk olarak sosyal yapı kavramını açıklamaya çalışmış daha sonra olayları yorumlamıştır. Olayları yorumlarken Ergun'a benzer şekilde toplumsal olayların tarihselliğini göz ardı etmemiştir. Örneğin Türkdoğan, Osmanlı Devleti'nin ikili yönetim sistemini, bu sistemde devşirmelerin etkin olmasını, Türklerin yönetimden dışlanmasını, Türklerin yoksullaşmasına karşılık gayri müslimlerin zenginleşmesini günümüz toplumsal yapısındaki birçok sorunun kaynağı olarak görmüştür.

Sonuç itibarıyla Türk sosyolojisinde birçok sosyal bilimci toplumsal yapıyı Batılı kalıplar üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Bunlar Türk toplumunun biricik ve Batılı toplumlarla benzeşmeyen tarihini göz ardı etmişlerdir. Ergun ve Türkdoğan bu noktaya itiraz etmişlerdir. Her ikisinin yapı analizlerinde farklı metotlar kullandığı doğrudur. Ancak her ikisinin yapı analizlerinde tarihi gerekli görmeleri benzeşen en önemli yönleridir.

Çalışmada yapı kavramı, Batılı ve Türk sosyal bilimcilerin tanımlamaları çerçevesinde açıklandıktan sonra sosyal yapının nasıl incelenmesi gerektiğini ilişkin görüşler ortaya koyulmuştur. Son olarak Ergun ve Türkdoğan'ın diğer görüşlerinden ziyade toplumsal yapı analizlerinde tarihselci yaklaşımın neden gerekli olduğu konusu üzerinde durulmuştur. Çalışma, literatür taramasına dayanan bir nitel araştırmadır.

EXTENDED ABSTRACT

The social structure, which includes many elements such as institutions, social relations, is the area in which social events occur. The structure, geography, demographic factors have affected. Every social scientist who tries to explain this importance to society has tried to explain the structure.

Spencer supported the biology-based explanations of the social structure by Durkheim, stating that the individual was born within the social structure and became a social entity by socializing within this structure. According to Marx, society consists of infrastructure and superstructure. While the infrastructure includes the forces of production, its relations, the working conditions of the worker, the employer, the superstructure, culture, institutions, relations not directly related to production. According to Marx, superstructure has affected six structures, infrastructure has affected the superstructure, but infrastructure has been more dominant. Similar to Western theorists, Turkish sociologists focused on the structure and thought about how the structure

should be analyzed. In doing so, they used Western methods. However, in Turkish sociology Doğan Ergun who adopts the dialectical materialist method and Orhan Türkdoğan who adopts the positivist method, thought that the structural functionalist, historical materialist or other point of view of Western sociology is not enough in the structural analysis of Turkish society. Ergun and Türkdoğan emphasized the historical aspect of social events while explaining the structure of Turkish society.

Ergun and Türkdoğan did not attempt to use only the historical method when analyzing the structure of Turkish society. Both sociologists first separated social sciences from natural sciences, requiring the use of quantitative research methods as well as qualitative research methods, and even both.

Ergun focused primarily on the sociology philosophy relationship and emphasized the connection of sociology with history. He thought that problems in the social structure cannot be treated like a natural phenomenon, so that purely quantitative research in the social sciences would describe events, whereas social events had a meaning rather than an image. Ergun has been of the opinion that only research that depicts social events and cannot make sense of them cannot solve social problems. According to Ergun, the field in which social phenomena occur is history. Societies are explained by history. The history of each society is different from the other. Man is as historical an entity as he is a socialist. The individual is a summary of the history he is in. Since the repetition of historical events is not possible, no experimental method was used in social sciences, such as in natural sciences.

Türkdoğan, who is close to the Ziya Gökalp line, said that the research model developed by a society cannot be applied to another society as it is, he thought that the model of a society was produced by the culture and values system of that society and could produce false results in other societies. Türkdoğan, similarly to Ergun, made a distinction between social science and natural science, and therefore stated that the methods of the two should be different. Türkdoğan thought that social structure has more than one factor at the root of complex social events and cannot be explained by single-cause models. It has adopted a holistic understanding. According to him, Turkish sociologists have not been able to explain the corruption, economic crises, suicides, violence and terrorism seen in the social structure realistically because they do not care enough about the concept of social structure. For this reason, Türkdoğan first tried to explain the concept of social structure and later interpreted the events. In interpreting the events, he did not disregard the historicity of social events, similar to Ergun. For example, Türkdoğan sees the dual system of governance of the Ottoman State, the effectiveness of the overthrow in this system, the exclusion of Turks from administration, the enrichment of non-Muslims as the source of many problems in today's social structure.

As a result, many social scientists in Turkish sociology have tried to explain the social structure through Western patterns. They ignored the unique and unparalleled history of Turkish society with Western societies. Ergun and Türkdoğan have objected to this point. It is true that both use different methods in structure analysis. However, the fact that both see history as necessary in the structure analysis is the most important aspects of the analogy.

In the study, after the concept of structure was explained within the framework of the definitions of Western and Turkish social scientists, the views on how the social structure should be examined were presented. Finally, rather than the other views of Ergun and Türkdoğan, the issue of why the historical approach is necessary in social structure analysis has been emphasized. The study is a qualitative study based on a literature review.